

YLISUKUPOLVISEN TRAUMAN LÄSNÄOLO JA JÄSEN- TYMINEN SYSTEEMISESSÄ LASTENSUOJELUTYÖSSÄ

Julia Rosberg

Maisterintutkielma

Sosiaalityö

Humanistis-yhteiskuntatie-
teellinen

Jyväskylän yliopisto

Syksy 2021

JYVÄSKYLÄN YLIOPISTO

Tiedekunta Humanistis-yhteiskuntatieteellinen	Laitos Yhteiskuntatieteiden ja filosofian laitos
Tekijä: Julia Rosberg	
Työn nimi Ylisukupolvisen trauman läsnäolo ja jäsentyminen systeemissä lastensuojelutyössä	
Oppiaine Sosiaalityö	Työn tyyppi Pro gradu -tutkielma
Aika Syksy 2021	Sivumäärä 84 + 5 liitesivua
Ohjaaja Kati Närhi	
<p>Tiivistelmä</p> <p>Tässä pro gradu -tutkielmassa tarkastellaan ylisukupolvisen trauman ja systeemisen lastensuojelun toimintamallin suhdetta ja yhdyspintaa. Tutkimuksen keskeinen tavoite on tehdä ylisukupolvisen trauman ilmiö näkyväksi lastensuojelun kentällä. Tutkielman tarkoituksena on selvittää, tunnistavatko systeemissä lastensuojelun tiimissä työskentelevät sosiaalityöntekijät ylisukupolvisen trauman läsnäolon ja miten sosiaalityöntekijät jäsentävät ylisukupolvista traumaa lastensuojelutyössä.</p> <p>Systeeminen lastensuojelun malli on tuonut käsitteitä ja työvälineitä perheterapian kentältä osaksi lastensuojelutyötä. Lisäksi systeemisten lastensuojelun tiimien jäseneksi on tuotu perheterapeutti, jonka keskeinen tavoite on ylläpitää systeemistä ajattelua tiimissä. Perheterapeutit ovat traumatyön ja ylisukupolvisuuden ketjujen havaitsemisen ja katkaisemisen ammattilaisia ja tätä ammatillista osaamista on tarpeen pyrkiä juurruttamaan kiinteämmäksi osaksi lastensuojelutyötä ja sosiaalityön osaamista. Systeeminen lastensuojelu on tutkimukseni laajempi teoreettinen viitekehys.</p> <p>Tässä tutkimuksessa tarkastellaan ylisukupolvisen trauman ilmiötä. Trauma on universaali ilmiö, jota nykytutkimuksen mukaan lähes jokainen yksilö kohtaa elämänsä aikana. Trauma voi syntyä yksittäisesti tapahtumasta tai kertyä ajan kanssa traumaattisen stressin seurauksena. Traumaattista stressiä voi aiheuttaa erityisesti varhaislapsuudessa koettu kaltoinkohtelu tai turvattomuus. Käsittelemättömäksi jäänyt trauma voi vaikuttaa käyttäytymiseen, vuorovaikutussuhteisiin ja kykyyn toimia vanhempana koko elämän ajan. Vanhemman traumaa heijastelevat käyttäytymismallit voivat aiheuttaa lapsessa traumaattista stressiä, käsillä on ylisukupolvisen trauman ilmiö.</p> <p>Tutkimuksen kvalitatiivinen aineisto on kerätty ryhmähaastatteluilta, haastatellen kahden systeemisen lastensuojelutiimin sosiaalityöntekijöitä. Haastatteluaineiston analyysimenetelmäksi valikoitui kategori-analyysi. Kategori-analyysin keinoin aineistosta oli mahdollista nostaa esiin ylisukupolvisen trauman kategoriakokoelma ja siihen liittyviä kategoriatoimintoja. Lisäksi ylisukupolvisen trauman ja systeemisen lastensuojelun suhdetta oli mahdollista tarkastella kategoriaparien lapsi - vanhempi ja asiakas - sosiaalityöntekijä kautta. Aineistosta muodostui systeemisen lastensuojelun tyyppikategoria, joka kuvasi ylisukupolvisen trauman ja systeemisen lastensuojelun yhdyspintoja suhteessa yhteiskuntaan.</p> <p>Tutkimustulokset korostavat traumainformoidun järjestelmän tärkeyttä yhteiskuntamme ja organisaatioiden jokaisella tasolla. Lisäksi systeemisen lastensuojelun mallin juurruttaminen osaksi lastensuojelua ja sitä ympäröiviä systeemejä näyttäytyy erityisen tärkeänä suhteessa siihen, että malli kykenee vastaamaan sille asetettuihin tavoitteisiin. Perheterapeuttien työpanos koettiin nykyisessä tilanteessa riittämättömäksi ja sosiaalityöntekijät toivoivat, että työn reunaehdot mahdollistaisivat riittävät perheterapeutin tuen lastensuojelutyöhön, erityisesti traumatietoisuuden lisäämiseksi.</p>	
Asiasanat: systeeminen lastensuojelu, suhdeperustaisuus, terapeuttinen työote, trauma, ylisukupolvisuus, vuorovaikutussuhteet, sosiaalinen perimä ja vanhemmuuden siirtymät	
Säilytyspaikka Jyväskylän yliopisto	
Muita tietoja	

KUVIOT

Kuvio 1 Ylisukupolvisen trauman kategoriakokoelma.....	45
Kuvio 2 Ylisukupolvisen trauman kategoriasidonnaiset toiminnot	51
Kuvio 3 Systemisen lastensuojelun tyypikategoria.....	59

SISÄLLYS

1	JOHDANTO	1
2	YLISUKUPOLVINEN TRAUMA SYSTEEMISEN LASTENSUOJELUN KONTEKSTISSA	4
2.1	Systeeminen lastensuojelu	5
2.2	Trauma ja traumatietoisuus.....	10
2.3	Ylisukupolvisuus ja sen suhde trauman siirtymään.....	15
2.4	Ylisukupolvisen trauman siirtymän mekanismit.....	17
2.5	Ylisukupolvisen trauman siirtymän katkaiseminen.....	20
3	TUTKIMUKSEN TARKOITUS JA TOTETUS	22
3.1	Tutkimustehtävä	23
3.2	Aineiston kerääminen ja tutkimusote	24
3.3	Tutkimuksen eettisyys.....	29
3.4	Aineiston analyysi.....	30
4	YLISUKUPOLVINEN TRAUMA SYSTEEMISESSÄ LASTENSUOJELUTYÖSSÄ 36	
4.1	Ylisukupolvisen trauman läsnäolo lastensuojelun systeemisessä sosiaalityössä	37
4.2	Ylisukupolvisen trauman jäsentyminen systeemisen lastensuojelun sosiaalityöntekijöiden puheissa	46
4.2.1	Vanhemmalla on merkittävä rooli traumojen synnyssä.....	47
4.2.2	Sosiaalityön rooli on havaita ja sanoittaa.....	52
4.3	Systeeminen lastensuojelu trauman havaitsemisen pohjana	56
5	JOHTOPÄÄTÖKSET.....	62
5.1	Ylisukupolvisen trauman läsnäolo systeemisessä lastensuojelutyössä	63
5.2	Ylisukupolvisen trauman jäsentyminen systeemisessä lastensuojelutyössä	64
5.3	Sosiaalityön ja systeemisen lastensuojelun paikantuminen ylisukupolvisen trauman kontekstissa	66
6	POHDINTA.....	68
7	LOPUKSI.....	73
	LÄHTEET	75

LIITTEET

Liite 1 Haastattelurunko teemoittain

Liite 2 Haastattelukutsu

Liite 3 Esimerkkitaulukot kategoriakokoelman ja kategoriaparin muodostumisesta

1 JOHDANTO

Pro gradu-tutkielmassani pyrin pureutumaan ilmiöön, joka on tullut näkyväksi arjen sosiaalityössä lastensuojelun siirryttyä systeemisen lastensuojelun malliin (mm. Aaltio & Isokuortti 2019 & Mason 2012). Systeemisen lastensuojelun mallin käyttöönoton myötä työskentelyn huomiota on pyritty siirtämään asiakasperheiden perheenjäsenten välisiin vuorovaikutussuhteisiin, systeemeihin. Työote on terapeutin ja työskentelyn tukena on perheterapeutti (mm. Lahtinen ym. 2017, 17.) Työskentelyn huomion siirtämisen ja terapeutin työotteen myötä, on näkyvämmäksi tullut ilmiö, josta ei juuri sosiaalityön kentällä ole vielä puhuttu muutoin kuin arkikeskustelussa, ylisukupolviset traumat.

Ylisukupolvinen trauma on käsite psykoterapian ja perheterapian kentältä (Sarvela 2020, 19 - 20; Siltala 2016, 28 - 30). Käsite on systeemisen lastensuojelun myötä tullut lähemmäksi lastensuojelun sosiaalityötä. Sarvelan (2020, 16, 21) mukaan traumat ovat uusi kansantauti ja valtaosa lastensuojelun asiakkaista ilmentää traumaa, joka tekee tutkimusaiheesta ja käsitteistöä varsin tarpeellisen. Jo ennen systeemisen lastensuojelun mallia lastensuojelun sosiaalityöntekijät ovat esittäneet kysymyksiä miksi ihmiset käyttäytyvät kuten käyttäytyvät. Traumojen ymmärtäminen ja traumainfirmoitu ajattelu ohjaa sen sijaan kysymään "mitä tuolle ihmiselle on tapahtunut?". (Vetere 2013, 280 - 283.)

Systeemisen lastensuojelun toimintatavassa perheterapeutin työpanos ja terapeutin työote on tuotu tiiviiksi osaksi työskentelyä, jolloin myös työvälineet ja käsitteet terapian kentältä sulautuvat osaksi lastensuojelutyötä. Aaltion & Isokuortin (2019) sekä Masonin (2012) mukaan perheterapian ja lastensuojelun yhteistyön

vaikuttavuudesta on vahvaa tutkimusnäyttöä. Traumat ja niiden ylisukupolvinen luonne ovat olleet perheterapian kentällä jo pitkään kiinnostuksen kohteena. Traumatietoisella työotteella, suhdeperustaisuudella ja ylisukupolvisen trauman ilmiön ymmärtämisen kautta lastensuojelun sosiaalityö voisi olla vaikuttavampaa. Traumat aiheuttavat yhteiskunnallemme kohtuuttoman suuren määrän kustannuksia ja kohtuuttoman määrän inhimillistä kärsimystä. (Lahtinen yms. 2017, 17; Aaltio & Isokuortti 2019, 12; Mason 2012, 116, 122; Sarvela 2020, 16, 21; Sarvela & Pelkonen 2020, 97 - 99.)

Ilmiön ollessa sosiaalityön kentällä tutkimaton, pyrin tässä tutkielmassa määrittelemään ylisukupolvisen trauman ilmiön systeemisen lastensuojelun sosiaalityön kontekstista käsin. Tärkeitä käsitteitä ilmiön kuvaamisessa ovat systeeminen lastensuojelu, suhdeperustaisuus, terapeutin työote, trauma, ylisukupolvisuus, vuorovaikutussuhteet, sosiaalinen perimä ja vanhemmuuden siirtymät. Käsitteiden ja ilmiön käsittely tapahtuu systeemisen lastensuojelun näkökulmien kautta ja systeeminen lastensuojelu onkin tutkimukseni laajempi viitekehys.

Tutkijana olen kiinnostunut siitä, tunnistavatko systeemisessä lastensuojelussa työskentelevät sosiaalityöntekijät ylisukupolvisen trauman ilmiön läsnäolon lastensuojelussa. Pyrin tuomaan arjen työssä havaitsemani ilmiön näkyväksi ja määrittelemään sitä aikaisemman tutkimuksen ja haastatteluaineiston kautta, sekä jäsentämään ilmiötä systeemisen lastensuojelun kontekstissa. Ylisukupolvisen trauman jäsentymistä sosiaalityöntekijöiden silmin pyrin selvittämään temahaastattelun avulla, haastattelemalla systeemisten tiimien sosiaalityöntekijöitä tiimeittäin. Aineiston analyysin tukena käytän kategoria-analyysiä (mm. Juhila 2012 & Fitzgerald 2015), tarkemmin jäsenyysskategorioiden tarkastelua. Jäsenyysskategorioiden keinoin voin pureutua ylisukupolvisen trauman ilmiön kulttuuris-moraalista jäsentymistä kategorioiden, kategoriakokoelmien ja kategoriaparien avulla.

Tutkimukseni kannalta on oleellista määritellä tutkimuksessa käytettävät käsitteet ja niiden merkitykset. Käsittelen ensin lyhyesti systeemisen lastensuojelun peruseriaatteita, pyrkien tuomaan esiin perheterapian ja trauman välisen

yhdyspinnan. Seuraavaksi avaan trauman käsitettä ja sen ylisukupolvista luonnetta, luoden lyhyen katsauksen myös ylisukupolvisuuden kierteen katkaisemiseen. Käsitteistön ja ilmiökentän tarkastelun jälkeen siirryn kuvaamaan tutkimuksen tarkoitusta ja toteutusta, eritellen mm. aineiston keräämiseen ja analyysiin vaikuttaneita tekijöitä. Seuraavaksi käyn jäsenneytystä läpi tutkimustuloksiani, peilaten systeemisen lastensuojelun ja ylisukupolvisen trauman yhdyspintaa. Johtopäätökset luvussa peilaan tutkimusteni tuloksia tiiviisti suhteessa tutkimuskysymyksiini ja teoreettiseen viitekehykseen. Tutkimuksessani pyrin tarkastelemaan, miten ylisukupolvinen trauma jäsenyy sosiaalityöntekijöille. Tarkoitukseni on tuoda ylisukupolvinen trauma systeemisen lastensuojelun sosiaalityön kontekstissa ymmärrettäväksi käsitteeksi ja tarkastella sen jäsentymistä. Pohdinnassa tarkastelen tutkimukseni kulkua ja johtopäätösten merkitystä, sekä tutkimukseni tuottamaa tietoa suhteessa lapseen, sosiaalityöhön ja yhteiskunnan eri tasoihin. Lopuksi kiteytän vielä tutkimukseni ydinviestin tiiviiksi loppusanoiksi.

2 YLISUKUPOLVINEN TRAUMA SYSTEEMISEN LASTENSUOJELUN KONTEKSTISSA

Ylisukupolvisuutta ja traumaa voidaan käsitellä yhteiskuntien, kansanryhmien tai yksilöiden tasolla (Siltala 2016, 28 – 29). Ylisukupolvinen traumatisoituminen ja traumakäyttäytyminen on herättänyt kansainvälisten tutkijoiden mielenkiinnon, mutta traumainformaatio on vasta systeemisen lastensuojelun mallin myötä tullut lähemmäs lastensuojelutyötä (mm. Levenson 2017, 110 & Pälve 2021, 47 – 49). Tässä tutkimuksessa tarkastelen sitä, miten trauma siirtyy vanhemmalta lapselle vuorovaikutuksen ja vanhemmuuden mekanismien kautta, tietoisesti tai tiedostamattomasti.

Aihetta on tutkittu ja todennettu perheterapian ja psykoterapian kentällä, mutta sosiaalityön kontekstissa tutkimus on hyvin vähäistä. Esimerkiksi Sanna Laine (2015) on kirjoittanut pro gradu -tutkielman ylisukupolvisen trauman siirtymisestä läheisyyden kontekstissa, muutoin tutkimuksia, jotka käsittelevät suoraan trauman siirtymistä lastensuojelun kontekstissa on vähän. Tämän tutkielman kirjoittamisen aikana julkaistiin joitain trauman aihepiiriin sijoittuvia pro gradu -tutkielmia, joka kertoo aiheen ajankohtaisesta kiinnostuksesta. Sarvela (2020) on toimittanut trauman siirtymisestä ja vaikutuksista kertovan teoksen, jossa hän toteaa, että enemmistö sosiaalityön asiakkaista kantaa ja ilmentää trauman seuraamuksia (Sarvela 2020, 19 – 20). Sarvelan toteamusta tukee mm. Levensonin (2017, 110) näkemys siitä, että sosiaalityö

tapahtuu traumojen ja sosiaalisten ongelmien yhtymäpinnassa. Siltala (2016) on koonnut teoksen, jossa ylisukupolvista traumaa käsitellään kokonaisvaltaisena eri tasoisena ilmiönä, tarkastellen myös trauman ilmentymistä perhetasolla.

Käyn ensin lyhyesti läpi systeemisen lastensuojelun mallin peruseriaatteet ja toimintatavat, tuoden esiin systeemisen lastensuojelunmallin yhdyspinnan perheterapian kentälle. Tämän jälkeen avaan traumojen moninaista ilmenemistä sekä niiden ylisukupolvista luonnetta ja kuvaan trauman siirtymisen tunnettuja mekanismeja. Lopuksi luon katsauksen traumasta toipumiseen tai sen syntymisen estämiseen liittyviin mahdollisuuksiin.

2.1 Systeminen lastensuojelu

Lapsen vanhemmilla on pääasiallinen vastuu lapsen hyvästä kasvatuksesta ja suotuisasta kehityksestä. Vanhemmat voivat saada tukea kasvatustehtävänsä peruspalveluiden piiristä, sosiaalihuollosta tai viimesijaisesti lastensuojelusta. Lastensuojelulla on viimesijainen velvollisuus turvata lapsi, mikäli hänen kasvuolosuhteensa ovat vaarantuneet. Lastensuojelu ei ole kuitenkaan aina onnistunut tässä tehtävässä ja lastensuojelu on saanut yhteiskunnallisessa keskustelussa osakseen kritiikkiä. Lastensuojelun suurimmiksi haasteiksi voidaan Lahtisen, Männistön ja Raivion (2017) mukaan todeta muun muassa suuret asiakasmäärät, kustannusten kasvu, monitoimisuuden haasteet sekä työntekijöiden jaksamiseen, kuormittumiseen ja pysyvyyteen liittyvät ongelmat. (Lahtinen ym. 2017, 11 – 12, 34; Cross, Hubbard & Munro 2010, 2/2.)

Suomessa lastensuojelun sosiaalityön suurimpina haasteina voidaan lisäksi nähdä byrokratiakeskeisyys sekä yksinäinen vastuunkantamisen, ongelmakeskeisyyden ja ”tulipalojen sammuttamisen”-kulttuuri. Sosiaalityöntekijät eivät aina ehdi reagoida lasten ja heidän perheidensä ongelmiin, ennen kuin lasten ja perheiden tilanteet ovat ehtineet kärjistyä erittäin vakaviksi. Lapset ja heidän perheensä ovat usein autettavissa ainoastaan raskailla ja viimesijaisilla palveluilla. Sosiaalityönteki-

jät kokevat työtilanteen kohtuuttoman kuormittavana, mutta pahiten haasteet vaikuttavat jo valmiiksi heikoimmassa asemassa oleviin asiakasperheisiin. Lastensuojelu tarvitsee rakenteellista ja ideologista muutosta voidakseen toimia lapsen edun mukaisesti. (Lahtinen ym. 2017, 11 – 12, 34; Cross, Hubbard & Munro 2010, 2/2.)

Ratkaisua lastensuojelun haasteisiin päätettiin etsiä Lontoon Hackneysta, jossa lastensuojelutyöhön oli menestyksekkäin tuloksin liitetty terapeutin työote, systeemiteoriat ja suhdeperustaisuus. Systeemiteoriat ja ihmissuhdelähtöinen työote lastensuojelussa eivät ole uusi keksintö. Systeemiteoreettisesti orientoitunut sosiaalityö on alkanut kehittyä jo 1970-luvulla. Systeemiajattelussa maailma nähdään alati muuttuvana ja uudelleen rakentuvana todellisuutena ja yksilö nähdään osana vuorovaikutussysteemejä. Systeemisyys voidaan määritellä näkökulmana, jossa huomio kiinnitetään eri tekijöiden välisiin kommunikaatio- ja vuorovaikutussuhteisiin. Niin kutsuttu Hackneyn malli implementoitiin soveltumaan suomalaiseen lastensuojelujärjestelmään ja syntyi systeeminen lastensuojelun malli. Lastensuojelun systeemissä mallissa perhe voidaan nähdä systeeminä, lapsen ympärillä olevana vuorovaikutusverkostona, jossa lapsi vaikuttaa ja lapseen vaikutetaan. (Aaltio & Isokuortti 2019, 11 – 13; Lahtinen ym. 2017, 11, 13, 28; Fagerström 2016, 14.)

Systeeminen lastensuojelun malli perustuu moniammatilliseen systeemiseen työskentelyyn, jossa työskentelyn keskiössä on lapsi ja hänen ympärillään vaikuttavat systeemit. Systeeminen lastensuojelun malli korostaa moniammatillista yhteistoimintaa asiakkaan ja hänen perheensä tilanteen parantamiseksi. Lastensuojelu on yhteiskuntamme viimesijainen palvelu, jonka odotetaan kykenevän vastaamaan perheiden kaikkiin palveluntarpeisiin. Systeemissä lastensuojelun mallissa ymmärretään, että sosiaalityön osaamisella ei voida yksin ratkaista monisyisiä ongelmia, joita perheissä on. Monitoimijuuden käsitettä voidaan tarkastella systeemissä lastensuojelukontekstissa siten, että lasta, perhettä ja asiakasta koskeva tieto kootaan useista lähteistä; lapselta, vanhemmalta, läheisiltä ja ammattilaisilta. Monitoimijuus ja moniammatillisuus tuovat sosiaalityöntekijöille lisää työkaluja vaatimaan lastensuojelun arviointi-

työhön mm. perheterapeuttisin keinoin. Perheen tarvitsemat palvelut ovat osa perheen systeemiä, ja vastaavasti perhe on osa eritasoisten systeemien verkostoa. (Lahtinen ym. 2017, 13,18, 34; Fagerström 2016, 14.)

Keskeisin lapsen ympärillä vaikuttava systeemi on usein lapsen perhe. Perhesysteemi koostuu perheenjäsenten välisistä suhteista, mutta myös perheen ympäristön ja yhteiskunnan välisistä vuorovaikutussuhteista. Systeemiorientoituneen sosiaalisuuden ajattelun mukaan lapsen ja perheen tilanteeseen ei voida vaikuttaa, mikäli emme ymmärrä lapsen ympärillä vaikuttavia systeemejä. Lapsen edun määrittely edellyttää ymmärrystä siitä, miten lapsi on vuorovaikutuksessa häntä ympäröiviin systeemeihin. Muutoksen avain on tunnistaa, miten lapsi vaikuttaa itseään ympäröiviin systeemeihin ja miten häntä ympäröivät systeemit vaikuttavat häneen. Systeemisen ajattelun mukaan työskentelyn tulee keskittyä voimavarojen ja vahvuuksien havainnointiin ja esiin nostamiseen ongelmien tarkastelun sijaan. Oleellinen muutos systeemisen lastensuojelun mallin ja perinteisen lastensuojelun välillä on, että työskentelyssä hyödynnetään perheterapian oppeja lastensuojelun kontekstissa. Perheterapia tuo mukanaan lastensuojelutyöhön suhdeperustaisuuden käsitteen. Suhdeperustaisuus kuvaa sitä, miten työskentelyn huomio siirretään ongelmista lasta ympäröiviin vuorovaikutussuhteisiin, niiden laatuun ja merkitykseen. (Vetere 2013, 279 – 281; Lahtinen ym. 2017, 11, 13, 28; Fagerström 2016, 6; Aaltio & Isokuorti 2019, 11 – 13; Trowler & Goodman 2012, 17; Pendry 2012, 28.)

Lastensuojelun työntekijät ovat itsessään osa lapsen ja perheen ympärillä vaikuttavaa palveluverkostoa, osa perheeseen vaikuttavia systeemejä. Oleellista on, että suhdeperustaisen työtteen ja perheterapeuttisen systeemijattelun kautta perhe nähdään kokonaisuutena, jonka hyvinvointiin pyritään vaikuttamaan. Systeemisessä mallissa hyödynnetään perheterapian kentältä tuotuja työkaluja, kuten dialogisuutta, narratiivisuutta ja ratkaisukeskeisiä malleja ja ideologioita. Systeemisen mallin tavoitteena on kirkastaa lastensuojelun työntekijän ja perhesysteemin välistä vuorovaikutusta, tarjota kokonaisvaltaisempaa ymmärrystä ja tukea perheille, sekä saada työskentelyn kautta aikaan pysyviä muutoksia perhesysteemissä. (Aaltio & Isokuorti 2019, 12 – 13; Lahtinen ym. 2017, 17; Pälve 2021, 45 – 47.)

Käytännön tasolla systeemisen lastensuojelun mallin omaksuminen on näkynyt myös uusina tiimirakenteina, jonka perimmäisenä tarkoituksena on ohjata lastensuojelun työntekijät pois yksinäisen vastuun kantamisen kulttuurista kohti tiimityöskentelyn mallia. Systeemisen lastensuojelun tiimin toiminta on organisoitu uudella tavalla systeemiseksi toimintayksiköksi, jossa on kaksi uutta ammattiroolia, koordinaattori ja perheterapeutti. Tiimiin kuuluu konsultoiva sosiaalityöntekijä (consultant social worker), lapsen työntekijä (child practitioner), sosiaalityöntekijä(t) (social worker), perheterapeutti (family therapist) ja koordinaattori (unit co-ordinator). Suomalaisissa systeemisen lastensuojelun mallin variaatioissa tiimiin voi lisäksi kuulua sosiaalihoaja ja/tai perhetyöntekijä. Koko lastensuojelun systeemisen tiimin tulee olla sitoutunut perheterapeuttiin työtapoihin ja pyrkiä omalla toiminnallaan vaikuttamaan perheiden vuorovaikutussysteemeihin. (Pälve 2021, 43 – 44; Lahtinen ym. 2017, 21.)

Seuraavaksi kuvaan lyhyesti tiimin eri toimijoiden keskeisiä tehtäviä. Konsultoiva sosiaalityöntekijä kantaa vastuun tiimin toiminnasta ja on linkki tiimin ja yhteistyötahojen välillä. Konsultoiva sosiaalityöntekijä on usein johtava sosiaalityöntekijä. Lapsen sosiaalityöntekijän rooli on varmistaa lapsen äänen kuuluminen lastensuojelun prosessissa. Rooli on hyvin verrattavissa nykyisen lastensuojelun mallin lapsen asioista vastaavan sosiaalityöntekijän rooliin. Vanhemman tai vanhempien työntekijän (sosiaalityöntekijä tai sosiaalihoaja) rooli on vahvistaa vanhempien osallisuutta prosessissa ja etsiä yhdessä vanhempien kanssa perheen voimavaroja. Perheterapeutti toimii tiimissä työntekijöiden reflektiokumppanina. Perheterapeutin oleellisin tehtävä on huolehtia systeemisen ajattelutavan pysyvyydestä tiimin toiminnassa. Koordinaattori hoitaa juoksevia asioita ja käytännön järjestelyjä, jotta sosiaalityöntekijöiden aika vapautuu suoralle asiakastyölle. Koordinaattori toimii yleensä sihteerinä asiakaskouksissa. (Lahtinen ym. 2017, 21 – 22; Fagerström 2016, 6; Cross, Hubbard & Munro 2010, 1/1, 2/3; Trowler & Goodman 2012, 19.)

Tiimin toiminta koostuu kolmesta ydinelementistä; systeeminen tiimi, systeeminen viikkokokous ja systeeminen asiakastyö. Nämä elementit ovat suhteessa toisiinsa niin, että ilman yhtä ei ole muita. Systeeminen tiimi tarjoaa työntekijöille kollegiaalista tukea, uusia näkökulmia ja tukea päätöksentekoon. Tiimeissä läpikäydään jokaisen

asiakkaan ajankohtaiset asiat, jotta koko tiimi on tietoinen kunkin asiakkaan tilanteesta. Asiakas kuitenkin kohtaa lähtökohtaisesti vain omasta asiastaan vastuussa olevan työntekijän tai työparin. Asiakkaan näkökulmasta tiimiä voidaan tarkastella niin, että asiakasperheet ovat koko tiimin asiakkaita ja paikalla on aina joku, johon asiakas voi ottaa yhteyttä oman työntekijän ollessa tavoittamattomissa. Viikkokokouksessa päivitetään mm. asiakkaiden tilanteet ja käydään läpi tarvittavat toimenpiteet, reflektoidaan asiakkaiden työntekijöissä herättämiä tunteita ilosta turhautumiseen, keskustellaan esiin nousseista haasteista ja tehdään suunnitelmaa jatkotoimenpiteistä. Asiakkaat ja yhteistyötahot voivat olla myös mukana viikkokokouksissa. Koko tiimi on sitoutunut perheterapeutisiin työtapoihin ja lisäksi perheterapeutilla on erityinen velvollisuus varmistaa systemisen ajattelun säilyminen osana tiimin työskentelyä. Perheterapeutti tuo lastensuojelutyöhön uudenlaista näkökulmaa, esimerkiksi traumatietaoisuutta ja suhdeperustaisuutta. (Aaltio & Isokuortti 2019, 11; Trowler & Goodman 2012, 19 – 20; Pendry 2012, 29; Mason 2012, 113; Fagerström 2016, 6, 29 – 30; Cross, Hubbard & Munro 2010, 1/20 – 21.)

Aaltion & Isokuortin (2019) sekä Masonin (2012) mukaan perheterapian ja lastensuojelun yhteistyön vaikuttavuudesta on vahvaa tutkimusnäyttöä. Perheterapia antaa sosiaalityön osaamisen rinnalle uudenlaisen työotteen ja uusia työvälineitä, joiden kautta terapian ja lastensuojelun kentät tulevat lähemmäs toisiaan. Yhdistämällä kahden eri ammattialan osaamisen ja keinot, voidaan työskentely keskittää perheiden ongelmien juurisyihin, ei ainoastaan näkyviin ongelmiin. Perheterapeutti on traumatyön ammattilainen ja pyrkii ohjaamaan myös muun tiimin huomion trauma-ajatteluun ja traumainformoituun työhön. (Aaltio & Isokuortti 2019, 12; Mason 2012, 116, 122; Pälve 2021, 47 – 49.)

Suhdeperustainen lastensuojelutyö perustuu perheen kanssa käytävään dialogiin. Työntekijän on luovuttava tietäjän ja asiantuntijan asemasta ja oltava avoin asiakkaan antamalle tiedolle, antaa asiakkaan kertoa oma tarinansa. Olennaista on asiakkaan äänen, kokemuksen ja osallisuuden lisääminen. Asiakkaalle annetaan kiireettömää aikaa käydä keskusteluja työntekijän kanssa, näin työntekijät voivat luoda mahdollisimman eheän kuvan perheen kokonaistilanteesta ja systeemeistä, joissa he ovat

osana. On syytä huomioida, että systeemisestä työotteesta huolimatta, lastensuojelun perustehtävä ja velvoite välttämättömään vallankäyttöön ei muutu. Työntekijän on turvattava ensisijaisesti lapsen etu ja kasvuolosuhteet. Lapsen etu voi vaatia perheen, systeemin, rikkomista ja lapsen turvaamista esimerkiksi sijoittamalla lapsi kodin ulkopuolelle. Myös tilanteessa, jossa työntekijä tekee vakavan intervention perheen autonomiaan, voi työntekijä toimia suhdeperustaisesti. Antamalla perheen kertoa tilanteesta heidän näkemyksensä, heidän tarinansa, ollaan suhdeperustaisuuden ytimessä. Kuulluksi tulemisen kokemus lisää luottamusta työntekijään, vaikka tilanne olisi perheelle vaikea. (Vetere 2013, 280 – 281; Lahtinen ym. 2017, 13, 23, 17 – 18, 28; Fagerström 2016,17, 21.)

Systeeminen malli tarjoaa uusia työvälineitä perheterapian kentältä, joiden avulla asiakas tulee paremmin ymmärretyksi ja autetuksi. Työmenetelmät eivät hyödytä ainoastaan työntekijöitä, vaan niiden tarkoitus on myös herättää oivalluksia suoraan asiakkaissa. Nämä oivallukset voivat liittyä asiakkaan toimintamallien ja reaktioiden syvempään ymmärtämiseen, johon voi liittyä trauman ilmentäminen. Systeeminen lastensuojelun toimintamalli tuo perheterapeutin avustuksella tätä ajattelua perheterapian kentältä lähemmäs lastensuojelun sosiaalityötä. Tämän rajapinnan häveneminen ja tehtäväkenttien yhdyspinta on tutkielmani ydintä. Terapeuttisten menetelmien kautta asiakkaan itseymmärrys kasvaa ja vapauttaa voimavaroja, sekä herättää myötätuntoa itseään ja lasta kohtaan. Työmenetelmien lisääminen myös muilta tieteenaloilta kuin sosiaalityöstä mahdollistaa asiakkaalle kokonaisvaltaisemman ja monipuolisemman avun saaminen, sekä ymmärryksen. (Pälve 2021, 46 – 47; Aaltio & Isokuortti 2019, 21 – 22; Lahtinen ym. 2017, 11 – 12.)

2.2 Trauma ja traumatietoisuus

Trauma on universaali ilmiö ja jokainen meistä kokee elämänsä aikana traumaa suoraan tai välillisesti. Traumalla on lukuisia eri määritelmiä, mutta sosiaalityhteissä trauma on tärkeää ymmärtää sen laajemmassa kontekstissa, koko yksilön kehityk-

seen ja olemukseen vaikuttavana tekijänä. Trauma ei ole vain tapahtuma, joka tapahtui joskus menneisyydessä. Trauma on jälki, jonka jonkin tapahtuman tai toimintamallin kokemus tai kokeminen on painanut mieleemme, kehoomme ja aivoihimme. Tämä jälki voi ilmetä mm. autonomisen hermoston ali- tai ylivireystilana tai kognitiivisina häiriöinä ja vaikuttaa toimintaamme ja tapaamme reagoida koko elämämme ajan. Käsittelemättömät traumat altistavat addiktioille ja muulle riskikäyttäytymiselle. Pieni ja toistuva trauma voi aiheuttaa traumaattista stressiä, joka kertyy isoksi traumaksi. Lapsuuden trauma voi syntyä turvattomuudesta, systemaattisesta kaltoinkohtelusta tai vuorovaikutukseen liittyvästä stressistä, siinä missä se voi syntyä väkivaltatilanteesta tai suuresta menetyksestä. Käsittelemätön lapsuuden trauma voi vaikuttaa yksilön kykyyn säädellä käyttäytymistä ja tunteita aikuisena, vanhempana omalle lapselleen. Traumat elävät yksilössä usein tiedostamattomina, toimintaa ja käytöstä ohjaavina tekijöinä. (Sarvela 2020, 7, 14, 19 – 20; Tuhkasaari 2013, 38; Levenson 2017, 109.)

Varhaislapsuus on ihmisen merkittävin elämänvaihe (Saari 2020, 100). Varhaislapsuus on nopean oppimisen ja kehittymisen aikaa, joka luo pohjan koko tulevalle elämälle ja minätietoisuudelle. Varhaislapsuuden sosiaaliset suhteet ja kasvuympäristö ovat merkittävä tekijä ihmisen persoonallisuuden kehitykselle ja elämänmahdollisuuksille. Levensonin (2017, 109) mukaan oleellista lapselle on perusluottamuksen kehittyminen. Tiedostamattomat traumat, joita yksilö kantaa mukanaan, liittyvät usein varhaislapsuudessa koettuun turvattomuuteen. Lapsi ei osaa itse sanallistaa ja käsitellä tunteitaan ja mikäli aikuinen ei tue lasta pelon, turvattomuuden tai vihan käsittelyssä, jää tunne kehoon. Vanhemmillamme on valtava vaikutus siihen, millaiseksi varhaislapsuutemme muotoutuu ja kuinka paljon pelkoa ja stressiä kannamme kehossamme läpi lapsuuden. Pitkäaikainen traumaattinen toiminta tai olosuhde tai yksittäisten traumaattisten tapahtumien aiheuttama stressi vaikuttaa epäedullisesti lapsen aivojen kehittymiseen, tunnetaitoihin ja hermostoon. (Saari 2020, 100 – 102; Sarvela 2020, 19; Auvinen 2020, 182; Levenson 2017, 109.)

Lapsuuden haitallisia kokemuksia voidaan lähestyä Pelkosen ja Sarvelan (2020, 97 – 102) esittelemän ACE:n (Adverse Childhood Experience) kautta, joka perustuu

Fellit in elämäntyöhön. Felitin tutkimukset määrittävät kymmenen lapsuuden haitallista kokemusta, jotka voivat olla yksittäisiä traumatisoivia tapahtumia tai pitkällä ajalla syntynyttä stressiä, joka aiheuttaa kertyessään traumaa. Nämä kymmenen haitallista lapsuuden kokemusta ovat; fyysinen väkivalta, seksuaalinen väkivalta, emotionaalinen väkivalta, fyysinen laiminlyönti, emotionaalinen laiminlyönti, äidin väkivaltainen käytös, perheessä päihteiden väärinkäyttöä, perheenjäsenellä mielenterveysongelmia, vanhemmat erillään tai eronneita ja vanhemman vankeusrangaistus. Jaottelu ei ole kattava, listauksesta puuttuvat ne seikat, joita ei ole tutkittu suhteessa hyvinvointiimme ja kehitykseen. Jaottelulla on ollut mahdollista tehdä näkyväksi haitallisten kokemusten merkitystä koko yksilön elinkaaressa. Traumaattisten kokemusten seurauksena kehomme, aivomme, hermostomme ja koko elämämme voi muuttua. Trauma voi säilyä kehossa näkymättömänä ja tiedostamattomana, mutta kohdatessamme ärsykkeen, triggerin, voi se laukaista kehomme reagoimaan, puolustautumaan. (Sarvela & Pelkonen 2020, 97 - 102, 105.)

Traumatietoisessa sosiaalityössä ymmärretään, että käsittelemätön tai tiedostamaton trauma voi vaikuttaa koko yksilön elinkaareen (Levenson 2017, 105 - 106). Käsittelemätön trauma voi ohjata yksilön toimintaa monella tavoin ja yksilön elinpiirin kasvaessa voi trauma saada kokonaan uuden näyttämön uusien ihmissuhteiden, avioliiton, perheen ja jälkeläisten myötä. Yksilön toiminnan lisäksi trauma voi heijastella ihmissuhteisiin, kuten tapaan olla oman lapsen kanssa. Nämä heijastuksen voivat näkyä myös lapsen toiminnassa, kokemuksissa tai kehityksessä. Traumaattiset kokemukset vaikuttavat tapamme olla yhteydessä muihin ihmisiin. Syvimpien tunteidemme ja traumojemme kohtaaminen tai ilmaiseminen tekee meistä haavoittuvaisia ja siksi se voi herättää meissä pelkoa, häpeää tai tarvetta puolustaa itseään. Kipu on helpompi verhota vihaan, ylpeyteen tai aggressioon, kuin kyvyttömyyteen ja turvattomuuteen. Kehomme ilmentää traumaa usein juuri tunteiden kautta, ohjaten toimintaamme ja sitä, miten tulkitsemme toisiamme. Vuorovaikutus voi olla jännittänyt ja varautunut. Trauman sävyttämä mieli voi tulkita huolenpidon uhkana ja estää meitä solmimasta pysyviä, tunnesävytteisiä ihmissuhteita. (Tuhkasaari 2013, 37)

- 39; Sarvela 2020, 8 - 9; Knight 2018, 82; Richmond, McColm, McCaig & Binnie 2021, 12.)

On tärkeää tiedostaa, että jokaisella ammattilaisella on roolinsa trauman havaitsemisessa ja trauman koskettaman ihmisen kohtaamisessa. Trauman sävyttämä toiminta tulkitaan usein trauman sävyttämän reaktion kautta, pakeneminen ja puolustautuminen leimataan hankalaksi käyttäytymiseksi ja toiminnan juurisyy jää havaitsematta. Jokaisen ammattilaisen rooli huomioiden, voidaan puhua traumainformoidusta kulttuurista (mm. Knight 2018, 81 - 82 & Richmond ym. 2021). Lastensuojelun kentällä ja sosiaalityön arjessa on tärkeää tiedostaa traumojen olemassaolo ja pyrkiä tarvittaessa ohjaamaan asiakas psykoanalyttisen tai psykiatrisen tuen piiriin. Trauman sävyttämän toiminnan sanoittaminen ja ymmärtäminen voi olla asiakkaalle voimauttavaa ja lisätä ymmärrystä omasta itsestä. Sosiaalityöntekijä ei ole traumojen käsittelyn ammattilainen, mutta traumatietoisuus työssä on tärkeää ja mahdollistaa asiakkaalle kokonaisvaltaisemman avun ja ymmärryksen. Traumatietoisuus antaa keinoja tunnistaa ja havaita traumoja niiden päälle rakentuneiden toimintamallien ja haasteiden alta. (Knight 2018, 81 - 82; Ribbens McCarthy 2013, 331; Aaltio & Isokuortti 2019, 12; Mason 2012, 116, 122; Sarvela 2020, 48; Sarvela & Pelkonen 2020, 100; Sarvela 2021; Levenson 2017, 109; Vilhula 2007, 96 - 97.)

On tärkeää tiedostaa, että kaikki epäsuotuisat tapahtumat eivät aiheuta traumaa ja kaikki traumat eivät jää osaksi mieltämme ja kehoamme vaikuttaen toimintaamme elämämme ajan. Trauman kohtaamisella ja käsittelemisellä ammattilaisen ja tarvittaessa koko perhesysteemin kanssa, voidaan ylisukupolvista traumaa ehkäistä. Tässä tutkielmassa puhuttaessa ylisukupolvisesta traumasta, tarkoitetaan sitä mielen ja kehon osaksi jäänyttä käsittelemätöntä traumaa, joka vaikuttaa yksilön toimintaan nykyhetkessä tai tulevaisuudessa. (Ribbens McCarthy 2013, 331; Aaltio & Isokuortti 2019, 12; Mason 2012, 116, 122; Sarvela 2020, 48; Sarvela & Pelkonen 2020, 100.)

Traumainformoidulla järjestelmällä tarkoitetaan traumatietoisuutta, tunnehaavat huomioivaa, yhteiskuntamme läpileikkaavaa työtettä. Traumatietoisuuden lisääminen on keino reagoida trauman syntymiseen ja vaikutuksiin liittyviin tekijöihin.

Hoitamalla juurisyitä oireen sijaan, voimme Sarvelan (2021) mukaan saavuttaa merkittäviä säästöjä sosiaali- ja terveydenhuollon kuluissa, sekä vaikuttaa siihen, etteivät trauman sävyttämät toimintamallit juurru osaksi yksilön toimintaa. Traumatietoisuuden lisääminen kiinteäksi osaksi sosiaalityötä edellyttää ihmiskeskeistä, moniammatillista yhteistoimintaa. Oleellista on pyrkiä palvelujärjestelmän jokaisessa vaiheessa lisäämään yksilön resilienssitekijöitä, psyykkistä joustamis- ja sopeutumiskykyä. Traumojen havaitseminen on erityisesti sosiaalityön kentällä vielä lapsen kengissä, eikä korjaavien palveluiden traumatietoisuuden lisääminen yksin riitä. Traumainformoitu järjestelmä ulottaa traumatietoisuuden yhteiskunnan jokaiseen instanssiin, kouluihin, poliisi- ja pelastustoimeen, sote-keskuksiin ja sosiaalityöhön. (Vetere 2013, 282 – 284; Sarvela 2021; Knight 2018, 81 – 82.)

Traumat ovat vuosituhannen alun kansanterveyden kannalta suuri haaste, johon jokaisen ihmistyötä ja suhdetyötä tekevän tulisi puuttua. Traumojen ymmärtämisellä, traumainformoidulla kulttuurilla, traumatietoisuudella ja traumainformoidulla järjestelmällä voimme pyrkiä vaikuttamaan traumojen aiheuttamiin kustannuksiin ja traumojen siirtymiseen seuraavalle sukupolvelle. Tämä tapahtuu havaitsemalla ja hoitamalla toiminnan taustalla vaikuttavia juurisyitä. Sen sijaan, että hoitaisimme oiretta, kuten käytöksen tai oppimisen pulmia, voisimme pyrkiä hoitamaan mahdollista taustalla vaikuttavaa traumaa. Tässä suhteessa traumainformoitu kulttuuri tarkoittaa jokaisen toimijan tietoisuutta siitä, miten lapsuuden aikaiset traumat vaikuttavat kokonaisvaltaisesti hyvinvointiimme. (Sarvela 2020, 16 – 17; Sarvela 2021; Sarvela & Pelkonen 2020, 97, 100; Levenson 2017, 107.)

Traumainformoidusta järjestelmästä ja sen positiivisista vaikutuksista on jo kokemusta mm. Skotlannissa ja Walesissa, jossa traumatietoisuutta pyritään kouluttamaan osaksi toimintaa yhteiskunnan jokaisella tasolla (Richmond ym. 2021, 22 – 26). Kansainvälinen tutkimus on 2010-luvulla kiinnostunut traumaista ja sen vaikutuksista ja mm. Knight (2018, 80 – 82) toteaaakin, että sosiaalityö tapahtuu yhä useammin trauman näyttämöillä. Systemisen lastensuojelun toimintamallin ydinelementti on etsiä toiminnan ja vuorovaikutuksen taustalla vaikuttavia juurisyitä ja vaikuttaa niihin, ei vain hoitaa pinnalla näkyvää oiretta. Tutkielmani perustuu tähän yhdyspintaan

systemisen lastensuojelun ja traumainformoidun työskentelyn ympärillä, jossa pyritään näkemään haastavan käytöksen taakse. (Sarvela 2020, 16 – 17; Sarvela 2021; Sarvela & Pelkonen 2020, 97, 100; Levenson 2017, 107.)

2.3 Ylisukupolvisuus ja sen suhde trauman siirtymään

Pohdittaessa millaisia asioita saamme omasta lapsuuden perheestämme ja vanhemmiltamme, on näkyvin ja selkein tekijä geneettinen perimä (Vilhula 2007, 9). Yhteiskuntatieteellisessä tutkimuksessa on alettu kiinnostua sosiaalisesta perimästä, eli lapsuudenperheessämme omaksumistamme malleista, kulttuurista ja tekijöistä. Olemme oppineet lapsuuden perheessämme tietynlaisen perherakenteen, jonka viemme mukamme tuleviin perheisiimme. Henkilökohtainen historiamme kulkee mukamme perheestä toiseen. Kuljetamme omilta vanhemmiltamme opittuja malleja ja rakenteita omaan perheeseemme, omille lapsillemme. Se, millainen yksilöstä ja hänen perheestään kehittyä, on monimutkainen geenien, kasvuolosuhteiden, ympäröivän yhteiskunnan ja perherakenteiden yhteisvaikutuksen tulos. Käsittelemättömät, kehoon kertynyt trauma on usein taustavaikuttajana kehityksellisiin tapahtumasarjoihin, kuten lapsen kaltoinkohteluun. Traumalla on selkeä yhteys kroonisten sairauksien puhkeamiselle, mielenterveyden haasteisiin ja sosiaalisiin ongelmiin. (Vilhula 2007, 9; Sarvela 2020, 16; Knight 2018, 80 – 84.)

Ylisukupolvisella traumalla tarkoitetaan vaiennettujen ja työstämättömien piilotajuntaan jääneiden ongelmien, ristiriitojen ja kokemusten siirtämistä perintönä sukupolvelta toiselle. Ylisukupolvisen trauman kautta pyritään ymmärtämään sukupolvelta toiselle periytyvän kärsimyksen sisältöä, kuten kasvuun, kehitykseen ja vuorovaikutukseen liittyviä haasteita. Vanhemman kuolema, väkivalta tai sen uhka kotona, kaltoinkohtelu ja laiminlyönti tai muunlainen elämänmuutos voivat vaikuttaa lapsen kasvuun ja kehitykseen. Kaltoinkohtelun tai sosiaalisen ongelman tuomat haasteet ja turvattomuus vaikuttavat siihen, miten lapsen minuus kehittyä ja minne lapsi kokee kuuluvansa. Ilman asioiden käsittelyä ja vanhemman antamaa turvaa, voi lapsuuden

käsitlemätön trauma jäädä osaksi lapsen mieltä ja kehoa ja siirtyä sukupolvelta toiselle. Vanhemmalla on merkittävä rooli siinä, miten kaltoinkohtelun, turvattomuuden tai muun elämänmuutoksen jättämä jälki vaikuttaa lapsen kasvuun ja kehitykseen ja miten lapsi voi käsitellä traumansa tai siirtää traumaansa tiedostamattomasti tai tietoisesti seuraavalle sukupolvelle omien toimintamallien tai reaktioiden kautta. (Jamieson & Highet 2013, 135 – 136; Vetere 2013, 280 – 281; Siltala 2016, 28 – 30.)

Ylisukupolvisen trauman siirtymää voidaan käsitellä niin yksilön, ihmisryhmien, organisaatioiden kuin kansakuntien tasolla. Vaikka tässä tutkielmassa keskityn tarkastelemaan ylisukupolvista traumaa lasten ja perheiden tasolla, on syytä ymmärtää ilmiön laajuus. Trauma voi yksilön lisäksi koskettaa kokonaisia kansakuntia tai ihmisryhmiä. Omassa yhteiskunnassamme ylisukupolvisen trauman laajuutta voidaan kuvata sodan jälkeisenä kansakunnan traumana. Talvisodassa taistelleet miehet kokivat sodan kauheuksia ja sodan päättyessä he palasivat koteihinsa, hoitamaan maatilaa ja toimimaan perheen päänä. Sodan järkyttävät tapahtumat vaikuttivat heidän impulsikontrolliinsa ja apua haettiin usein alkoholin päihdyttävästä vaikutuksesta. Sodassa traumatisoituneiden lapset kasvoivat väkivallan uhan, herkän käyttäytymisen kärjistyksen ja alkoholin keskellä. Kyse ei ollut yksittäisen perheen turvattomuudesta, vaan kokonaisen kansakunnan kantamasta taakasta. (Siltala 2016, 28 -29; Sarvela 2021.)

Lapsuudessa koettu kaltoinkohtelu tai muu perhetilanteen muutos saattaa aiheuttaa lapselle traumaa ja pieni, toistuva trauma voi kasaantua isoksi traumaksi. Lapsi saattaa oireilla käsittelemätöntä traumaa koko elämänsä ajan ja siirtää omaa kokemustaan omille lapsilleen sosiaalisen perimän, tallentamisen ja vanhemmuuden siirtymän kautta omalla traumaa heijastelevalla toiminnallaan. Trauma voi syntyä varhaislapsuudessa, jolloin edes yksilö itse ei tietoisesti muista tai tunnista kokeemaansa. Psykoanalyttinen tutkimus antaa varhaislapsuuden kokemuksille merkittävän painoarvon lapsen kasvussa ja kehityksessä. Tiedostamaton trauma, joka vaikuttaa toimintaamme ja tapaamme reagoida, on vaikea havaita. Tästä syystä trauma jää usein käsittelemättä, jolloin toimintaamme voi aiheuttaa traumaattista stressiä omissa lapsissamme. Trauman käsittely ammattilaisen kanssa on avain ylisukupolvisuuden katkaisuun trauman siirtymisessä. (Jamieson & Highet 2013, 137; Sarvela 2020 19 – 20.)

Lapsuuden perheessä opittujen mallien ja aikuisena rakennetun perheen toimintaan voi liittyä vastakkainasettelua. Lapsuuden perheessä opitut mallit voivat olla vääristyneiden valtasuhteiden tai sosiaalisten ongelmien värittämiä. Malleja, joita emme halua viedä omaan perheeseemme. Epävakaa ja turvaton lapsuuden perhe ja siellä koetut asiat voivat heijastua tuleviin perherakenteisiin. Se mitä viemme omasta lapsuuden perheestämme seuraavaan perheeseemme, voi olla hyviä kasvatusmalleja ja toimintoja, tai sosiaalisia ongelmia ja vääristyneitä rakenteita. Käsillä on ylisukupolvisuuden ilmiö, jossa sosiaaliset ongelmat, traumat ja toimintamallit siirtyvät vanhemmalta lapselle tietoisesti tai tiedostamattomasti. (Siltala 2006, 28 – 30; Korbin 2013, 27; Saari 2020, 105.)

Tutkielmassani tarkastelen ylisukupolvisuutta ja sen mekanismeja trauman ylisukupolvisuuden näkökulmasta. Olen kiinnostunut siitä, miten vanhempi siirtää traumaa omalle lapselleen ja miten tämä näkyy lastensuojelun sosiaalityöntekijöiden työssä, sekä siitä miten sosiaalityöntekijät jäsentävät käsillä olevaa ilmiötä.

2.4 Ylisukupolvisen trauman siirtymän mekanismit

Trauman ylisukupolvisen siirtymän mekanismeista tiedetään toistaiseksi vähän. Sosiaalisen perimän vaikutus trauman siirtymään on herättänyt traumatutkijoiden mielenkiinnon, mutta sen lisäksi ylisukupolvisen traumaan liittyvissä tutkimuksissa on kyetty nostamaan esiin joitain trauman siirtymiseen liittyviä mekanismeja. Näitä ovat vanhemmuuden siirtymä ja tallentaminen. Lisäksi sosiaalinen perimä antaa ilmiölle kokonaisvaltaisemman viitekehyksen, joka kuvaa traumojen ylisukupolvista kulkua ja siirtymää. (Saari 2020, 124 – 127; Auvinen 2020, 177 – 179; Tuhkasaari 2013, 39 – 41.)

Lapsi on riippuvainen huoltajistaan ja sen kautta myös siitä, mitä huoltajat haluavat hänen tietävän tai olemaan tietämättä. Vanhempien mieli, tietoinen tai tiedostamaton, on ensimmäinen todellisuutemme. Lapsena sisäistämme perhesäännöt, perhekulttuurin, millaisia asioita voimme kertoa kodin ulkopuolelle ja miten perheessä toimitaan esimerkiksi ristiriitatilanteissa. Puhutaan sosiaalisesta perimästä. Kodin sisäiset salaisuudet ja puhumattomuus voivat aiheuttaa lapselle traumaa, joka usein jää

asian salattavuuden vuoksi käsittelemättä. Lapsi voi kokea väkivallan, päihteiden tai vanhemman psyykkisten haasteiden vuoksi turvattomuutta, mutta ei kykene tai uskalla kertoa kokemastaan, koska kotona vallitsee vaikenemisen kulttuuri. Vanhemmat pyrkivät usein suojaamaan lasta vuorovaikutuksen ristiriidoilta ja salaisuuksilta, mutta lapset ovat tarkkanäköisiä. Mikäli lapsi huomaa vanhemman kärsivän esimerkiksi väkivallan seurauksena kivusta, voi lapsi lopettaa omista tarpeistaan kertomisen suojellakseen vanhempansa ja alkaa huolehtia vanhemmastaan. Lapset imevät ilmaisemattomia tarinoita ja tapahtumia ympäristöstään ja reagoivat niihin. (Suontausta-Kyläinpää 2008, 16 – 17; Sarvela & Pelkonen 2020, 113.)

Yhtenä trauman sukupolvelta toiselle siirtymisen mekanismina voidaan nähdä vanhemmuuden siirtymä. Vanhemmuuden siirtymällä tarkoitetaan sitä, että vanhemmat opettavat omalla vanhemmuudellaan lapsilleen, miten toimia niin parisuhteessa, perheessä, kuin koko elämässä. Lapsi voi kokea olevansa vailla vanhemman turvaa ja välittämistä, mikäli vanhempi ei ole itse saanut keinoja osoittaa välittämistä omassa kasvuperheessään tai kokee muuten vaikeutta suhteen luomisessa lapseen. Vanhemmuuden siirtymä käsittää vanhemman toiminnan niin käytännön toiminnan, vuorovaikutuksen kuin tunnesiteiden tasolla. Trauman sävyttämä vuorovaikutus voi olla välttelevää tai välinpitämätöntä, lähes olematonta. Ilman muita turvallisia ihmissuhteita, ovat vanhemmat tai vanhempi lapsen ainoa vuorovaikutuksen kenttä, josta saada taitoja ja virikkeitä. Vuorovaikutustapa voi myös olla uhkaava, aggressiivinen tai lasta vähättelevä, joka aiheuttaa pelkoa ja stressiä, traumaa, mutta lisäksi antaa mallin toimia omassa tulevaisuuden perheessä vastaavalla tavalla. Vaikka vanhempi tietoisesti haluaisi toimia toisin kuin omassa lapsuuden perheessään, ei hänellä välttämättä ole keinoja toimia muutoin, kuin palaamalla toimimaan samoin kuin omassa lapsuuden kodissaan. Sosiaalinen perimä on voimakas perhekulttuurin ja -mallin rakentaja. Toisin toimiminen on hyvin haastavaa, mikäli vanhemmalla ei ole mallia paremmasta. (Saari 2020, 124 – 127; Auvinen 2020, 177 – 179.)

Vanhempi on voinut ennen lapsen syntymää tai kehittymistä luoda mielikuvia siitä, millainen lapsi on tai millainen hänen tulee olla. Vanhempi voi usein tiedosta-

mattomasti omalla puheellaan ja toiminnallaan pyrkiä muokkaamaan lasta vastaamaan mielikuvaansa. Tätä kutsutaan tallentamiseksi. Tallentaminen voi olla seurausta vanhemman kokemasta traumasta, lapsen menettämisestä. Vanhempi, joka on menettänyt lapsensa, voi pyrkiä siirtämään mielikuvaansa lapsesta seuraavaan lapseen. Vaihtoehtoisesti vanhempi on voinut omassa kasvukodissaan kokea pakotteita ja velvoitteita, joiden mukaan on kasvanut tai tietyt tekijät ovat olleet perhekulttuurissa arvostetumpia kuin toiset. On tallentamisen juurisyy missä vain, voi vanhempi aiheuttaa lapselle riittämättömyyden ja huonommuuden kokemuksia, kun lapsi ei vastaa sitä mielikuvaa, joka vanhemmalla on. Lapsi voi kasvaa ja kehittyä siihen vääristyneeseen uskoon omasta huonommuudestaan ja kokea omien mielenkiinnonkohteidensa olevan vääriä. (Tuhkasaari 2013, 39 – 41.)

Ylisukupolvista traumaa on mahdoton kuvata yksin sen mekanismien kautta, koska trauman siirtymää ei kokonaisvaltaisesti vielä ymmärretä. Sosiaalisen perimän voimakkaan vaikutuksen ymmärtämisellä voimme kuitenkin pyrkiä tarkastelemaan trauman ylisukupolvisuuden ketjujen syntymistä. Sosiaalisen perimän kautta omaksumme perheessä vaikuttavat rakenteet, salaisuudet ja toimintatavat. Salaisuus on usein osa perheen dynamiikkaa ja vuorovaikutusta ja lapsi aistii, kokee ja tuntee sen, vaikka vanhempi pyrki tietoisesti turvaamaan lapsen. Tällöin lapsi voi oireilla vanhemman oireilun vuoksi. Lapsi voi olla perheen sisällä trauman suora kokija ja olla osallisena vuorovaikutussuhteissa ja perherakenteissa, jotka luovat turvattomuutta. Toisaalta käsittelemättömän trauman kokenut vanhempi voi oman toimintansa kautta luoda turvattomuutta ja stressiä lapselle oman trauman sävyttämän toimintansa kautta. Mikäli vanhempi ei omassa kasvukodissaan ole saanut mallia siitä, miten luoda turvallisia ihmissuhteita, ei hän välttämättä uskalla luoda itse merkityksellisiä suhteita tai osaa suhtautua lapseen välittävästi ja lämpimästi. (Suontausta-Kyläinpää 2008, 150 – 152; Saari 2020, 107 – 110, 124 – 127.)

2.5 Ylisukupolvisen trauman siirtymän katkaiseminen

Trauman vaikutukset voivat olla lyhytaikaisia tai pitkäaikaisia, vaikutukset voivat kestää jopa sukupolvien ajan. Käsittämätön lapsuuden trauma voi vaikuttaa yksilön kykyyn säädellä käyttäytymistä ja tunteita aikuisena, vanhempana omalle lapselleen. Käsittämättömät traumat altistavat addiktioille ja muulle riskikäyttäytymiselle. Lisäksi traumat aiheuttavat kohtuutonta inhimillistä kärsimystä ja niillä on yhteys kipuihin sekä kroonisiin sairauksiin. Traumat elävät yksilössä usein tiedostamattomina, toimintaa ja käytöstä ohjaavina tekijöinä. Lapsilla on resilienssitekijöitä, jotka vaikuttavat siihen, miten trauma koetaan ja miten paljon se vaikuttaa elämään. Näitä tekijöitä ovat mm. vahvat kiintymyssuhteet, turvalliset ihmissuhteet ja yksilölliset ominaisuudet. Erityisesti varhaislapsuudessa rutiinit luovat turvaa, joka itsessään kasvattaa resilienssiä. (Knight 2018, 80; Sarvela 2020, 7, 14, 19 – 20; Sarvela 2021; Tuhkasaari 2013, 38.)

Traumasta voi toipua erilaisten korjaavien kokemusten kautta. Traumainformoidut kohtaamiset, joissa ammattilainen ymmärtää ihmisen toiminnan ja reagoinnin taustalla olevia tekijöitä tätä tuomitsematta, voivat itsessään eheyttää ja kasvattaa resilienssiä. Erityisesti lapset ja nuoret voivat onnistua neutralisoimaan kokemastaan turvattomuudesta ja epäsuotuisista vuorovaikutuksen tavoista aiheutuvia oireita, kohtaamalla turvallisen ja ymmärtävän aikuisen (positive childhood experience). Mikäli lapsella on yksi aikuinen, joka myötätuntoisesti kuuntelee ja välittää, voi lapsi saada tästä korjaavan kokemuksen onnistuneen vuorovaikutuksen tai suhteen kautta. Turvallinen aikuinen ei ole aina lapsen vanhempi, vaan hän voi olla muu läheinen tai viranomainen. Traumakäyttäytymistä ymmärtävä sosiaalityö voi itsessään olla eheyttävä kokemus, joka tarjoaa asiakkaalle uusia keinoja käsitellä tunteitaan. (Sarvela 2020, 17; Sarvela & Pelkonen 2020, 106 – 107; Levenson 2017, 107 - 109.)

Traumasta toipuminen johtaa henkisiin muutoksiin ja mahdollistaa uusien merkitysten syntymisen. Trauman kohtaamisella ja käsittelemisellä ammattilaisen ja tarvittaessa koko perhesysteemin kanssa, voidaan ylisukupolvinen trauma ehkäistä tai

katkaista. Traumasta toipuminen edellyttää tukea yksilölle, mutta laajemmassa kontekstissa traumainformoidun järjestelmän tulee tavoittaa myös julkiset organisaatiot, politiikka ja yhteiskunnan eri järjestelmät. Avainasemassa on varhaisen puuttumisen mallit ja ennaltaehkäisevät palvelut. Yksilön tulisi saada tukea traumaattisen kokemuksen käsittelyyn viipymättä, jolloin voisimme ehkäistä trauman vaikutuksia yksilöön. Sosiaalityöllä on merkittävä näköalapaikka tunnistaa ja sanoittaa trauman ilmentämistä ja ohjata avun piiriin, sosiaalityön kohdistuessa usein haavoittuviin hetkiin ja perheen sisäisiin rakenteisiin, joissa traumalla on usein paras näyttämö ilmaista itseään. Traumainformoitu sosiaalityö voi parhaimmillaan tarjota asiakkaalle uusia toiminta- ja käyttäytymismalleja trauman sävyttämien mallien tilalle. (Sarvela 2020, 16 – 17, 47; Levenson 2017, 107 - 109.)

3 TUTKIMUKSEN TARKOITUS JA TOTETUS

Tutkielman tieteenfilosofinen lähtökohta on sosiaalinen konstruktionismi, jolloin todellisuus rakentuu sosiaalisissa suhteissa, vuorovaikutuksessa ja on alati muuttuva. Tutkielma ei pyri etsimään yhtä totuutta, vaan kuvaamaan vuorovaikutuksessa rakentuvaa sosiaalista todellisuutta. Ihmiset tuottavat vuorovaikutuksen ja kielen kautta merkityksiä ja määritelmiä, joiden kautta voidaan kuvata ilmiöitä. Sosiaalinen konstruktionismi vastaa hyvin tutkielmani tavoitteita. Tarkoituksena on aineistoa analysoimalla tehdä ylisukupolvisen trauman ilmiö näkyväksi systeemisen lastensuojelun kontekstissa, mutta myös tarkastella millaisia jäsennyksiä sosiaalityöntekijät tekevät omasta sosiaalisesta todellisuudestaan käsin. Näiden kielellisten valintojen kautta on mahdollista tarkastella, millaisia jäsennyksiä ylisukupolviselle traumalle annetaan.

Tämän tutkielman tavoite on paikantaa ylisukupolvisen trauman läsnäoloa systeemisen lastensuojelun kontekstissa. Ilmiö on tunnistettu ja todennettu terapian kentällä (mm. Sarvela 2020), mutta sosiaalityön kentällä ilmiö on jäänyt arkipuheen tasolle. Ilmiö esiintyy kuitenkin sosiaalityöntekijöiden puheissa ja arjen työssä. Systeemisen lastensuojelun mallin myötä työvälineitä ja käsitteitä on tuotu terapian kentältä osaksi sosiaalityötä ja tästä syystä ilmiön tarkentaminen systeemisen lastensuojelun kontekstissa on tarpeellista. Traumojen ja traumatietoisuuden tulisi olla keskeisiä systeemiseen lastensuojelun sosiaalityöhön upotettuja käsitteitä. Tutkielmani tarkoitus

onkin selvittää, miten systeemisessä lastensuojelussa työskentelevät sosiaalityöntekijät tunnistavat ilmiön läsnäolon, toisin sanoen ilmiön näkyväksi tekeminen systeemisen lastensuojelun kontekstissa. Lisäksi olen kiinnostunut siitä, miten he jäsentävät ilmiötä oman työnsä kontekstissa. Kategoria-analyysin kautta pyrin tuomaan esiin ylisukupolvisen traumaan liittyviä merkityksiä ja kategoriapareja, joiden kautta ylisukupolvisen trauman näkyväksi tekeminen ja sille annettujen jäsenysten tarkastelu on mahdollista.

Laadulliselle eli kvalitatiiviselle tutkimukselle on tyypillistä, että tiedonhankinnan apuna käytetään ihmistä ja että kohdejoukko valitaan tutkimuksen tarkoituksen mukaisesti. Samalla suositaan metodeja, joissa tutkittavien näkökulmat pääsevät esille. (Hirsjärvi, Remes & Sajavaara 2009, 81, 164.) Laadullisessa tutkimuksessa tarkastellaan erityisesti merkitysten maailmaa. Merkitykset muodostavat merkityskokonaisuuden. Kvalitatiivinen tutkimus ei pyri tilastollisiin yleistyksiin vaan se pyrkii kuvaamaan jotakin tapahtumaa, ymmärtämään tiettyä toimintaa tai antamaan teoreettisen tulkinnan ja jäsennyksen jostakin ilmiöstä. Tavoitteena on pyrkiä tuomaan ylisukupolvisen trauman ilmiö näkyväksi systeemisen lastensuojelun kontekstissa ja tarkastella, miten ilmiö jäsentyy sosiaalityöntekijöiden puheissa.

Pro gradu -tutkielmani toteutusta varten tutkielmalleni on myönnetty tutkimuslupa Päijät-Hämeen hyvinvointikuntayhtymästä, jonka alueella haastatteluni toteutuvat.

3.1 Tutkimustehtävä

Tutkielmani tarkoitus on tuoda ylisukupolvisen trauman ilmiö näkyväksi systeemisen lastensuojelutyön kontekstissa. Tässä tutkimustehtävässä onnistumisen kannalta oleellista on paikantaa ilmiötä ja systemistä lastensuojelua yhteiskunnassamme.

Tutkimuskysymykseni ovat:

- Miten systeemisessä lastensuojelussa työskentelevät sosiaalityöntekijät tunnistavat ylisukupolvisen trauman ilmiön läsnäolon lastensuojelutyössä?

- Miten ilmiö jäsentyy sosiaalityöntekijöiden puheissa?

Ensimmäisen tutkimuskysymyksen tarkoitus on paikantaa ylisukupolvisen trauman ilmiötä systeemisen lastensuojelun kontekstissa. Toisen tutkimuskysymyksen tarkoitus on saada syvempää ymmärrystä siitä, miten ilmiö jäsentyy sosiaalityöntekijöiden puheissa ja millaisia merkityksiä tai määreitä ylisukupolviselle traumalle annetaan systeemisen lastensuojelun kontekstissa.

Tutkielmani kannalta on erittäin oleellista erottaa terapian ja sosiaalityön tehtäväkentät. Sosiaalityöntekijän rooli suhteessa tutkittavaan ilmiöön on ilmiön tunnistaminen ja ääneen sanoittaminen, ei ratkaisu tai terapian antaminen. Sosiaalityön osaamisella voidaan tunnistaa, sanoittaa ja saada perhe itse näkemään ylisukupolvisen trauman vaikutus vuorovaikutussuhteissa ja toiminnassa. Trauman käsitteen ymmärtäminen sosiaalityön kontekstissa on tärkeää, koska emme puhu lääketieteellisestä traumasta, kuten iskusta tai vammasta. Tässä kontekstissa trauma voi olla lapsuudessa koettua hylkäämistä, laiminlyöntiä, väkivaltaa tai turvattomuutta, joka on käsittelemättömänä jäänyt osaksi mieltä (Sarvela 2020, 18 - 19.)

3.2 Aineiston kerääminen ja tutkimusote

Tutkielmani aineiston olen kerännyt haastattelemalla systeemisessä lastensuojelussa työskenteleviä sosiaalityöntekijöitä. Haastattelut toteutettiin ryhmähaastatteluina, niin että haastatteluun osallistuivat kunkin systeemisen lastensuojelutiimin sosiaalityöntekijät. Valtosen (2005, 225 - 226) mukaan yhteiskuntatieteissä on suosittu yksilöhaastatteluja, mutta ryhmähaastatteluihin liittyvä potentiaali on valtaisa. Parhaimmillaan osallistujien vuorovaikutukselliset kommentit ja erilaiset näkökulmat ruokkivat toisiaan ja synnyttävät uusia näkökulmia ja tuottavat tietoa tutkittavasta ilmiöstä. Haastateltavat sosiaalityöntekijät tunsivat toisensa ja he työskentelivät haastatteluaikaan yhdessä, jolloin ilmiön tunnistamisen ja kuvaamisen tavat löytyvät yhteisestä vuoropuhelusta. Tutkijana roolini ryhmähaastattelutilanteessa oli virittää oikeanlainen ilmapiiri ja ohjata keskustelu ennalta määritettyihin teemoihin erilaisten

virikkeiden kautta, kuten ennalta määritetyn tapausesimerkin kautta. (Valtonen 2005, 223 – 225; Hirsjärvi ym. 2009, 81, 164.)

Tutkimuskysymysteni ja tutkielman tarkoituksen kannalta näin olennaiseksi, ettei haastattelurunko ollut liian strukturoitu, vaan sen sisällä oli tilaa nostaa esiin tekijöitä ja asioita, jotka sosiaalityöntekijöiden näkemyksen mukaan ovat oleellisia suhteessa tutkittavaan ilmiöön. Tästä syystä valikoin teemahaastattelun tutkielmani aineiston keruutavaksi. Teemahaastattelussa ihmisten vapaalle puheelle jää tilaa, jolloin keskustelusta on mahdollista ammentaa myös tutkittavalle ilmiölle annettavia merkityksiä ja tulkintoja. Teemahaastattelun valintaa tuki myös se, että olen itse työskennellyt systeemisen lastensuojelutiimin sosiaalityöntekijänä, jolloin haastateltavien ammatillinen ympäristö ja maailma oli minulle tuttu ja tunnistin vapaan puheen mahdollisuuden tarpeen. (Valtonen 2005, 235; Ruusuvuori & Tiitula 2005, 23).

Ylisukupolvisen trauman käsitteen ollessa sosiaalityön kentällä vielä vieras, viritin keskustelua kertomalla oman mielenkiintoni herättäneen tapausesimerkin, jonka pohjalta keskustelua voitiin käydä. Tapausesimerkin tarkoitus oli tuoda ylisukupolvisen trauman käsitettä lähemmäksi lastensuojelun sosiaalityön arkea ja tuoda ylisukupolvinen trauma läsnä olevaksi haastattelutilanteessa. Ajattelen, että tosielämästä nousseen tapausesimerkin kautta kykenin tuomaan esiin ilmiökentän ja rohkaisemaan haastateltavia pohtimaan ilmiön merkitystä heidän omassa työssään, vaikka käsite on vieraampi. Teemahaastattelun luonteen mukaisesti minulla oli haastattelutilanteessa etukäteen määritetyt teemat/keskustelun aloitukset, joiden kautta haastattelu eteni (liite 1). (Valtonen 2005, 235; Ruusuvuori & Tiitula 2005, 23).

Haastattelun tapausesimerkkiä voidaan luonnehtia jonkinlaiseksi keskustelun herättäjänä toimineeksi kehyskertomukseksi. Haastattelun tukeminen tällaisen virikkeen avulla perustuu eläytymismenetelmään. Kehyskertomus ei anna osallistujille vastauksia, vaan johdattaa sisään tutkittavaan ilmiöön käytännön tarinan kautta ja auttaa pääsemään tutkimuksen taajuudelle. Sosiaalityöntekijänä minulla on näkemys siitä, että arjen puheessa ylisukupolvinen trauma on haastateltaville ilmiönä tuttu, mutta ammattikielessä käytetty käsitteistö on sosiaalityön kentällä erilainen. Ajattelen

tapausesimerkin pohjustavan ja perustelevan tutkimuksen tarvetta havainnollistamalla systeemisen lastensuojelun ja perheterapian rajapintaa samalla johdattaen tutkittavaan aiheeseen. (Valtonen 2005, 238 – 239.)

Tutkimuksen toteuttamista ja haastatteluja varten hain tutkimuslupaa Päijät-Hämeen hyvinvointikuntayhtymästä (nykyinen Päijät-Sote). Tutkimusluvan myöntämisen jälkeen kävin keskustelua lastensuojelun johtavien sosiaalityöntekijöiden kanssa. Johtavat sosiaalityöntekijät nimesivät kahden systeemisen lastensuojelun tiimin sosiaalityöntekijät haastatteluun. Sosiaalityöntekijät valikoituivat haastatteluun johtavien sosiaalityöntekijöiden tekemän arvion perusteella siitä, mitkä alueella toimivat tiimit olivat toimineet pisimpään yhdessä tai olivat muutoin perehtyneet erityisesti systeemisen lastensuojelun toimintaperiaatteisiin. Kaikki haastateltavat työskentelivät Päijät-Hämeen hyvinvointikuntayhtymän alueella. Päijät-Hämeen hyvinvointikuntayhtymä tuottaa sosiaali- ja terveystalvituia yli 212 000 asukkaalle 11 kunnan alueella, jolloin myös lastensuojelun palveluja tuotetaan useissa eri yksiköissä.

Haastattelukertoja oli kokonaisuudessaan kaksi ja kulloisessakin haastattelutilanteessa oli läsnä yhden systeemisen lastensuojelun tiimin sosiaalityöntekijät. Molemmat haastattelut sijoittuvat alkusyksyyn 2021. Haastattelujen ajankohdat sovittiin tiimin viikkoaikataulun ja tiimin jäsenten poissaolot yhteen sovittaen. Ensimmäisessä haastatteluryhmässä oli tapahtunut henkilöstön vaihdoksia ja tiimissä oli haastatteluhetkellä vain kaksi sosiaalityöntekijää. Sosiaalityöntekijät olivat toimineet pitkään yhdessä systeemisessä lastensuojelun tiimissä ja tiimissä oli kiinteänä jäsenenä perheterapeutti. Toisessa haastatteluryhmässä oli haastatteluhetkellä kolme sosiaalityöntekijää, jotka olivat työskennelleet yhdessä systeemisessä tiimissä pitkään. Yksi sosiaalityöntekijöistä osallistui haastattelutilanteeseen etäyhteyksin. Toiseen haastateltavaan tiimiin ei oltu löydetty kiinteänä jäsenenä toimivaa perheterapeuttia.

Kokonaisuudessaan tutkimuksen haastatteluaineisto koostuu siis kahdesta ryhmähaastattelusta, joihin on osallistunut yhteensä viisi sosiaalityöntekijää. Tutkimus haastattelut onnistuivat hyvin suhteessa tutkimuksen tarkoitukseen ja kerätty aineisto oli laajuudeltaan riittävä mielekkään analyysin tekemiseksi ja tutkimuskysymyksiin vastaamiseksi. Laadullisessa tutkimuksessa on tutkimuksen kannalta usein tarpeen

pitäytyä pienessä aineistossa, jotta aineistoon on mahdollista perehtyä syvällisemmin. Aineiston laatu ja sen kokonaisvaltainen hyödyntäminen on aineiston laajuutta oleellisempi tekijä.

Haastattelurunko perustui ajankohtaiseen tutkimukseen ylisukupolvisesta traumasta ja niistä pienistä viitteistä, jotka toivat ilmiötä ja käsitteistöä kohti systeemistä lastensuojelua (mm. Sarvela 2020). Kuten aiemmin todettua, ylisukupolvisesta traumasta ei ole juurikaan tutkimustietoa lastensuojelun kontekstissa. Haastattelu oli jaettu teemahaastattelun hengen mukaisesti neljään eri teemaan, jotka olivat: Traumatisoituminen, mitä se on?; Oletko havainnut työssäsi tilanteita, joissa olet ajatellut lapsen ja hänen vanhempansa olevan traumatisoitunut?; Ajatteletko systeemisellä lastensuojelun mallilla olleen vaikutusta havaintoihisi?; Millaisia ajatuksia tai tunteita trauman havaitseminen herättää sinussa sosiaalityöntekijänä?. Jokaiseen teemaan liittyi alakohtia, jotka ovat nähtävissä liitteessä 1, jossa haastattelurunko on kuvattu. Haastattelun teemat on kirjoitettu kysymysmuotoon, mutta teemojen läpikäyminen ei edellyttänyt kaikkien kohtien esittämistä kysymysmuodoissa. Keskustelu ohjautui usein omalla painollaan seuraavaan teemaan, eikä keskustelu edellyttänyt juurikaan tutkijan ohjaamista.

Haastattelutilanteissa näkyi haastateltavien pitkä yhteinen työhistoria ja asiakastapausten yhteinen systeeminen pohdinta. Molemmissa haastatteluissa keskustelun herättäjänä toimi tapausesimerkki. Tapausesimerkki kuvasi nuorta, joka oli sijoitettuna lastensuojelun sijaishuoltoyksikössä. Nuori sai öisin kauhukohtauksia, joille ei osannut itse kertoa syytä. Sijaishuoltopaikan henkilökunta piti tarkkaa kirjaa kauhukohtauksista ja lopulta ilmeni, että kohtaukset ajoittuivat öille, jolloin sijaishuoltoyksikön ainoa työntekijä oli mies. Havainnosta keskustellessa lapsen vanhempi kertoi, että hänen omassa menneisyydessään hän on joutunut kokemaan väkivallan uhkaa, mikäli talon ainoa aikuinen oli yöaikaan mies. Vanhempi kertoi, ettei ole koskaan kertonut lapselleen kokemuksistaan, mutta tunnisti, että esimerkiksi lapsen mennessä yökyllään ystävän luo, oli hän aina kysynyt, onko talossa äiti kotona. Vanhempi tun-

nisti varoitelleensa lastaan, koska pelkäsi lapsensa joutuvan kokemaan vastaavaa uhkaa. Vanhemman pelottavat kokemukset, turvattomuuden jättämät traumat, olivat siirtyneet tiedostamattomasti sosiaalisen perimän kautta tämän lapselle.

Tapausesimerkki toimi hyvänä kehyskertomuksen omaisena keskustelun herättäjänä, joka herätti myös haastateltavien mielenkiinnon aiheeseen. Tapausesimerkki oli muotoiltu niin, ettei sen pohjalta voinut tunnistaa yksittäistä asiakasta. Tapausesimerkki viritti aiheeseen liittyvää vapaata keskustelua ja rohkaisi haastateltavia etsimään tapausesimerkkejä niin omasta asiakaskunnastaan, kuin muiden tiimiläisten asiakkaista. Tapausesimerkki mahdollisti myös keskusteluun virittäytymisen, ilman että tutkijana olisin ohjannut haastateltavia kohti ennalta määritettyä päämäärää. Sen pohjalta haastateltavien oli helppo tarkastella aihealuetta konkreettisemmalla näkökannalta käsin, jolloin saatu haastatteluaineisto kykeni tuottamaan niitä tekijöitä, jäsenyyksiä ja jopa merkityksiä, joiden avulla tutkimuskysymyksiin vastaaminen mahdollistui.

Kaikilta haastateltavilta pyydettiin ennen haastattelua kirjallinen vapaamuotoinen suostumus haastatteluun osallistumisesta sähköpostitse (Liite 2). Haastatteluaineisto on kerätty yksin tätä pro gradu -tutkielmaa varten, eikä sitä käytetä muihin tarkoituksiin. Haastattelut äänitettiin äänityssovelluksella. Haastatteluaineisto litteroitiin kirjalliseen muotoon keskusteluanalyttisellä litterointitavalla. Keskusteluanalyttinen litterointitapa oli tarpeen, koska aineiston on tarkoitus vastata kysymyksiin siitä, miten asioita ilmaistaan, milloin niitä ilmaistaan ja miten ne suhteutuvat todellisuuteen (Ruusuvuori 2012, 242). Kirjallisessa aineistossa haastateltavien nimet ja muut tunnistetiedot on häivytetty ja heitä käsitellään nimimerkeillä H1, H2 ja niin edelleen. Haastattelujen nauhoitteet ovat ainoastaan tutkijan käytössä. Haastattelutalenne mahdollistaa litteroidun aineiston pohjalta tehtyjen havaintojen ja tulkintojen tarkentamisen ja kyseenalaistamisen (Ruusuvuori 2012, 248). Äänite hävitetään tutkimuksen valmistuttua. Aineistoa käsitellään tutkimuksen toteuttamisen aikana siten, että haastateltavat eivät ole tunnistettavina yksittäisinä henkilöinä kirjallisesta aineistosta tai tutkimusraportista.

3.3 Tutkimuksen eettisyys

Tutkielma on toteutettu noudattaen hyvää tieteellistä periaatetta ja toimintatapoja. Tutkielman suunnittelua ja toteutusta ovat ohjanneet rehellisyyden, huolellisuuden ja avoimuuden periaatteet. Tutkielmani ei käsittele yksittäisen lapsen tai hänen perheensä asiakasprosesseja, vaan keskittyy tarkastelemaan ilmiötä. Tutkimuksen toteuttamisen aikana en ole tutkijana saanut haltuuni sellaista tietoa, josta yksittäinen asiakas olisi mahdollista tunnistaa. Tutkielmaa varten on hankittu tutkimuslupa Päijät-Hämeen hyvinvointikuntayhtymästä, jonka alueella työskenteleviä sosiaalityöntekijöitä haastattelin. Tutkimuslupa itsessään antoi tutkimuksen toteuttamiselle tietyt reunaehdot, kuten sen ettei tutkielmasta tule olla tunnistettavissa yksittäisiä ihmisiä, asiakkaita tai työntekijöitä. Lisäksi tutkimusluvan ehtona oli, että tutkimusaineistoa ei luovuteta eteenpäin, eikä sitä käytetä muuhun tarkoitukseen kuin tämän nimenomaisen tutkimuksen toteuttamiseen.

Haastatteluja varten jokaiselta haastateltavalta pyydettiin kirjallinen suostumus sähköpostitse. Ennen suostumuksen antamista haastateltavilla on ollut mahdollisuus tutustua tutkimussuunnitelmaan ja siinä kuvattuihin aineiston käsittelyyn ja tutkimuksen eettisyyteen liittyvät seikat. Kaikki haastateltavat antoivat vapaamuotoisen kirjallisen suostumuksensa. Kussakin haastattelutilanteessa ennen haastattelun aloittamista haastateltavien kanssa on käyty vielä kertauksen omaisesti läpi aineiston käsittelyyn ja säilytykseen liittyvät tekijät.

Nähdäkseni tutkielmani noudattaa hyvää tieteellistä periaatetta ja toimintatapoja. Tutkimuksen eri vaiheissa olen tietoisesti asettunut tutkijan rooliin, minulle tutumman sosiaalityöntekijän roolin sijaan. Sosiaalityöntekijänä minulla oli valmiita ennakkoajatuksia siitä, millaisia tutkimustulokset voisivat olla, mutta en antanut sen ohjata tutkimuksen etenemistä. Eri roolien asettamat lähtökohdat tunnistamalla olen voinut tietoisesti pitäytyä tutkijan roolissa. Juhila (2012, 131 – 132) toteaa, että tutkijan tehtävä ei ole määrittää ongelmia tai tehdä tutkimusta sen mukaan, mitä hän jo tietää. Tarkastelun tulee keskittyä siihen, millaisia ongelmia tai tekijöitä ihmiset luovat keskinäisessä vuorovaikutuksessaan.

Tutkimusaineiston käsittely niin, että siitä ei ole tunnistettavissa yksittäisiä henkilöitä onnistui hyvin nimeämällä haastateltavat järjestysluvuin H1, H2, H3 ja niin edelleen. Haastattelutalenne ja sen litteroitu kirjallinen versio on vain tutkijan käytössä ja siihen ei ole pääsyä muilla tahoilla. Haastatteluaineistoa ei luovuteta eteenpäin eikä käytetä muihin tarkoituksiin. Haastatteluaineistoa koskeva rajaus on myös tutkimusluvan ehtona.

3.4 Aineiston analyysi

Aineiston analysointimenetelmäksi valitsin kategoria-analyysin ja tarkemmin jäsenyyuskategorioiden tarkastelun (mm. Juhila ym. 2012 & Fitzgerald 2015). Kategoria-analyysi on aineistolähtöinen analysointimenetelmä, jolloin menetelmän on mahdollista tarkentua aineiston analyysin edetessä. Luokittelemme asioita ympärillämme ja itseämme tilannesidonnaisesti koko ajan. Saatamme eri tilanteissa esitellä itsemme ammatin, suhdestatuksen tai koulutuksen kautta, valiten kulloiseenkin tilanteeseen sopivan kategorian, johon itsemme luokittelemme. Luokittelua tapahtuu kaikissa tieteenaloissa ja ihmisiä kuvatessa. Luokittelemme ihmisiä työttömiksi, töissä käyviksi tai luokittelemme älylaitteita niiden ominaisuuksien perusteella. Kategoria-analyysi perustuu luokitteluihin, jota tutkimuksissa kutsutaan kategorisoinniksi tai kategoriisaatioiksi ja luokittelun pohjalta syntyviä luokkia kategorioiksi. Toimiessaan ihmiset herättävät puheessaan erilaisia kategorioita ja ottavat niitä käyttöön. Merkityksellistä on, millaisia kategorioita otetaan milloinkin käyttöön ja millä seurauksilla. (Juhila, Jokinen & Suoninen 2012, 18 – 19.)

Kategoriat kertovat ajasta, jossa elämme ja siitä mikä on normaalia, arvokasta tai poikkeavaa. Kategoria-analyysi on sosiaalitieteellinen lähestymistapa, jonka avulla järjestellään ympäröivää maailmaa. Kategoriat ja niille asetetut odotukset ja merkitykset ovat jatkuvassa liikkeessä. Kategoriat kutsutaan läsnä olevaksi tai ne syntyvät tilannekohtaisesti vuorovaikutuksessa ja ne rakentuvat eri tavoin eri vuorovaikutustilanteissa. Kategoria-analyysi soveltuu näin ollen hyvin sosiaalisen konstruktionismin

teoriaperinteeseen. Kategoriat eivät ole olemassa, vaan luomme niitä tilanteisesti kielellämme ja toiminnallamme, ja niitä voidaan ilmentää vuorovaikutuksen tuotteina. Eräs kategoria-analyysin muoto on jäsenyyuskategorioiden tarkastelu (Fitzgerald 2015, 1 – 2). Jäsenkategoria-analyysillä voimme tarkastella miten todellisuus ja moraalinen järjestys rakentuvat puheessa ja vuorovaikutuksessa, sekä millaisia merkityksiä annamme käsillä oleville ilmiöille valitsemamme kategorian kautta. Moraalinen järjestys ja sen rikkoutuminen linkittyvät tiiviisti kategorioiden muodostumiseen. Jäsenyyuskategoria-analyysi on diskursiivisesti orientoitunut menetelmä, jossa annamme kielelle ja vuorovaikutukselle ja niissä tehdyille valinnoille erityisen merkityksen. (Juhila ym. 2012, 10; Juhila 2012, 133 – 134; Nikander 2010, 246, 254 – 255.)

Jäsenyyuskategorisointi perustuu Harvey Sacksin elämäntyöhön (Fitzgerald 2015, 1 – 2). Sacksin jäsenyyuskategorisoinnin ja analyysin peruskäsitteet ovat kategoria (category), kategoriasidonnaiset toiminnot (category bound activities), kategoriakoelma (collection of categories), tiimi (team) sekä kategoriapari (standardized relations pair). Sacksin teoria on täydentynyt lisäksi tyyppikategorian käsitteellä. Jokaista ihmistä voi kuvata monella eri kategorialla, sama henkilö voidaan kategorisoida esimerkiksi naiseksi, sosiaalityöntekijäksi, äidiksi tai potilaaksi. Vuorovaikutustilanteissa toimijat tekevät tilannekohtaisia valintoja, mihin kategoriaan ihmisen sijoittavat. Kategorian valinta vaikuttaa toiminnan ja vuorovaikutuksen lähtökohtiin, sillä suhteutamme oman toimintamme siihen, miten odotamme vastapuolen toimivan. Kategorioita tarkastellessa valtasuhteet ovat usein läsnä, kategorioiden välillä vallitsee usein hierarkkinen suhde, johon liitetään toimintaan ja käyttäytymiseen liittyviä odotuksia. Äidin odotetaan hoivaavan lastaan ja lapsen odotetaan tottelevan äidin komentoja. (Juhila ym. 2012, 27 – 29; Fitzgerald 2015, 3 – 5.)

Kategorioita voidaan yhdistää kategoriakokoelmiksi, tiimeiksi, tyyppikategorioiksi tai kategoriapareiksi. Kategoriat voivat olla personoituja tai ei-personoituja kategorioita. Keskeisenä erona on, että personoituun kategoriaan luokitellun kanssa voimme käydä vuoropuhelua, olla vuorovaikutuksessa. Mikäli kategoria on ei-personoitu, on kyseessä jotakin, jonka kanssa emme voi olla varsinaisessa vuorovaikutuk-

nessa. Kategoriakokoelmat muodostuvat toisiinsa liittyvistä kategorioista, kuten nainen, mies ja muun sukupuoliset muodostavat sukupuolen kategoriakokoelman. Kategorioita voidaan yhdistää myös tiimeiksi. Tiimien ja kategoriakokoelmien ero on, että tiimissä joukko on rajattu ja joukon jäsenet tuntevat toisensa ja ovat jollain tavalla järjestäytyneet, kuten perhe tai urheilujoukkue. Tiimit ovatkin kategoriakokoelmia useammin personoituja kategorioita, joiden kanssa voimme olla suorassa vuorovaikutuksessa. Kategorioita voidaan tarkastella myös tyyppikategorioina, jolloin huomio kiinnitetään erityisesti kategorioiden moraaliskulttuurilliseen ulottuvuuteen. Kategoriapareja ovat toisiinsa liitettävät kategoriat, kuten äiti – lapsi, asiakas – sosiaalityöntekijä tai potilas – lääkäri. Kategoriapareihin liittyy vahva kulttuurillinen sidos. Mikäli toinen kategoriapareista on nostettu esiin, myös toinen pareista on kutsuttu läsnä olevaksi. Esimerkiksi keskustellessamme potilaasta, teemme suoran oletuksen, että potilaalla on myös lääkäri, jonka potilas hän on. Potilaan ja lääkärin kategoriat ovat kytkeytyneet tiiviisti toisiinsa muodostaen kategoriaparin. (Juhila ym. 2012, 27 – 29; Juhila, Jokinen & Suoninen 2012 (2), 60 – 62; Nikander 2010, 246 – 247; Fitzgerald 2015 1 – 5.)

Kategoriasidonnaisilla toiminnoilla kuvataan tiettyjen toimintojen liittämistä tiettyihin kategorioihin, kuten itku vauvaan tai hoivavietti äitiin. Kategoriasidonnaiset toiminnot tuovat esiin konkreettisesti sen, millainen merkitys kategorian valinnalla on vuorovaikutuksen ja moraalisen järjestyksen syntymiseen. Mikäli kategorisoimme vuorovaikutuskumppanimme äidiksi, kytkeytyy äitiyden kategoriaan vahvoja kulttuurillisesti tunnistettavia oletuksia. Oletukset voivat olla moraalisia jäsenyyksiä, jotka kuvaavat arvostettavaa ja tuomittavaa toimintaa sekä kategorialle asetettuja vastuita ja velvollisuuksia. Äitiyden kategoriassa arvostettavaa toimintaa voisi olla lempeä kasvattaminen ja tuomittavaa lapsen laiminlyönti. Äidillä on velvollisuus ottaa vastaan lapsen uhma ja kiukku sekä vastuu kasvattaa lapsesta yhteiskuntakelpoinen. Mikäli kategorisoimme henkilön potilaan kategoriaan äitiyden sijaan, ovat odotuksemme henkilöä kohtaan hyvin erilaisia. Mikäli toiminta ei vastaa odotuksiamme ja niihin liitettyjä moraalisia jäsenyyksiä ja toimintaodotuksia, syntyy epäjär-

jestys, ongelma. Mikäli äiti kaltoinkohtelee lastaan, on toiminta ristiriidassa kulttuurillisesti rakentuneiden odotusten ja moraalisten järjestysten kanssa, jolloin tilannetta pyritään oikaisemaan selonteoilla. Selonteoilla pyritään selittämään poikkeavaa toimintaa ja palauttamaan moraalinen järjestys. (Fitzgerald 2015, 3 – 5; Juhila ym. 2012, 20 – 21, 27 – 29; Juhila ym. 2012 (2), 46 – 47; Nikander 2010, 246.)

Kuten todettua, kategoriat ilmenevät vuorovaikutuksessa. Vuorovaikutustilanteissa asetamme itsemme osaksi valitsemaamme kategoriaa ja saatamme tarjota vuorovaikutuskumppanille oman kulttuuris-moraalisen jäsenyyksemme mukaista kategoriaa. Mikäli olemme kategorisoineet vuorovaikutuskumppanimme äidiksi, saatamme liittää puheeseemme kategoriasidonnaisia toimintoja vahvistaaksemme käsitystämme kategoriavalinnastamme, kuten todeta äitiyden kategoriaan sijoittamalla hänen olevan hyvä kasvattaja tai synnynnäinen äitihahmo. Tällöin tarjoamme hänelle äitiyden kategoriaa. Vuorovaikutuskumppanimme voi hyväksyä tarjotun kategorian tai tarjota uutta, hän voi esimerkiksi tuoda esiin koulutuksensa ja pyrkiä kuulumaan ennemmin opiskelijan kuin äitiyden kategoriaan. Kategorioihin sijoittaminen on jollain tavalla aina vuorovaikutuskumppaneiden välinen neuvottelu, jossa tarjottu kategoria hyväksytään tai hylätään. (Nikander 2010, 254 – 257; Juhila ym. 2012 (2), 55 – 56.)

Kategoria-analyysiin ja erityisesti jäsenyysskategorioihin on kohdistettu myös kritiikkiä. Fitzgeraldin (2015, 9) mukaan tutkijan omat arvot ja ennako-oletukset saattavat vaikuttaa kategorioiden muodostumiseen ja siihen, millaiset kategoriat nousevat aineistosta merkityksellisiksi. Ajattelen, että tästä syystä aineiston käsittelyssä on tietoisesti pysyttävä objektiivisena ja pyrittävä tarkastelemaan aineistoa tutkijan puolueettomien linssien läpi, ei sosiaalityöntekijän roolista. Jäsenkategorioiden tarkastelu on lisäksi kerännyt kritiikkiä sen vuoksi, että se keskittyy tarkastelemaan ilmiöitä tilanteisesti ja paikallisesti. Tällöin laajempi yhteiskunnallinen pohdinta jää usein ohueksi tai laajemmat ongelmat jäävät kokonaan huomaamatta. Tutkimukseni kanalta en pidä tätä suurena uhkana. Tarkoitukseni on tehdä ylisukupolvinen trauma näkyväksi systemisen lastensuojelun kontekstissa haastatteleamalla systemisessä

lastensuojelussa työskenteleviä sosiaalityöntekijä. Haastattelutilanteet ovat kovin paikallisia ja tilanteisia, eikä tutkimustuloksia voida yleistää vastaamaan valtakunnallisiin kysymyksiin. Tutkimustulokseni antavat kuitenkin viitteitä siitä, millainen laajempi yhteiskunnallinen merkitys tutkittavalla ilmiöllä on. (Fitzgerald 2015, 9.)

Kategoria-analyysissa on ennen kaikkea kyse moraalien ja kulttuurien tarkastelemisesta ja niiden rakentumisesta. Haastateltavien valitsemilla ja tuottamilla kategorioilla on merkittävä rooli siinä, miten tutkittava ilmiö jäsentyy (Nikander 2012, 243 – 245). Ryhmähaastattelu aineiston keruun menetelmänä mahdollisti ilmiön näkyväksi tekemisen, jäsentämisen sekä tarjosi riittävän kattavan haastatteluaineiston. Lisäksi ryhmähaastattelu mahdollisti jäsenyyskategorioihin liittyvät neuvottelut ja niiden tarkastelun. Aineiston pilkkomisen ja tyypittelyn kautta päälimmäiseksi analyysimenetelmäksi tarkentui jäsenkategorioiden tarkastelu ja soveltaminen (mm. Fitzgerald 2015 & Juhila ym. 2012). Jäsenkategoriat muodostuivat aineistosta neuvotteluiden kautta, ne eivät ole tutkijan määrittämiä vaan rakentuvat tilanteisesti (Juhila ym. 2012, 30). Analyysimenetelmä ei ole tarkkarajainen, vaan muotoutuu aineiston vaatimalla tavalla Juhila ym. 2012 (2), 49 – 50). Oleellista oli tarkastella kategorioihin kuulumiseen liittyviä neuvotteluja ja moraalisen järjestyksen rikkoutumisen jälkeisiä selonteokoja (Juhila 2012, 131 – 132). Haastatteluiden aikana haastateltavat kävivät neuvotteluja siitä, millaiset asiat sisältyvät ylisukupolvisen trauman kategoriakokoelmaan ja millaisia toimintoja siihen liitetään.

Ajattelen, että kategoria-analyysin avulla sosiaalityöntekijöiden haastatteluista on mahdollista poimia tekijöitä, luokitteluita ja merkityksiä, joiden kautta ylisukupolvinen trauma tulee näkyväksi lastensuojelutyössä ja jäsentyy kategorioihin. Kategoria-analyysin keinoin aineistosta oli mahdollista poimia tekijöitä, joiden kautta on mahdollista vastata tutkimuskysymyksiini; miten systeemissä lastensuojelussa työskentelevät sosiaalityöntekijät tunnistavat ylisukupolvisen trauman ilmiön läsnäolon lastensuojelussa? ja miten ilmiö jäsentyy sosiaalityöntekijöiden puheissa? Aineiston järjestämisellä kategoria-analyysille tyypillisin keinoin (tyypittely, pilkkominen) on mahdollista perustella aineiston tuottamia jäsenyksiä ja nostaa esiin aineistossa

esiintyviä kategorioita, joiden avulla voin tuottaa jäsennyksiä, joiden kautta tutkimuskysymyksiini vastaaminen mahdollistuu.

Aineiston analysoiminen alkoi kategoria-analyysin eri menetelmiin tutustumisella ja näiden menetelmien peilaamisella kerättyyn aineistoon ja tutkimuskysymyksiin. Näiden tekijöiden yhteisvaikutuksesta aloin jakaa aineistoa eri kategorioihin ja näistä kategorioista muodostui ei-personoitu ylisukupolvisen trauman kategoriakoelma ja siihen liitetyt kategoriasidonnaiset toiminnot sekä systeemisen lastensuojelun tyyppikategoria. Kategoriakokoelman kautta oli mahdollista tarkastella sitä, miten sosiaalityöntekijät tunnistavat ylisukupolvisen trauman systeemisen lastensuojelun kontekstissa. Syventääkseni aineistosta saatavaa tietoa, tarkastelin kategoriakokoelman kategorioita ja niihin liitettyjä toimintoja ja selontekoja.

Toiseen tutkimuskysymykseeni vastauksena aineistoista oli mahdollista nostaa esiin tekijöitä, joiden moraalista järjestystä ja kulttuurista voimaa tarkastelemalla oli mahdollista erottaa aineistosta kategoriapareja, lapsi – vanhempi ja asiakas – sosiaalityöntekijä. Kategoriapareihin liittyi vahvaa vastakkainasettelua ja riippuvuutta. Kategoriaparien avulla oli mahdollista tarkastella sitä, miten ylisukupolvisen trauman ilmiö jäsentyy sosiaalityöntekijöiden puheissa. Analyysi oli mahdollista viedä tästä syvemmälle tarkastelemalla kategoriaparien osapuoliin liitettyjä toimintoja, oikeuksia ja velvollisuuksia, sekä kategorioiden suhdetta. Mikäli nämä odotukset eivät toteutuneet, pyrittiin tälle antamaan selitys, selonteko.

Tutkimuskysymysten kokonaisvaltainen ymmärtäminen ja tutkimustehtävässä onnistuminen edellytti systeemisen lastensuojelun paikantamista. Syntyi systeemisen lastensuojelun tyyppikategoria, jonka avulla oli mahdollista tarkastella miten systeminen lastensuojelu asemoituu yhteiskunnassamme ja sitä kautta sen merkitystä suhteessa ylisukupolvisen trauman ilmiöön.

4 YLISUKUPOLVINEN TRAUMA SYSTEEMISESSÄ LASTENSUOJELUTYÖSSÄ

Olen jakanut tutkimustulosten ja analyysin kolmeen erilliseen osioon. Ensimmäisessä osiossa (4.1) käsittelen aineistoa painottaen tuloksia vastaamaan ensimmäiseen tutkimuskysymykseeni, eli siihen miten systeemisessä lastensuojelussa työskentelevät sosiaalityöntekijät tunnistavat ylisukupolvisen trauman läsnäolon. Toisessa alaluvussa (4.2) tarkastelen aineistosta esiin nousseita tekijöitä jäsenkategoria-analyysin kautta muodostaen kategoriapareja lapsi - vanhempi ja asiakas - sosiaalityöntekijä. Luvun tarkoitus on tarkastella analyysin ensimmäisessä vaiheessa tuotettua tietoa ja syventää sitä vastaamaan tutkimuskysymykseen, miten ylisukupolvinen trauma jäsentyy sosiaalityöntekijöille muun muassa kategoriasidonnaisten toimintojen kautta. Kolmannessa alaluvussa (4.3) peilaan aineistosta esiin nousseita tekijöitä suhteessa systeemisen lastensuojelun teoriaan, muodostaen systeemisen lastensuojelun tyyppikategorian. Kategorian muodostumista havainnollistetaan liitteessä 3. Liitteen taulukot eivät ole kaiken kattavia, vaan taulukoiden tarkoitus on antaa käsitys siitä miten kategoriat ja myöhemmin niistä muodostuvat kategoriakokoelmat ja kategoriaparit rakentuivat.

4.1 Ylisukupolvisen trauman läsnäolo lastensuojelun systeemissä sosiaalityössä

Nikanderin (2010, 243 – 244) mukaan jäsenkategoria-analyysin onnistumisen kannalta on oleellista, että tarkasteltavasta aiheesta tehdään vieras ja sitä tarkastellaan näin laajemmassa kontekstissa. Tämä ajatus nousi selkeästi esiin aineistoon tutustumisen yhteydessä. Jäsenkategoriat ovat ennen kaikkea luokittelun väline, joiden avulla voidaan jäsentää käsillä olevaa ilmiötä. Kategorian jäsenyys muodostuu vuorovaikutustilanteissa käytävissä neuvotteluissa, joissa tarjottu kategoria joko hylätään tai otetaan vastaan (Fitzgerald 2015, 3 – 5; Nikander 2010, 254 – 257). Kategorian muodostamista ja kategorian jalostumista kategoriakokoelmaksi tai kategoriapariksi on kuvattu esimerkkitaulukkoissa liitteessä 3. Kuten olen tutkielmassani tuonut ilmi, on ylisukupolvinen trauma vielä sosiaalityeellisessä tutkimuksessa ja keskustelussa vieras käsite, joka on kuitenkin tullut lähemmäs lastensuojelua systeemisen lastensuojelun toimintamallin kautta ja joka esiintyy jäsentymättömänä sosiaalityöntekijöiden arkipuheessa.

Haastattelutilanteissa sosiaalityöntekijät kävivät keskustelua ylisukupolvisen trauman ilmiöstä. Molempia haastatteluryhmiä yhdisti haastattelun alussa hämmennys. Ylisukupolvinen trauma tuntui käsitteenä vieraalta ja vaikeasti lähestyttävältä. Valtosen (2005, 223 – 225) mukaan ryhmähaastattelun potentiaali tulee esiin tilanteissa, jossa haastateltavien erilaiset näkökulmat ja vuorovaikutukselliset puheenvuorot ruokkivat toisiaan, synnyttäen uusia näkökulmia. Vuorovaikutteinen keskustelu oli neuvottelua siitä, millaiset lastensuojelun arkityössä esiintyvät asiat voivat aiheuttaa traumaa ja millaiset traumat voivat siirtyä sukupolvelta toiselle. Toisin sanoen, millaiset asiat kuuluivat ylisukupolvisen trauman kategoriakokoelmaan. Ylisukupolvisen trauman kategoriakokoelmaa tarkasteltaessa on oleellista tarkastella myös niitä ylisukupolvisuuden mekanismeja, joita aineistosta on mahdollista nostaa esiin, jotta kategoriakokoelma ei rajaudu ainoastaan traumaan vaan huomioi myös trauman ylisukupolvisen luonteen.

Haastatteluaineistosta on mahdollista nostaa esiin ylisukupolvisen trauman personoimattoman kategoriakokoelma. Kategoriakokoelma koostuu kategorioista, joita

haastateltavat kytkivät ylisukupolvisen trauman ja traumatisoitumisen ilmiöön neuvotteluiden kautta. Ylisukupolvisen trauman kategoriakokoelmaan sisältyi kuusi kategoriaa; väkivalta, vanhemman päihdeongelma, huoltoriidat, menetys, vanhemmuuden puutteet ja hylkäämiskokemukset. Ylisukupolvisen trauman kategoriakokoelma (Kuvio 1) alkoi muodostua jo haastatteluvaiheessa ja tarkentui aineistoa tyypitellessä. Seuraavaksi käyn läpi kategoriakokoelman muodostumista siihen liittyvien neuvottelujen ja selontekojen kautta, käsitellen kunkin kategorian ja sen muodostumisen erikseen. Oleellista on myös huomata, mikäli neuvotteluille ja selonteoille ei nähty olevan tarvetta.

Haastateltavat lastensuojelun sosiaalityöntekijät keskustelivat vanhemman päihdeongelmasta sekä perheväkivallasta ja näiden vaikutuksista lapseen. Väkivaltaa sivuttiin sen kaikissa muodoissa haastattelujen aikana. Seuraavassa aineisto-otteessa puhutaan vanhemman päihteiden käytöstä sekä perheväkivallasta, mutta keskustelu koski myös muita väkivallan muotoja ja lapsen kurittamista.

H1: Onhan niitä paljon, että kun isä juo niin se lyö äitiä ja niitä lapsia. Sitten kun se lapsi on iso, niin sekin juo ja lyö puolisoaan. Kun eihän sillä ole muita keinoja, kuin se lyöminen. Eiks tää oo just sitä ylisukupolvisuutta, mutta onks tää nyt trauma?

H2: On se. Kyllähän se lapsi traumatisoituu, kun se altistuu tollaselle. Onhan niitä vanhempia paljon, jotka kertoo että niiden isä joi ja ne muistaa miten kamalaa se oli. Silti ne juo myös itse ja se lapsi joutuu katsomaan sitä.

Suorien aineisto-otteiden tarkoitus on havainnollistaa sitä neuvottelua, jota sosiaalityöntekijät kävivät siitä, millaiset asiat kuuluvat ylisukupolvisen trauman kategoriakokoelmaan. Kategoriakokoelmalle on ominaista trauman ylisukupolvisuus, trauman siirtyminen, ei vain trauman syntyminen. Kunkin haastattelun sosiaalityöntekijät työskentelivät samassa lastensuojelun systeemissä tiimissä ja kategoriakokoelma alkoi muodostua, kun sosiaalityöntekijät peilasivat tutkittavaa ilmiötä omiin ja toistensa asiakastapauksiin, syntyi väkivallan päihteiden ongelmakäytön kategoria. Aineisto-otteesta on luettavissa myös ylisukupolvisen trauman siirtymän mekanismi ja sen

tunnistaminen, ”-- kun eihän sillä ole muita keinoja --”. Kyse on vanhemmuuden siirtymästä (mm. Saari 2020, 124 – 127; Auvinen 2020, 177 – 179), jossa lapsi kantaa mukanaan haitallisia toimintamalleja ja toteuttaa niitä myös omassa perheessään, joko tiedostamatta toiminnan haitallisia vaikutuksia tai koska hänellä ei ole muita keinoja toimia vanhempana kuin omasta lapsuuden kodista opitut keinot.

Sosiaalityöntekijät kävivät läpi haastattelujen keskustelua vanhemmuuden puutteista. Vanhemmuuden puutteet nousivat esiin mm. keinottomuutena vastata lapsen tunteisiin ja lapsen tarpeiden laiminlyöntinä tai jopa kaltoinkohteluna, muodostaen oman kategoriansa. Lainausta on edeltänyt keskustelu siitä, miten monien asiakasperheiden vanhemmilla on ongelmia antaa lapselleen aitoa läsnäoloa ja rakkautta, jolloin vanhemmuus näyttäytyy välinpitämättömänä.

H3: Kyl niiden (keinottomien vanhempien) kohdalla sit niinku usein mieltii, että siellä on jo vanhemmat ja jopa isovanhemmat käyttänyt sellasia kasvatukseenkeinoja.

H4: Ja kun se voi olla vaan sellasta vanhemman tuottamaa puhetta ja vanhemman toimintamalleja mitkä välittyy siihen lapseen. - - Kun välillä on näitä vanhempia, jotka ei ole pystynyt käsittelemään tai ei tunnista, eikä ole käsitellyt omaa taustaa, eikä pysty kriittisesti sitä omaa toimintaa tarkastelemaan niin ei sit päästä niihin käsiksi.

H5: Mä aloin mieltii et melkee jokaisella lapsen vanhemmilla, jotka on (lastensuojelun) asiakkuudessa on joku trauma heillä itsellään. Jotenkin alkaa mieltii sitä, mut sit et miten se näkyy siinä lapsesta, on sit eri asia. Tottakai se vaikuttaa siihen kasvatustapaan ja miten olla vanhempi ja osaako olla vanhempi.

Aineisto-otteessa H3 tarjoaa vuorovaikutuskumppaneilleen vanhemmuuden puutteiden kategorioita vastauksena keskusteluun. Muut hyväksyvät kategorian ja tunnistavat, että lapsen vanhemman välinpitämättömän toiminnan taustalla voi olla vanhemman käsittelemättömät tekijät omasta menneisyydestä, joita ei ole päästy käsittelemään. Kaikki keskustelussa mukana olleet sosiaalityöntekijät tunnistavat, että vanhemmuuden puutteiden taustalla on usein vanhemman oman kasvuperheen sisällä olleet puutteet, toimintamallit ja sosiaalinen perimä. Ilmiötä voidaan kuvata vanhem-

muuden siirtymän ja sosiaalisen perimän kautta, vanhempi kantaa mukanaan oppimiaan toimintamalleja ja ajautuu itse toimimaan samoin (mm. Saari 2020, 124 – 127; Auvinen 2020, 177 – 179.)

Sosiaalityöntekijät nostivat haastatteluissa esiin huoltoriidat konkreettisina trauman aiheuttajina ja niiden ylisukupolvisen ulottuvuuden. Keskustelun viritessä sosiaalityöntekijät eivät varoneet enää käsitteen trauma käyttämisestä kuten haastattelujen alussa. Traumasta puhuminen ei edellyttänyt enää yhtä paljon neuvotteluja siitä, millaiset asiat ovat traumatisoivia ja ylisukupolvisia. Keskustelujen aikana käsite trauma ja sen ylisukupolvisuus tulivat lähemmäs sosiaalityöntekijöiden tunnistamia ilmiöitä ja viitekehystä, jolloin kynnyksensä käyttöä käsitettä madaltui, kun sosiaalityöntekijät huomasivat ilmiön olevan osa heidän arkityötään.

H1: - - se isä kertoi, että hänen lapsuutensa on ollut huoltoriidat ja hän on ihan traumatisoitunut siitä ja hän sanooki miten hirveää se oli ku ne tappeli. Ja nyt kun oli itse siinä ero tilanteessa niin aivan sama, vaikka me yritettiin sille sanoa että sä tiedät millaista tää on lapselle.

H2: Toi esimerkki kuvastaa miten ristiriitaista se on. Siihen tulee ne tunteet väliin ja sit se toiminta on jotain muuta. Tää on varmaan sellaisen traumatisoituneen ihmisen toimintaa, että vaikka ajatuksen tasolla ymmärtää mitä tekee, mut ne käsittelemättömät tunteet on siinä välissä niin ei kykene toimimaan toisin.

Sosiaalityöntekijät hyväksyivät ilman neuvottelua huoltoriidan osaksi ylisukupolvisen trauman kategoriakokoelmaa yhteisen asiakkaansa kautta. Sosiaalityöntekijät tunnistivat käsittelemättömien tunteiden vaikutuksen vanhemman toimintaan ja kyvyttömyyteen nähdä oman toimintansa seurauksia. Toimintamallit omasta lapsuuden perheestä toistuivat, vaikka vanhemmat tunnistivat niiden haitallisuuden omassa lapsuudessaan. Kyse on vanhemmuuden siirtymästä. Vanhempi asetti lapsen asemaan, jossa oli itse kokenut lapsuutensa hajonneen. Eräs sosiaalityöntekijöistä toi esiin suurta keinottomuutta tilanteessa, jossa sosiaalityöntekijät näkevät vanhemman sokeasti aiheuttavan lapselle syntyvän syvän haavan, trauman.

Sosiaalityöntekijät tunnistivat myös trauman monimutkaisen ilmenemisen ja mahdollisuuden, että trauma aktivoituu vasta ärsykkeeseen, triggerin myötä. Sosiaalityöntekijät puhuivat huoltoriidasta, jonka aikana vanhemman käytös muuttui radikaalisti ja vanhemman lempeä persoona muuttui äkisti avioeron myötä. Vanhempi itse oli tuottanut puhetta siitä, miten oli itse ollut lapsena huoltoriidan keskellä.

H1: Sitä ne joskus vaa triggeröityy. Voi olla et tässäki on ollu hyvä ja kaunis liitto, et ne traumat ei oo ollu mitenkää näkyvissä, mut kun tapahtuu se sama tilanne se ero, ni sitte ne niinku nousee sieltä vuosien takaa

Seuraavaksi kategoriakokoelman kategoriaksi muodostui aineiston pilkkomisen kautta menetys. Menetys itsessään tunnistettiin yksittäiseksi traumaattiseksi kokemukseksi, jonka nähtiin käsittelemättömänä aiheuttavan traumaa. Erityisesti sosiaalityöntekijät nostivat keskusteluissa esiin vanhemmat, jotka menettävät lapsensa ja traumaattisen kokemuksen vaikutus perheen muihin lapsiin.

H2: Se vanhempi dissosioi itsensä siitä (lapsen kuolemasta), se on niin traumaattinen se tilanne. Ihan niinku se persoonallisuus muuttuisi ja sit se ei kykene olemaan se turvallinen vanhempi ja nää lapset elää siinä turvattomuudessa. Sitä kautta se siirtyy sille lapselle, ku se oman äidin oma persoonallisuus hajoaa siihen sen trauman takia ja siitä tulee ihan eri ihminen. Ja se voi asettaa ihan kohtuuttomia odotuksia sille jäljelle jääneelle lapselle, niinku et sen pitäis korvata se puuttuva lapsi.

H1: Ja loppujenlopuksi kukaan ei tiedä mistä on kyse, kun se lapsi on sitten itse joskus vanhempi. Me vaan nähdään sitä oiretta, et huonosti menee.

Menetyksen kategoria ei edellyttänyt neuvotteluja, vaan kategoria hyväksyttiin heti. Aineisto-otteessa puhuttavassa tapauksessa perheessä oli alle vuoden ikäiset kaksoset, joista toinen menehtyi yllättäen. Toiselle kaksosista menetys on myös traumaattinen, mutta vielä traumaattisemmaksi nähtiin hänestä huolta pitävän aikuisen "hajoaminen" ja persoonan muuttuminen. Sosiaalityöntekijät kävivät keskustelua siitä, että äidin olemus, käyttäytyminen ja kyky olla vuorovaikutuksessa lapsensa kanssa muuttui radikaalisti menetyksen myötä. Vanhempien mieli ja ilmapiiri ovat

usein pienen lapsen ainoa vuorovaikutuksen kenttä, jolloin radikaalit muutokset voivat aiheuttaa lapselle voimakkaita turvattomuuden kokemuksia, traumaattista stressiä, traumaa. Varhaislapsuuden kokemuksilla ja kiintymyssuhteilla on voimakas merkitys minuuden ja perusluottamuksen muodostumisessa ja traumaattiset kokemukset voivat vaikuttaa kykyymme luoda tulevaisuudessa merkityksellisiä luottamus- ja ihmissuhteita. Varhaislapsuudessa syntyneet traumat voivat olla tiedostamattomina osina kehossamme, jolloin niiden käsittely ja tunnistaminen on haastavaa. (Saari 2020, 100 – 102; Sarvela 2020, 19; Auvinen 2020, 182.)

Lisäksi aineistokatkelmassa on nähtävissä toinen trauman siirtymisen mekanismi. Sosiaalityöntekijät sivusivat keskustelussaan sitä, että vanhempi saattaa lapsen menetettyään asettaa jäljelle jääneelle lapselle kohtuuttomia odotuksia. Vanhempi on saattanut kaksosia odottaessaan luoda mielikuvia lasten yksilöllisistä ominaisuuksista, elämänpoluista ja esimerkiksi lahjakkuuksista ja urapoluista. Lapsensa menettänyt vanhempi saattaa siirtää menetettyä lasta koskevat mielikuvat jäljelle jääneeseen lapseen ja odottaa lapsen toetuttavan vanhemman toiveet molempien lasten osalta, käsillä on tallentamisen ilmiö. Vanhempi saattaa lapsen kasvaessa pyrkiä ohjaamaan lasta kohti niitä mielikuvia, joita hän on luonut. Lapsi voi kokea kohtuutonta painetta tai huonommuutta, mikäli hän ei kykene vastaamaan näihin odotuksiin tai lapsen omat kiinnostuksen kohteet eivät vastaa vanhempien toiveita. (Tuhkasaari 2013, 39 – 41.)

Viimeinen kategoriakokoelmaan kuuluva kategoria on hylkäämisen kokemukset. Sosiaalityöntekijät nostivat toistuvasti esille asiakaslastensa kokemia hylkäämisiä ja niiden vaikutuksia siihen, miten lapsi kykenee kiinnittymään esimerkiksi sijaishuoltoon tai luottamaan huolenpitäjiinsä. Näiden lasten vanhemmilla oli taustalla oma hylkäämiskokemus. Erityisenä teemana hylkäämiskokemusten sisällä keskusteluissa korostui adoptio.

H1: He usein alitajuisesti sabotoi sen tilanteen (ihmissuhteen luomisen) tai sit hakee niitä turvattomia suhteita, et se oma ennako-odotus käy toteen. Meillä (lastensuojelussa) usein näkee et mä hylkään sut, ennenku sä kerkiit hylkää mut. Et ei anneta ees mahdollisuutta.

H5: Mulla on muutama vanhempi, jotka on adoptiotaustaisia ja heistä näkyy sellai takertuminen niihin lapsiin ihan toisella lailla, kun niillä on se oma biologisten vanhempien hylkäämiskokemus pohjalla.

H3: Se on kyllä sellai jännä, niinku kaikille yhdistävä tekijä (sijaishuollossa olevissa nuorissa). Et se jää mieleen ku vanhempi jättää, vaikka sitten pääsiskin yhteen myöhemmin. Trauma se on niille kaikille.

Sosiaalityöntekijät nostivat laajasti esiin hylkäämiskokemusten vaikutuksia heidän asiakkaidensa elämässä. Keskeistä oli, että sosiaalityöntekijät näkivät hylkäämiskokemusten vaikuttavan vahvasti siihen, miten lapsi voi omassa aikuisuudessaan luoda turvallisia ihmissuhteita tai miten hän vanhempana voi vaihtoehtoisesti pyrkiä pitämään oman lapsensa lähellä ja terveessä vuorovaikutuksessa. Kattegoria muodostui ja se hyväksyttiin sen kautta, millaisia toimintoja hylkäämiskokemuksiin liitetiin ja millaisia vaikutuksia kategoriolla oli. Kategorian ylisukupolvinen luonne ei ollut yhtä selvä kuin muissa kategorioissa. Sosiaalityöntekijät toivat puheissaan esiin, että hylkäämiskokemuksen kokeneilla lapsilla ja vanhemmilla oli vaikeuksia olla terveessä suhteessa toiseen ihmiseen ja luottaa ihmisten pysyvyyteen jopa niin, että he itse torpedoivat suhteensa. Ylisukupolvista luonnetta oli kuitenkin mahdollista käsitellä toistuvien toimintamallien kautta, eli sosiaalisen perimän ja vanhemmuuden siirtymän kautta. Perusluottamuksen puute ja vahvan kiintymyssuhteen katkeaminen lapsuudessa voi käsittelemättömänä muodostua läpi elämän kulkevaksi traumaksi. (Sarvela 2020, 18 - 19; Saari 2020, 100 - 102).

Neuvotteluiden, selontekojen tai niiden tarpeettomuuden kautta muodostui ylisukupolvisen trauman kategoriakokoelma. Kategoriakokoelma muodostui kuudesta kategoriasta, jotka muotoituivat tilanteisesti sosiaalityöntekijöiden käymässä vuorovaikutuksessa. Kuvio 1 kuvaa muodostunutta kategoriakokoelmaa ja siihen kuuluvia alakategorioita. Jotkin kategoriat sisältävät alakategorioita, esimerkiksi väkivallan kategoria on mahdollista jakaa perheväkivallan, seksuaalisen väkivallan ja kurittamisen alakategorioihin. On syytä huomioida, että kyseessä on ylisukupolvisen trauman kategoriakokoelma, jolloin yksin traumaattisen kokemuksen esiin nostaminen ei ollut

riittävää. Oleellista oli, että haastateltavat toivat esiin trauman ylisukupolvisen luonteen ja kategoriaan liitettiin ylisukupolvisen siirtymän mekanismeja.

Käyn vielä lyhyesti läpi kategoriakokoelman kategoriat. Väkivallan kategoria ja vanhemman päihdeongelman kategoria linkittyivät haastattelujen aikana toisiinsa. Sosiaalityöntekijät toivat esiin, että usein asiakaslasten vanhemmat kertovat oman vanhempansa käyttäneen päihteitä ja olleen sen seurauksena väkivaltainen. Sosiaalityöntekijät kokivat, etteivät nämä asiakaslasten vanhemmat osanneet toimia toisin ja toistivat toimintamallia vanhemmuuden siirtymän seurauksena. Huoltoriidan kategoria yhdistettiin vanhemmuuden siirtymään. Huoltoriitojen erityispiirteenä nähtiin triggerit, jotka laukaisevat trauman sävyttämän toiminnan. Menetyksen kategoria liittyi vahvasti lapsen kuolemaan ja kuolleen lapsen sisaruksiin kohdistuvaan tallentamisen ilmiöön, joka voi aiheuttaa lapsessa huonommuuden tunnetta. Vanhemmuuden puutteet nähtiin vanhemman oman traumaattisen lapsuuden ilmentymänä, riippumatta millaisen trauman vanhempi on lapsuudessaan kokenut. Vanhemmuuden puutteiden nähtiin siirtyvän sosiaalisen perimän ja vanhemmuuden siirtymän kautta. Sosiaalityöntekijät hyväksyivät hylkäämiskokemukset kategoriakokoelman viimeiseksi kategoriaksi. Hylkäämiskokemuksista keskusteltiin erityisesti adoption kautta. Hylkäämiskokemuksien ylisukupolvinen luonne määrittyi toistuvien toimintamallien periytymiseksi, jota voidaan tarkastella vanhemmuuden siirtymän ja sosiaalisen perimän kautta.

Kuvio 1 Ylisukupolvisen trauman kategoriakokoelma

Kategoriakokoelman kategorioiden kohdalla on tiedostettava, että kategoriat eivät ole tarkkarajaisia, vaan ne limittyvät toisiinsa. Esimerkiksi huoltoriitaa edeltävä avioero voi olla myös hylkäämiskokemus ja jopa syy huoltoriidalle. Tätä limittymistä kuvaa liitteessä 3 esitelty kategoriakokoelman muodostumista kuvaava taulukko, jossa samat tekstinäytteet muodostavan väkivallan ja vanhemman päihdeongelman kategorian. Kategorioiden muodostamisen ei tarvitse sulkea pois kategorioiden yhtymäkohtia. Kategoriakokoelma ei ole tarkoitus nostaa esiin yhtä tarkkarajaista ja yksiselitteistä vastausta, vaan se on muodostunut haastattelutilanteissa esiin nousseista kategorioista. Kategoriakokoelma todentaa, että ylisukupolvisen trauman ilmiö on olemassa ja läsnä systemisen lastensuojelun kontekstissa ja lastensuojelun arjen työssä.

Kategoriakokoelmaa voidaan verrata Pelkosen & Sarvelan (2020, 97 – 102) esittelemän ACE:n kautta. Fellitin elämäntyöhön perustuva jaottelu kuvaa kymmentä lapsuuden traumaattista kokemusta, joita ovat; fyysinen väkivalta, seksuaalinen väkivalta, emotionaalinen väkivalta, fyysinen laiminlyönti, emotionaalinen laiminlyönti, äidin väkivaltainen käytös, perheessä päihteiden väärinkäyttöä, perheen jäsenellä

mielenterveysongelmia, vanhemmat erillään tai eronneita ja vanhemman vankeusrangaistus. Ajattelen kategoriakokoelman vastaavan hyvin Fellitin jaottelua, vaikka kategoriat eivät ole nimetty täysin samoin, muutoin kuin vanhemman päihteiden väärinkäytön kohdalla. Väkivallan kategoria pitää sisällään väkivallan eri muodot ja vanhemmuuden puutteet kategoria sisältää kaltoinkohtelun ja laiminlyönnin eri muodot. Vanhempien ero sisältyy nähdäkseni huoltoriidan kategoriaan ja vanhemman vankeusrangaistus menetyksen kategoriaan. Vanhemman mielenterveysongelmia sivuttiin koko haastattelujen ajan, mutta mielenterveysongelmat eivät muodostaneet omaa kategoriaansa. Mielenterveyden ongelmien nähtiin kytkeytyvän koko traumatisoitumisen kontekstiin, oleellisempi kysymys oli ovatko mielenterveysongelmat syy vai seuraus suhteessa traumaan.

4.2 Ylisukupolvisen trauman jäsentyminen systeemisen lastensuojelun sosiaalityöntekijöiden puheissa

Haastatteluaineistosta nousi tyypittelyn ja pilkkomisen kautta esiin ylisukupolvisen trauman kategoriakokoelma, joka todensi ylisukupolvisen trauman läsnäolon systeemissä lastensuojelun työssä. Edellisessä luvussa ylisukupolvisen trauman kategoriakokoelma syntyi neuvottelujen kautta, jotka olivat hedelmällinen pohja tarkastella ilmiön jäsentymistä sosiaalityöntekijöiden välisessä vuorovaikutustilanteissa.

Aineistoa pilkkomalla oli mahdollista nostaa myös esiin kategoriaparit lapsi – vanhempi ja asiakas – sosiaalityöntekijä. Tarkastelemalla kategoriaparien jäseniin kohdistuvia moraalisia jäsennyksiä ja odotuksia, oli mahdollista tarkastella ylisukupolvisen trauman jäsentymistä sosiaalityöntekijöiden omasta viitekehystä käsin ja lisäksi oli mahdollista tarkastella kategoriaparien välisiä suhteita. Aineistosta nousi esiin ylisukupolvisen trauman kategoriakokoelmaan kytketyt kategoriasidonnaiset toiminnot. Seuraavaksi käyn läpi lapsi – vanhempi kategoriaparin muodostumista ja kategorioiden välistä hierarkkista suhdetta. Tämän jälkeen tarkastelen ylisukupolvisen trauman kategoriakokoelman kategoriasidonnaisia toimintoja eli ilmenemismuotoja, jotka syntyivät sosiaalityöntekijöiden antaessa selontekoja vanhempiin liittyvän

moraalisen epäjärjestyksen selonteoissa. Lopuksi käsittelen kategoriaparia sosiaalityöntekijä - asiakas.

4.2.1 Vanhemmalla on merkittävä rooli traumojen synnyssä

Systemisessä lastensuojelussa työskentelyn keskiössä on lapsi ja lapsen edun periaate. Systeminen lastensuojelu on painottanut työskentelyn suhdeperustaisuutta ja on siirtänyt työskentelyn huomion lapsen ympärillä oleviin vuorovaikutussuhteisiin, systeemeihin. Erityisesti pienten lasten kohdalla vuorovaikutuksen näyttämöllä ovat keskeisessä roolissa hänen vanhempiansa tai muiden huolta pitävien aikuisten kanssa käytävä vuorovaikutus. Lapsen kasvaessa vuorovaikutusympäristöt laajenevat päiväkotiin, kouluun ja esimerkiksi kaverisuhteisiin ja harrastustoimintaan.

Tarkastellessa ylisukupolvista traumaa systemisen lastensuojelun kontekstissa onkin hyvin oleellista tarkastella lasta ja hänestä huolta pitävien aikuisten suhdetta. Siksi onkin tarkoituksenmukaista tarkastella systemisen lastensuojelun sosiaalityöntekijöiden jäsenyyksiä suhteessa ylisukupolviseen traumaan kategoriaparin lapsi - vanhempi kautta. Vanhempi ei tässä yhteydessä rajaudu lapsen biologisiin vanhempiin, vaan vanhemman tehtävästä voi vastata myös muu lapsesta pääasiallisesti huolta pitävä aikuinen. Kategoriapari muodostuu, kun kaksi kategoriata kiinnittyy tiiviisti yhteen, niin että toisen läsnäolo kutsuu myös toisen läsnä olevaksi. Kategoriaparin kategoriat ovat usein hierarkkisessa suhteessa toisiinsa. Lapsi on yhteiskunnan silmissä vajaavaltainen ja hänen huoltajansa käyttää lapsen puhevaltaa. Vanhempi on lapseen nähden valtaistetussa roolissa. (Juhila ym. 2012, 27 - 29.)

Lapsi - vanhempi kategoriapari muodostui jo haastattelujen aikana. Ylisukupolvisesti traumasta puhuttaessa sosiaalityöntekijät keskustelivat pääasiassa asiakaslapsistaan ja heidän vanhemmistaan, sekä siitä millaisia traumoja vanhempien vanhemmat ovat mahdollisesti asiakaslapsen vanhemmalle aiheuttaneet, joita nämä siirtävät lapsilleen. Haastatteluaineistosta on luettavissa, että sosiaalityöntekijät eivät nähneet vaihtoehtona, että lapsi traumatisoisi itseään, vaan traumat syntyvät vanhemman toiminnan seurauksena. Kategorioille on ominaista, että ne kuvaavat moraalista ja kult-

tuurillista järjestystä. Ne ikään kuin kuvaavat, mikä on normaalia toimintaa ja millaisia odotuksia asetamme kategoriaan kuuluville. Lapsen ja vanhemman kategorioilta odotetaan erilaisia asioita ja kulttuurilliset normimme asettavat heille tiettyjä velvoitteita. (Juhila ym. 2020, 28 – 29.)

Kategoriaparia ja sen kategorioita tarkastellessa on tarpeen tiedostaa kulttuurin voima (Nikander 2010, 14). Vanhemmuus on vahvasti kulttuuriin sidottu rooli, johon liittyy kulttuurisidonnaisia odotuksia ja velvoitteita, jotka ovat myös kulttuurillisesti tunnistettavissa (Nikander 2010, 60; Korbin 2013, 29). Vanhemman oletetaan huolehtivan lapsestaan ja vanhemman odotetaan tarjoavan lapselleen hyvät lähtökohdat kasvaa ja kehittyä. Haastatteluaineistossa sosiaalityöntekijät liittävät vanhemmuuteen aikuisuuden. Vanhemman odotetaan osaavan toimia loogisesti ja käyttäytyvän normien mukaisesti ja lapsen parhaaksi, aikuismaisesti. Lapsuus on kulttuurillisesti tunnistettavissa oleva merkittävä kehittymisen ja oppimisen jakso (Korbin 2013, 29 – 30). Lapsen kategoriaan liitetään oikeus turvalliseen kasvuun ja kehitykseen. Lapselta ei odoteta jäsentynyttä ja loogista käyttäytymistä samoin kuin aikuiselta, vaan ikä- ja kehitystasoon sidotusti. Lapsen huonoa käytöstä ei pidetty kategorialle asetetuista odotuksista poikkeavina. Lapsen toiminnan nähtiin olevan vanhemman toiminnan tuotos ja sosiaalityöntekijät näkivät, ettei ”tuhmia lapsia” ole olemassa, ainoastaan avun tarpeessa olevia perheitä. Haastatteluaineistossa nousee esiin lapsen oikeus suojeluun ja lapsen kategoriaan liitettiin odotus, että vanhempi suojelee lastaan ja huolehtii hänestä. Mikäli näin ei ollut, kohdistui pohdinta vanhemman kategoriaan, ei niinkään lapsen kategoriaan. Lapsen vakavakin oireilu nähtiin sidonnaiseksi vanhempaan, joka tekee kategoriaparista erityisen tiiviin ja hierarkkisen.

Seuraava aineisto-ote kiteyttää sosiaalityöntekijöiden näkemystä lapsen ja vanhemman kategorioiden välisestä suhteesta ja hierarkiasta. Aineisto-otteessa sosiaalityöntekijä kuvaa, että vanhempi ei halua lapselleen pahaa, mutta toimii tästä huolimatta tavalla, joka vahingoittaa lapsen tervettä kasvua ja kehitystä. Lapsi ”sairastuu” traumaattisen stressin seurauksena ja alkaa oireilla, voimatta itse vaikuttaa kodin tilanteeseen ja ilmapiiriin. Saari (2020, 124 – 127) tuo esiin, että vanhemmat voivat olla

lapsen ainoa vuorovaikutuksen tai todellisuuden kenttä, joka kiteyttää hyvin sosiaalityöntekijän ajattelun. Lapsi ei välttämättä tiedä kodin haitallisten rakenteiden olevan haitallisia, koska hänellä ei ole tietoa niin kutsutuista normaaleista perherakenteista ja -suhteista.

H2: Mä haen sitä, et jos joku on alkoholisti, päihteitä käyttämällä vahingoittaa niitä lapsia. Et siinä on selvästi nähtävissä et ne rupee sairastuu ne lapset. Et hän niinku, vaikka hän ei tee sitä tahalleen, niin hän, sillä omalla toiminnallaan, siirtämällä sitä traumaa niin ne lapset tulee sairastumaan. Eikä se lapsi tiedä muusta, kuin siitä mitä siellä kotona on.

Kategoriat ovat tapamme jäsentää kulttuurimme ja moraalimme mukaista maailmaa. Systemisen lastensuojelun kontekstissa ollaan usein tilanteessa, jossa vanhempi ei täytä kategorialle asetettuja odotuksia tai velvoitteita, eli huolehdi lapsestaan moraalimme vaatimalla tavalla. Haastatteluaineistosta on havaittavissa, että sosiaalityöntekijät eivät ajattele kenenkään vanhemman haluavan tietoisesti paha omalle lapselleen. Sosiaalityöntekijät kertovat, että etsivät aktiivisesti syitä vanhemman lapselle haitalliseen toimintaan vanhemman omien kokemusten takaa ja pyrkivät auttamaan vanhempaa olemaan parempi vanhempi lapselleen. Lastensuojelun sosiaalityöntekijät työskentelevät tilanteessa, jossa kategoriaan sidotut odotukset eivät vastaa tosiasiallisesti sitä, mitä vanhemmalta odotetaan. Tästä syntyy moraalinen epäjärjestys, jota pyritään selittämään selonteoilla. (Juhila ym. 2012, 132, 141.)

Kuten aiempi aineisto-ote kuvasi, sosiaalityöntekijät eivät ajatelleet vanhemman haluavan lapselle tietoisesti paha. Seuraavassa aineisto-otteessa sosiaalityöntekijät pureutuvat tähän ajatukseen ja pyrkivät antamaan selontekoja sille, miksi vanhempi ei kykene toimimaan kategorialle asetettujen odotusten mukaisesti.

H2: Me mietitää niitä kodinolosuhteita, et mistä se lapsi tulee, niin miten paljon niihin kodin olosuhteisiin vaikuttaa ne vanhemman omat traumat, jotka sitten johtaa tavallaan siihen, et siellä on sitä sellasta toimimattomuutta ja semmosta haastetta.

H1: Meillä on just nyt yks yhteinen asiakas, missä se vanhemman käytös on erikoista ja kovin voimakasta. Ni kylhän sitäkin ollaan pohdittu, et mitähän hänen historiassaan on tapahtunut.

H2: Mut tietysti sit niinku vanhemman kohdalla ihan samalla lailla, että sitä kokee myötätuntoa sitä vanhempaa kohtaan. Mut toisaalta se voi myös olla hirveen turhauttavaa, koska sä oletat että vanhempi on aikuinen ja sä keskusteleet niinku aikuisen kanssa. Ja sit kuitenkin sä saatat kohdata semmosen ihmisen, joka on niinku rikki ja usein kohtaanki. Ehkä se trauma estänyt jotkut kehitysvaiheet ja on semmonen niinku, et ei niinku pysty käsittelee niitä asioita. Ku tuntuu et se on yhtälailla epäloogista sen aikuisen toiminta. Vaikka en mä usko että se aikuinen, että kukaan nyt ihan tietoisesti lapselleen pahaa haluaisi, mutta se toiminta voi olla todella vahingoittavaa ja pahaa.

Vanhemman kategoriaan liitettiin kulttuurillisesti tunnistettavia moraalisia odotuksia siitä, että vanhempi huolehtii lapsestaan ja hänen käyttäytymisensä on loogista ja kypsää (Korbin 2013, 28 – 30). Mikäli vanhemman toiminta oli näiden odotusten vastaista, näkivät sosiaalityöntekijät, että kyse voi olla vanhemman omasta traumatisoitumisesta ja trauman ilmentämisestä toiminnan kautta. Vanhemman omien traumojen teema oli läsnä läpi haastattelujen. Oleellista on huomata sosiaalityöntekijöiden tarve antaa selonteko, selittää vanhemman odotusten vastaista toimintaa ja etsiä syytä toiminnalle.

Moraalisen järjestyksen murtuminen ja sen aiheuttama selontekovelvollisuus ohjasi sosiaalityöntekijät jäsentämään ylisukupolvista traumaa sen ilmenemismuotojen kautta. Aineiston analysoinnin viimeisessä vaiheessa, aineistosta nousi tyypittelyn kautta ylisukupolvisen trauman kategoriasidonnaiset toiminnot (kuvio 2). Kategoriaan sijoitettiin selontekojen yhteydessä niitä tekijöitä, jotka saavat sosiaalityöntekijän ajattelemaan, että vanhempi itse kärsii traumasta ja joiden kautta sosiaalityöntekijöiden on mahdollista tunnistaa traumakäyttäytyminen. Ylisukupolvisen trauman kategoriasidonnaiset toiminnot liittyvät nimenomaisesti sosiaalityöntekijöiden selontekoihin, kun vanhempi ei ole kyennyt toimimaan vanhemman kategorialle asetettujen odotusten mukaisesti.

Ylisukupolvisen trauman kategoriasidonnaiset toiminnot kuvaavat siis niitä vanhemman toimintamalleja ja reaktioita, jotka rikkovat vanhemman kategorialle asetettuja odotuksia ja aiheuttavat sosiaalityöntekijöille selontekovelvollisuuden. Kuten edellinen aineisto-ote kuvasi, hakivat sosiaalityöntekijät usein syytä vanhemman omasta traumataustasta ja trauman ilmentämisestä. On syytä huomioida, että perheet,

joista sosiaalityöntekijät puhuvat, ovat lastensuojelun asiakkuudessa, josta voidaan tehdä karkea päätelmä kodissa olevista haasteista tai sosiaalisista ongelmista, jolloin ylisukupolvisuus on keskustelussa vahvasti läsnä.

Kuvio 2 Ylisukupolvisen trauman kategoriasidonnaiset toiminnot

Sosiaalityöntekijät yhdistivät ylisukupolvisen trauman kategoriasidonnaisiksi toiminnoiksi impulsiivisen ja epäloogisen käyttäytymisen, sekä puolustusreaktiot ja aggressiivisuuden. Sosiaalityöntekijät kertoivat, että epälooginen käyttäytyminen, voimakkaat aallonpohjat ja voimakkaat reaktiot odottamattomissa tilanteissa, saavat heissä heräämään ajatuksen traumakäyttäytymisestä. Lisäksi pakenemisreaktiot, pelokkuus ja kyvyttömyys kohdata vastoinkäymisiä, kertoo usein sosiaalityöntekijöille, että he ovat triggeröineet jotain sellaista, joka aktivoi trauman sävyttämän toiminnan. Edellä kuvattuja toimintoja yhdistää suurelleisyyttä, sekä isot ja voimakkaat tunteet

purkaukset, jotka herättävät epäilyksen trauman läsnäolosta. Toinen ääripää on toimintakyvyttömyys ja arjen hallinnan puutteet. Sosiaalityöntekijät kertoivat, että trauma ilmenee vanhempien kohdalla usein toimintakyvyttömyytenä ja arjenhallinnan pulmina. Vanhempien on vaikea tarttua laskujen maksuun tai etuuksien hakemiseen ja kodin tilanne voi huonontua nopeasti. Vanhempi saattaa sulkeutua omaan kuplaansa, josta hän ei kykene näkemään oman toimintansa vaikutuksia. Vanhempi suojaa omaa mieltään lamaannuttamalla itsensä. Lamaantumisreaktio kertoo sosiaalityöntekijöiden mukaan siitä, että vanhempi on joutunut kohtaamaan jotain omaan kipeään traumaansa heijastelevaa, jota hän ei voi paeta. Muita traumakäyttäytymiseen viittaavaa oli sosiaalityöntekijöiden mukaan ihmissuhteiden torpedointi ja kyvyttömyys solmia pysyviä ihmissuhteita.

Ylisukupolvisen trauman kategoriasidonnaisten toimintojen koonti kertoo sosiaalityöntekijöiden tavasta jäsentää ylisukupolvista traumaa. Kategoriapari lapsi – vanhempi välillä nähdään olevan poikkeuksellisen voimakas ja hierarkkinen suhde, koska lapsella ei nähdä olevan vaikutusmahdollisuuksia trauman syntymiseen ja sen ylisukupolviseen siirtymään. Vastuun ja selonteon tarpeen nähdään olevan vanhemman kategoriassa. Lapsen kategorialle asetetaan oikeuksia ja vanhemman kategorialle velvollisuuksia, joiden toteutumattomuudelle syytä lähdetään suoraan etsimään vanhemman omasta lapsuudesta ja elämäntilasta.

4.2.2 Sosiaalityön rooli on havaita ja sanoittaa

Haastatteluaineiston punaisena lankana toimi sosiaalityöntekijöiden oma pohdinta siitä, millainen on heidän roolinsa suhteessa tutkittavaan ilmiöön ja mitä sosiaalityöntekijät voivat tehdä ylisukupolvisen trauman ketjun katkaisemiseksi. Tämän tutkielman tarkoitus on tuoda ylisukupolvisen trauman ilmiö näkyväksi systeemisen lastensuojelun kentällä ja tämän tutkimustehtävän ansiokkaan suorittamisen kannalta on oleellista tarkastella sosiaalityön roolia ilmiön kohtaamisessa. Lisäksi on tärkeää tarkastella sitä, millä tavoin värittyneiden linssien läpi sosiaalityöntekijät tarkastelevat traumatisoitumista ja sen ylisukupolvista luonnetta. Aihetta voidaan lähestyä tar-

kastelemalla kategoriaparia asiakas – sosiaalityöntekijä. Sosiaalityöntekijän kategori-
aan liitettiin vahvasti näkemys siitä, että sosiaalityöntekijän tulisi kyetä auttamaan
asiakasta, on kyse sitten ylisukupolvisesta traumatisoitumisesta tai muista elämänhal-
linnan ongelmista. Sosiaalityöntekijän kategoria pidettiin kuitenkin selkeästi erillään
psykiatrian kategoriasta. Asiakkaan kategoriaan liitettiin puolestaan huonompiosai-
suuden, tukiverkoston sekä resilienssin puutteiden tekijöitä.

Kuten kategoriapareille on ominaista, vallitsee asiakkaan ja sosiaalityöntekijän
välillä tiivis, usein hierarkkinen suhde. Lastensuojelun systeeminen sosiaalityö perus-
tuu suhdeperustaisuuteen ja asiakkaan kunnioittavaan kohtaamiseen, mutta ei kui-
tenkaan hälvennä lastensuojelun sosiaalityön perustehtävää, lapsen suojelua (Lahti-
nen ym. 2017, 13, 23, 17 – 18, 28). Mikäli vanhempi ei kykene katsomaan omaa toimin-
taansa kriittisin linssein ja kehittämään itseään vanhempana, on sosiaalityöntekijän
viimesijainen velvollisuus turvata lapsi. Kategoriaparin hierarkia perustuu tähän, asi-
antuntijaroolin tuomaan auktoriteettiin ja päätäntävaltaan. Omalle toiminnalleen so-
kea, trauman sävyttämä mieli voi kokea tämän vallan kohtuuttomana ja tarpeetto-
mana.

Sosiaalityöntekijät kokivat, etteivät he kyenneet vastaamaan kategorialle annet-
tuun tehtävään, auttamaan asiakasta tämän haasteissa, kun kyseessä on ylisukupolvi-
nen traumatisoituminen. Sosiaalityöntekijöiden puheista oli nostettavissa moraalisen
järjestyksen palauttamiseen pyrkiviä selontekoja. Ylisukupolvisten traumaketjujen
katkaisemisen kannalta sosiaalityöntekijät nostivat suurimpana tekijänä esiin trauma-
orientoitumattoman palvelujärjestelmän ja puutteellisen traumatietoisuuden niin or-
ganisaatioiden kuin yhteiskunnan tasolla. Lisäksi sosiaalityöntekijät kokivat, että sys-
teemisen lastensuojelun myötä tulisi traumatietoisuutta lisätä systemaattisemmin
osaksi lastensuojelutyötä.

Keskustelun rinnalla kulki sosiaalityön vaikutusmahdollisuuksien pohdinta, il-
man että sosiaalityöntekijät toimivat ”keittiöpsykologeina” tai pyrkivät ylittämään
oman ammatillisen osaamisensa ja roolinsa. Sosiaalityöntekijät jäsensivät rooliaan
niin, että heillä on keinoja havaita trauman ylisukupolvisia ketjuja joissain tilanteissa.

Kuitenkin, mikäli käytöstä ohjaava trauma on tiedostamaton, eikä yksilö ole valmis keskusteluun, kokivat sosiaalityöntekijät keinottomuutta.

H1: Puhuttiin tosta et ne (traumat) on niinku piilossa siellä, et mikä on traumaa ja mikä on mitäki. Joskushan ne on ihan selkeitä, vaikka sellaset ku isä juo, jo sen isoisä joi. Se lapsikin tulee todennäköisesti juomaan.

H2: Mut kuinka me päästään siihen käsiks, ku siinä on just se ongelma minkä sä sanoit, että nää kulkee niin tiedostamattomina. Se avain on just millä niitä keskusteluja käydään, että se trauman siirtyminen katkaistaan ja tullaan tietoisiksi. Se on just tässä työssä se haaste, et kuinka me voidaan näihin omalla työllä vaikuttaa, kun ajatus kuitenkin on että meidän toimenpiteet muuttaa tilannetta paremmaksi.

Aineisto-ote ilmentää sosiaalityöntekijöiden keinottomuutta trauman ilmenemisen edessä. Sosiaalityöntekijät kokevat, ettei heillä ole yksin keinoja vaikuttaa ylisukupolvisten traumojen ketjuihin, vaikka he kykenisivät havaitsemaan trauman läsnäolon. Sosiaalityöntekijät kokivat, että heidän ainoa keinonsa vaikuttaa ongelmien juurisyyhyn, on näissä tilanteissa ohjata ihminen psykiatrisen tai psykoanalyttisen tuen piiriin. Lastensuojelun palveluvalikko ei nykyisessä muodossaan vastaa tähän tarpeeseen, vaan lastensuojelun sosiaalityö tarvitsee moniammatillista yhteistyöverkostoa, jotta trauman siirtymä voidaan katkaista tai jopa ennaltaehkäistä. Traumakäyttäytymisen sanoittaminen voi olla yksilölle voimaannuttava kokemus, jonka pohjalta oman mielen uudelleen rakentaminen voi alkaa. Toisaalta, mikäli mieli ei ole valmis käsittelemään niitä mielen haavoja, jotka aiheuttavat käyttäytymisen ja hermoston toimintahäiriöitä, voi vastauksena olla puolustaudu ja pakene -reaktio. Sosiaalityöntekijät nostivat esiin, että lastensuojelun työntekijät, erityisesti sosiaalityöntekijät hyötyisivät perheterapeutin koulutuksesta, jolloin myös asiakas saisi kahden vaativan tieteenalan osaamisen tuekseen.

Sosiaalityöntekijät olivat hämillään siitä, miksi lapsuuden trauma aiheuttaa enemmän oireita niissä asiakkaissa, jotka ovat lastensuojelun asiakkuudessa. Seuraava aineisto-ote kuvaa sosiaalityöntekijöiden käymää neuvottelua asiakkuuden kategorian ominaisuuksista, joka kiteytyy hyvin seuraavassa otteessa.

H3: Mutta kyllähän niille ei lastensuojelunasiakkaille, ja siis meillä kaikilla on niitä kokemuksia, joista voidaan jossain määrin puhua traumana, mutta mietin et onks meidän asiakasperheissä jotenkin eritavalla. Kun kyllähän me pystytään elämään suht normaalisti ja käsittelemään niitä, mut onks se meidän asiakasperheillä sit se et tuleeks niitä traumaattisia kokemuksia niin paljon vai onks ne jotenkin isompia tai merkittävämpi. Vai onks se sit se et heillä ei oo ne muutkaan peruspalikat kunnossa eikä heillä sit ole sitä kykyä tai he ei saa sitä tukea siihen käsittelyyn. Mut mikä se on se mekanismi et miks se jää vaikuttaa sinne hyvin vahvasti. Sitä mä vaan tässä mietiskelen.

Sosiaalityöntekijän osuva pohdinta johti pitkään keskusteluun siitä, miksi jo valmiiksi heikoimmassa asemassa olevat voivat kokea trauman vahvemmin, kuin esimerkiksi sosiaalityöntekijät itse. Asiakkaan kategoriaan liitettiin lopulta huonompi-osaisuuden ja heikon psyykkisen joustamiskyvyn (resilienssin) toimintoja. Lisäksi sosiaalityöntekijät toivat esiin, että asiakkaan kategoriassa perheet ovat usein yksinäisiä. Asiakasperheillä ei ole välttämättä lainkaan suhteita lasten isovanhempiin, täteihin, setiin tai ystäväperheisiin, jolloin tukiverkko koostuu viranomaistahoista. Sosiaalityöntekijät totesivat, että perheiden tukiverkon puute voi olla seurausta ylisukupolvista traumasta. Välit isovanhempiin voivat olla huonot lapsuuden kokemusten vuoksi ja turvattomuus ja perusluottamuksen puute on vaurioittanut perheiden kykyä luoda terveitä ihmissuhteita. Asiakkaan kategorialle asetettiin trauman sävyttämä heijastus.

Aineistosta nousi tyypittelyn myötä esiin analyysin viimeisissä vaiheissa vielä eräs sosiaalityöntekijän kategorialle asetettu ominaisuus. Sosiaalityöntekijöiltä odotettiin vahvaa resilienssiä ja oman elämän kriittistä tarkastelua sekä hyväksymistä. Seuraava aineisto-ote konkretisoi sosiaalityöntekijöiden jäsenystä oman ammattiryhmänsä kategoriaan liitetystä vakauden periaatteesta.

H1: Eihän tää koske niinku vaa lastensuojelun asiakkaita. Vaan meidän omissa elämissä ja omissa lapsissa, et miks mä toimin osassa tilanteissa niinku toimin. Et varmasti olis ihan hirveen hyödyllistä työntekijöillekin joku oma terapia, että kylhä seki vaikuttaa, miten mä sanoisin. Sä näät niinku niiden lasien kautta.

Sosiaalityöntekijät nostivat esiin oman traumatisoitumisensa, ylisukupolvisesti omilta vanhemmiltaan tai omille lapsilleen. Pohdinta sai sosiaalityöntekijät tarkastelemaan kriittisesti omaa taustaansa ja pohtimaan, ilmentääkö heidän arvomaailmansa tai arvostelukykynsä traumaa. Sosiaalityöntekijät nostivat keskusteluun huoltoriitatilanteet. Sosiaalityöntekijät pohtivat, miten voisivat katsoa huoltoriitatilannetta neutraalisti, mikäli olisivat itse olleet osallisena vastaavassa tilanteessa joko lapsena tai vanhempana. Sosiaalityöntekijät nostivat itse omaan kategoriaansa ominaisuuden, jonka mukaan heidän tulee olla sinut itsensä ja menneisyytensä kanssa. Sosiaalityöntekijät näkivät, että mikäli he katsovat lastensuojelun asiakasperheitä trauman sävyttämien linssien läpi, perustuu heidän ratkaisunsa trauman sävyttämään näkemykseen lapsen edusta, ei lapsen tosiasialliseen etuun.

Asiakas – sosiaalityöntekijä kategoriapari nosti esiin aineiston pilkkomisen kautta uudenlaisen näkökulman, sosiaalityöntekijöiden oman traumatisoitumisen ja trauman vaikutuksen. Sen lisäksi, että asiakkaat ja sosiaalityöntekijät nähtiin olevan eriarvoisessa asemassa sosiaalisen pääoman suhteen, nähtiin että sosiaalityöntekijät voivat ilmentää omaa traumaansa, aiheuttaen traumaa myös asiakasperheille. Trauman sävyttämät arvioinnit ja ratkaisut voivat aiheuttaa pelkoa ja turvattomuutta yhteiskunnan viimesijaista instanssia kohtaan ja vaurioittaa ihmisten luottamusta yhteiskuntaan ja heitä suojaavaan hyvinvointivaltioinstituutioon. Traumansa pois sulkenut, käsittelemättä jättänyt sosiaalityöntekijä voi olla trauman aiheuttaja. Trauma ei jaa ihmisiä kategorioihin sen mukaan, ovatko he ammattilaisia vai asiakkaita. (Sarvela 2020, 7).

4.3 Systeminen lastensuojelu trauman havaitsemisen pohjana

Tutkielmani tärkeimpiä lähtökohtia on ajatus siitä, että systeminen lastensuojelun viitekehys tuo lastensuojelun sosiaalityössä tarvittavia käsitteitä ja jäsenyyksiä terapian kentältä lähemmäksi lastensuojelun sosiaalityön kenttää. Systeminen lastensuojelunmalli tuo työvälineitä suoraan perheterapian kentältä sosiaalityöntekijöiden käy-

tettäväksi, perheterapeutin ohjauksessa. Uuden ammatin tuominen sosiaalityöntekijöiden työn tueksi mahdollistaa uudenlaista suhdeperustaista lähestymistapaa lapsen ja häntä ympäröivien vuorovaikutussuhteiden tarkastelussa. Perheterapeutin keskeinen tehtävä osana systeemistä lastensuojelun tiimiä on huolehtia siitä, että systeeminen toimintatapa säilyy osana tiimin toimintaa. Systeeminen lastensuojelu ja sen merkitys suhteessa ylisukupolviseen traumaan oli läsnä koko haastattelujen ajan. Aineistosta oli näin mahdollista muodostaa systeemisen lastensuojelun tyyppikategoria, jonka kautta ilmiön jäsentäminen tutkimuksen viitekehyksessä mahdollistui. Tyyppikategorialle on ominaista tarkastella kategorian kulttuuris-moraalista jäsentymistä.

Haastattelujen aikana ilmeni, että toisella haastateltavalla lastensuojelun systeemillä tiimillä ei ollut lainkaan käytössään perheterapeutin työpanosta. Tiimi oli pyrkinyt omaksumaan systeemistä työtappaa saamansa koulutuksen pohjalta, mutta tiimin kokemus oli, että systeeminen lastensuojelun malli ei ollut antanut heille niitä työvälineitä ja ratkaisuja, joita he olivat siltä odottaneet. Sosiaalityöntekijät toivat esiin, että heillä on halua toimia systeemisen toimintamallin mukaisesti, mutta organisaation reunaehdot eivät mahdollista sitä. Sosiaalityöntekijät nostivat toistuvasti esiin, että ilman perheterapeutin työpanosta systeeminen ajattelu on helppo unohtaa ja palata lastensuojelutyön mekaaniseen suorittamiseen. Sosiaalityöntekijät näkivät, että systeeminen lastensuojelun malli voisi olla vastaus moneen lastensuojelun haasteeseen, mutta ilman perheterapeutin työpanosta, organisaation panostusta ja nykyisillä korkeilla asiakasmäärillä systeemiajattelu tuntui työläältä ja vieraalta.

Toisen haastateltavan tiimin sosiaalityöntekijät kertoivat, että heidän tiimissään on kiinteänä jäsenenä perheterapeutti. Sosiaalityöntekijät toivoivat perheterapeutin antavan uutta näkökulmaa asiakasperheiden tilanteisiin ja näkivät perheterapeutin täydentävän tiimin osaamista. Sosiaalityöntekijät mukaan perheterapian kentältä ei oltu tuotu riittävästi traumainformaatiota tai traumanäkökulmaa. Haastattelun aikana sosiaalityöntekijät toivoivat, että perheterapeutti toisi asiakasasioita käsiteltäessä mukaan traumanäkökulmaa ja sitä kautta myös sosiaalityöntekijät saisivat ym-

märrystä ja tietoa traumatisoitumisesta. Sosiaalityöntekijät kokivat, että perheterapeutin tuella heillä olisi mahdollisuus kääntää huomio niihin juurisyihin, joista perheiden näkyvät haasteet kumpuavat.

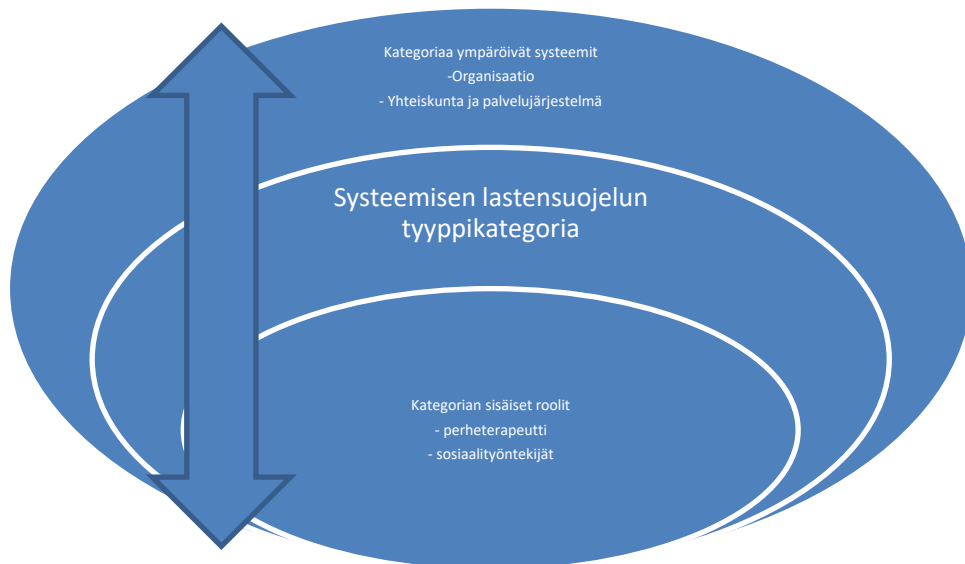
Haastatteluaineistoa pilkkoessa esiin nousi systeemisen lastensuojelumallin tyypikategoria, joka kuvasi systeemisen lastensuojelun merkitystä ja asemointia yhteiskunnassamme. Kuten kategorioille on ominaista, liitettiin kategoriaan odotuksia ja velvollisuuksia. Systeeminen lastensuojelumallin sisällä nähtiin olevan erilaisia rooleja, joista keskusteluissa korostui perheterapeutin rooli niin osaamisen kannalta kuin ammattikuntana. Sosiaalityöntekijöiden puhuessa systeemisestä lastensuojelun mallista suhteessa tutkittavaan ilmiöön, oli erityisesti toisen tiimin kohdalla kyse odotusten asettamisesta. Tiimissä ei ollut kiinteänä jäsenenä perheterapeuttia ja sosiaalityöntekijät kokivat olevansa perinteisen lastensuojelun ja systeemisen lastensuojelun mallin välitilassa. He muodostivat systeemisen tiimin ja olivat käyneet systeemisen koulutuksen, sekä pyrkivät pitämään systeemisiä työvälineitä osana arjen työtään. He kuitenkin kaipasivat työn tueksi perheterapeutin osaamista.

Trauma-ajattelun säilyttäminen osana lastensuojelutyötä ja traumanäkökulman tarjoaminen nähtiin kuuluvan tyypikategorian velvollisuuksiin erityisesti toisessa haastattelussa tiimissä. Velvoite kohdistui erityisesti perheterapeutin rooliin, mutta traumatietoisuutta pidettiin koko systeemisen lastensuojelutiimin vastuuna. Trauma-ajattelun nähtiin olevan myös systeemisen tiimin ympärillä vaikuttavien systeemien velvoite. Molempien haastattelyryhmien sosiaalityöntekijät toivat esiin, että systeemisen lastensuojelun toteuttaminen edellyttäisi työtä ohjaavien organisaatioiden, yhteiskunnan ja palvelujärjestelmän rakenteellisia muutoksia ja sopeuttamista systeemiseen työtapaan. Niin systeemisen lastensuojelun kuin traumainformoidun järjestelmän tulisi leikata koko yhteiskunnan ja organisaatioiden läpi, jolloin vaikuttava ja merkityksellinen työ mahdollistuisi (kuvio 3).

Kuten kuviosta 3 voi nähdä, systeemisen lastensuojelun tyypikategoriaan vaikutetaan niin kategorian sisältä, kuin ulkopuolelta. Tiimin sisäiset roolit ja hierarkiat vaikuttavat tiimin toimintaan ja siihen, miten trauma-ajattelu säilyy osana lastensuojelutyötä. Tiimin jäsenillä on omat roolinsa, joiden puitteissa heiltä odotetaan erilaisia

asioita, kuten perheterapeutilta trauma-ajattelun läsnä pitoa. Jokainen tiimin jäsen on velvollinen sitoutumaan systeemiseen ajatteluun ja toimintatapoihin, mutta erityisesti perheterapeutin puuttuessa voivat systeemisyyden ja traumatietoisuuden teemat hälvetä. Toisaalta systeemisen lastensuojelun tyyppikategoriaa ympäröivät sen toimintaa laajemmin ohjaavat systeemit, kuten organisaatio (kunta, kuntayhtymä, hyvinvointialue) ja yhteiskunta. Kuvion 3 uloimmalla kehällä vaikuttava organisaatio ohjaa systeemisen lastensuojelun toimintaa, esimerkiksi resurssien ja palveluiden kautta. Mikäli resurssit ja palvelut ovat lastensuojelutyöhön nähden riittämättömiä, voi systeemisen työotteen läsnä pitäminen muuttua vaikeaksi. Toisaalta yhteiskunta vaikuttaa systeemisen tiimin toimintaan lainsäädännön ja yleisten odotusten ja asenteiden kautta. Mikäli tiimin sisäiset suhteet ja ulkopuolelta vaikuttavat rakenteet eivät mahdollista systeemisen lastensuojelun tiimin toimintaa, ei systeemisen lastensuojelun tyyppikategoria voi vastata sille asetettuihin odotuksiin ja ylläpitää moraalista järjestystä.

Kuvio 3 Systeemisen lastensuojelun tyyppikategoria

Kuvio 3 kiteyttää, miten systeemisen lastensuojelun tyyppikategorian odotetaan auttavan perheitä, on kyse sitten traumatisoitumisesta ja muista sosiaali-

sista ongelmista. Kuvio havainnollistaa, että systeemiseen lastensuojelun tyyppikategoriaan ja sen mahdollisuuksiin vaikutetaan sisältä ja ulkoa käsin, mutta että systeeminen lastensuojelun tyyppikategoria vaikuttaa myös sen sisäisiin rooleihin sekä sitä ympäröiviin systeemeihin. Tiimin sisäiset roolit määrittyvät systeemisen lastensuojelun mallin mukaisesti ja ympäröivät rakenteet antavat tietynlaisen toimintaympäristön. Seuraava aineisto-ote havainnollistaa sosiaalityöntekijöiden näkemystä siitä, miten systeemisen lastensuojelun tyyppikategoria suhteutuu sen sitä ympäröiviin systeemeihin.

H2: Koen, että meillä sosiaalityöntekijöillä, mä tuun näihin puutteisiin samantien, et meiltä puuttuu sitä traumaosaamista et hyvin paljon me ollaa sellasina keittiöpsykologeina siinä

H1: Usein me vaan laitetaan laastaria siihen päälle ja me ei päästä sinne juurisyihin.

H2: Ja siis tavallaan joku semmonen kuvio, et just ku meil on tää kädetön olo et meil ois sellai et me tunnistettais et tässä ennenkaikkea pelaa sellai ylisukupolvinen trauma. Mutta meillä ei ole palveluita, tai sitten ne palvelut ei vedä.

Aineisto-otteesta on luettavissa, että sosiaalityöntekijät tunnistivat traumojen voimakkaan läsnäolon lastensuojelun asiakasperheissä, mutta kokivat että lastensuojelun palvelut ovat riittämättömiä auttamaan siihen juurisyihin, josta perhe oireilee. Avainasemaan nousi psykiatrian palveluiden saavuttamattomuus. Psykiatrian palveluissa nähtiin olevan mahdollisuus vaikuttaa traumaa tai ylisukupolvista traumaa oireilevien lasten, vanhempien tai koko perheiden haasteiden juurisyihin. Lastensuojelun palvelut koettiin "laastareina", joita liimataan oireiden päälle, kuitenkin vaikuttamatta juurisyihin. Sosiaalityöntekijät tunnistivat systeemisen lastensuojelun tyyppikategorialle asetetut odotukset, mutta mielsivät olevansa keinottomia vaikuttamaan sitä ympäröiviin rakenteisiin ja systeemeihin. Systeemisen lastensuojelun tyyppikategoriaa ympäröivien systeemien (kuvio 3) tulisi sosiaalityöntekijöiden näkemysten mukaan pyrkiä vastamaan tähän tarpeeseen, eikä jättää lastensuojelua yksin.

Sosiaalityöntekijät kertovat, että systeeminen lastensuojelu antaa paremman perustan traumojen ja niiden ylisukupolvisen luonteen tarkastelulle ja tunnistamiselle,

mutta sosiaalityöntekijät tunnistivat ajan, tiedon ja keinojen olevan riittämättömiä. Sosiaalityöntekijät kokivat, että heillä ei ole lastensuojelun sosiaalityöntekijöinä osaamista tai keinoja katkaista ylisukupolvisen trauman kierrettä, vaikka he tunnistaisivatkin ilmiön. Sosiaalityöntekijät toivoivat traumatietoisuutta oman työnsä tueksi, mutta toivoivat myös organisaation asettamien puitteiden mahdollistavan suhdeperustaisen, vuorovaikutussuhteisiin painottuvan työn mm. kohtuullisen työmäärän ja terveydenhuollon palveluiden riittävän resursoinnin kautta. Traumatietoisuuden tulisi olla läsnä jo varhaisissa palveluissa ja leikata läpi koko palvelujärjestelmän, mahdollistaen ja tukien perheiden auttaminen.

Sosiaalityöntekijät kertoivat, että systeemisen lastensuojelun mallin implementointi osaksi palvelujärjestelmää on jäänyt vaillinnaiseksi. Perheterapeutin työpanoksen nähtiin olevan ulkoa määritetty niin, että perheterapeutin rooli on konsultoiva, jolloin hän osallistuu vain systeemiseen viikkotiimiin. Toisella haastateltavalla tiimillä ei ollut lainkaan perheterapeuttia, eikä heillä ollut tiedossa, etsittiinkö perheterapeuttia lainkaan tiimin jäseneksi. Ilman perheterapeutin tukea tai perheterapeutin viikoittaisella, vain konsultoivalla, roolilla organisaation nähtiin ajavan tiimit tilanteeseen, jossa systeemisen toimintamallin toteuttaminen oli yksin heidän omalla vastuullaan. Tämä liitettynä siihen, että organisaatio ei ole mahdollistanut sosiaalityöntekijöille systeemisen mallin edellyttämää rajattua asiakasmäärää, kokivat systeemisisissä tiimeissä työskennelleet sosiaalityöntekijät olevansa yksin systeemisen toimintamallin kanssa, jolloin he kokivat systeemisen mallin juurruttamisen jääneen vaillinnaiseksi. Sosiaalityöntekijät ajattelivat systeemisen lastensuojelun pintapuolisuuden olevan myös syy siihen, miksi traumaosaaminen ja trauma käyttäytymisen ymmärtäminen oli jäänyt lastensuojelutyössä ohueksi.

5 JOHTOPÄÄTÖKSET

Edellisessä kappaleessa kävin läpi aineiston analyysin esiin nostamia tekijöitä ja jäsennyksiä. Tässä kappaleessa koostan tiiviit vastaukset tutkimuskysymyksiini aineiston analyysin ja sen tulosten perusteella. Käyn johtopäätökset läpi tutkimuskysymyksittäin, jotta kokonaisuus pysyy selkeänä ja jäsennettynä. Ensimmäisessä alaluvussa käyn läpi ensimmäiseen tutkimuskysymykseeni liittyvät tulokset ylisukupolvisen kategoriakokoelman ja kategoriasidonnaisten toimintojen kautta ja sidon tutkimuksen tuloksia tämän tutkielman teoreettiseen viitekehykseen. Toisessa alaluvussa jäsennän tutkimuksen tuloksia vastauksena toiseen tutkimuskysymykseeni, tarkastellen lapsi – vanhempi ja asiakas – sosiaalityöntekijä kategoriapareja. Kolmannessa alaluvussa tuon vielä esiin systeemisen lastensuojelun paikantumisen yhteiskunnassa systeemisen lastensuojelun tyyppikategorian kautta. Tarkastelu on oleellinen tutkimustehtävän, eli ilmiön näkyväksi tekemisen kannalta. Johtopäätöksiä seuraa pohdintaluku, jossa pureudun tarkastelemaan tarkemmin tutkimuksen tuottamien johtopäätöksien jäsennyksiä ja merkityksiä.

5.1 Ylisukupolvisen trauman läsnäolo systeemissä lastensuojelutyössä

Tutkimukseni tehtävä oli tuoda ylisukupolvinen trauma näkyväksi systeemisen lastensuojelun kontekstissa ja tehdä ilmiö näkyväksi. Ensimmäinen tutkimuskysymykseni tarkasteli sitä, miten systeemissä lastensuojelussa työskentelevät sosiaalityöntekijät tunnistavat ylisukupolvisen trauman läsnäolon työssään. Ajattelen, että aineistosta oli selkeästi nostettavissa esiin, että ylisukupolvinen trauma on läsnä systeemissä lastensuojelun sosiaalityössä. Tutkimukseni keskeinen lähtökohta oli Sarvelan (2020, 16, 21) tutkimuksiin ja ymmärrykseen perustuva väite, että valtaosa lastensuojelun asiakkaista ilmentää traumaa. Haastateltavat sosiaalityöntekijät kokivat haastattelujen alussa ylisukupolvisen trauman käsitteen vieraaksi, jota heidän oli vaikea käyttää. Ylisukupolvista traumaa lähestyttiin neuvottelujen kautta, tukeutuen oman systeemisen tiimin ymmärrykseen ja näkemyksiin. Oleellista oli kategorioiden muodostumiseen liittyvät neuvottelut, selonteot tai niiden ilmeinen tarpeettomuus.

Ylisukupolvisen trauman kategoriakokoelman kategorioihin liittyvät neuvottelut kävivät haastattelun edetessä tarpeettomiksi. Sosiaalityöntekijät peilasivat tutkittavaa aihetta omiin ja muiden tiimin sosiaalityöntekijöiden asiakkaisiin ja ylisukupolvinen trauma tuli käsitteenä sekä ilmiönä lähemmäs lastensuojelutyötä. Sosiaalityöntekijät tunnistivat vanhemmuuden haasteiden takana vaikuttavan traumakäyttäytymisen ja ylisukupolvisuuden ketjut, joita sosiaalinen perimä ja vanhemmuuden siirtymät saattoivat aiheuttaa. Molemmissa toteutetuissa haastatteluissa sosiaalityöntekijät totesivat neuvottelujen lomassa, että he tunnistavat ylisukupolvisen trauman ilmiön lähes jokaisen asiakasperheensä vanhemmissa. Syntyi ylisukupolvisen trauman kategoriakokoelma ja siihen liitetyt kategoriasidonnaiset toiminnot, joiden avulla on mahdollista todeta ylisukupolvisen trauman läsnäolo systeemissä lastensuojelutyössä. Johtopäätöstä tukee myös se, että ylisukupolvisen trauman kategoriakoelma on sovellettavissa Pelkosen & Sarvelan (2020, 97 – 102) esittelemään ACE-jaotteluun, joka kuvaa lapsuuden aikaisia haitallisia kokemuksia.

Haasteena ylisukupolvisen trauman käsittelylle nousi käsitteiden puute. Ylisukupolvinen trauma ei ole käsitteenä sellainen, jonka sosiaalityöntekijät kokivat kuuluvan omaan ammattisanastoonsa. Sosiaalityöntekijät kokivat, että trauman ja traumatisoitumisen käsitteitä käytetään arkikielessä ja -puheessa, mutta sille ei ole sosiaalityön ammattikunnassa tieteellistä pohjaa. Sosiaalityöntekijät tunnistivat käsitteenä ylisukupolvisen trauman olevan heidän koulutuksensa ja ammattitaitonsa ulkopuolella, mutta lähestyivät aihetta heille tutumpien käsitteiden kautta, käyden neuvotte-luja siitä millaiset työn arjessa esiin nousseet ilmiöt voivat olla ylisukupolvista traumaa. Sosiaalityöntekijät ajattelivat, että mikäli he käyttäisivät ylisukupolvisen trauman käsitettä työssään, leimaisivat he itsensä ”keittiöpsykologeiksi”. Käsite tuntui kuitenkin erittäin tarpeelliselta ja käsitteen käyttämisellä pyrittiin selittämään sellaisia lastensuojelun ilmiöitä, joita sosiaalityöntekijät havaitsivat työssään toistuvasti. Ylisukupolvista traumaa lähestyttiin sosiaalityön ja lastensuojelun kentälle tutumpien käsitteiden kautta, kuten kaltoinkohtelu, laiminlyönti ja väkivalta. Ylisukupolvisen trauman käsitteen koettiin kuitenkin kattavan sellainen ilmiökenttä, jota sosiaalityöntekijät eivät kyenneet käytössään olevilla käsitteillä kattamaan.

5.2 Ylisukupolvisen trauman jäsentyminen systeemisessä lastensuojelutyössä

Toinen tutkimuskysymykseni tarkasteli sitä, miten systeemisessä lastensuojelussa työskentelevät sosiaalityöntekijät jäsensivät ylisukupolvista traumaa. Jäsennyksen selkärankana toimii ylisukupolvisen trauman kategoriakokoelma ja siihen liitetyt kategoriasidonnaiset toiminnot, jotka antavat ilmiölle muodon ja jäsennyksen. Ilmiön konkreettisen kuvaamisen ja jäsentämisen lisäksi ilmiön jäsentämistä vietiin syvemmälle tasolle kategoriaparien kautta. Aineistosta oli mahdollista nostaa esiin jäsennyksiä kategoriaparien lapsi - vanhempi ja asiakas - sosiaalityöntekijä kautta. Kategoriaparit olivat hedelmällinen tapa tarkastella ylisukupolvisen trauman jäsentymistä, koska kategoriaparin kategorioihin kuulumisesta, siihen liitetyistä odotuksista ja vel-

vollisuuksista käytävät neuvottelut jäsensivät ilmiötä ansiokkaasti. Lisäksi kategoriapariin kuuluvien kategorioiden väliseen suhteeseen ja hierarkiaan liittyvät neuvottelut olivat havainnollistavia.

Sosiaalityöntekijät jäsensivät ylisukupolvista traumaa vanhemman toiminnan kautta. Vanhemmalle asetettiin voimakkaita kategoriasidonnaisia velvoitteita, jotka olivat kulttuurillisesti tunnistettavissa. Vanhemman roolin nähtiin olevan huolehtia lapsesta ja tämän tarpeista, sekä tarjota lapselle riittävästi tukea tunteiden ja hankalien asioiden käsittelyyn. Lapsen nähtiin olevan osaton traumatisoitumisen suhteen ja vanhemmalla nähtiin olevan merkittävä vastuu siinä, miten trauma syntyy tai miten lapsi voi käsitellä traumaattista kokemustaan tai traumaattista stressiään. Vanhemman luoma kodinympäristö ja ilmapiiri nähtiin lapsen kasvuympäristönä ja vuorovaikutuksen kenttänä, jossa vaikuttavat haitalliset rakenteet voivat vahingoittaa lapsen kasvua ja kehitystä, ilman että lapsella on mahdollisuutta vaikuttaa tilanteeseensa.

Haastatteluaineistosta oli mahdollista nostaa esiin ylisukupolvisen trauman kategoriakokoelmaan sidottuja kategoriasidonnaisia toimintoja, joiden kautta ylisukupolvisen trauman olemusta kyettiin jäsentämään. Kategoriasidonnaiset toiminnot kuvasivat ylisukupolvisen trauman jäsentymistä systeemisen lastensuojelun tasolla konkreettisemmalla tasolla, kuvaten toimintoja ja toimintamalleja, joiden myötä sosiaalityöntekijöiden on mahdollista tunnistaa ylisukupolvinen trauma sen ilmenemisen kautta. Kategoriasidonnaiset toiminnot kytkeytyivät ylisukupolvisen trauman kategoriakokoelmaan, jolloin toiminnot nähtiin ylisukupolvisen trauman universaaleina ilmenemismuotoina.

Sosiaalityöntekijät jäsensivät omaa rooliaan suhteessa tutkittavaan ilmiöön ylisukupolvisen trauman havaittajoina ja sanoittajina. Sosiaalityöntekijät näkivät, että heillä on mahdollisuuksia ja keinoja havaita traumaa ja sen ylisukupolvisia ketjuja. Sosiaalityöntekijät kuitenkin tunnistivat, että heidän roolinsa ei ole traumojen hoitaminen tai käsittely, vaan avun piiriin ohjaaminen.

Kiteytetysti voidaan todeta, että systeemisessä lastensuojelun tiimissä työskentelevät sosiaalityöntekijät jäsensivät ylisukupolvista traumaa kategoriapariien välisten

vuorovaikutussuhteiden ja hierarkioiden kautta. Tätä jäsenystä konkretisoitiin käytännön tasolle koostamalla ylisukupolvisen trauman kategoriakokoelma ja kategoriasidonnaiset toiminnot. Lisäksi sosiaalityön roolin tarkastelu suhteessa ylisukupolvisiin traumaan jäseni, mikä on sosiaalityön rooli suhteessa ilmiöön.

5.3 Sosiaalityön ja systeemisen lastensuojelun paikantuminen ylisukupolvisen trauman kontekstissa

Tutkimustehtävänäni oli tehdä ylisukupolvisen trauman ilmiö näkyväksi systeemisen lastensuojelun kontekstissa. Tämän tutkimustehtävän ansiokkaan suorittamisen kannalta on oleellista paikantaa systeemistä lastensuojelua yhteiskuntamme rakenteissa. Sosiaalityöntekijöiden yhteinen näkemys oli se, että yksin systeeminen lastensuojelun malli ei kykene vastaamaan niihin lastensuojelunkentän haasteisiin, joihin sen on odotettu vastaavan. Näkökulma jäsenyi systeemisen lastensuojelun tyyppikategorian kautta ja sen paikantumisen tarkastelun avulla (kuvio 3). Systeeminen lastensuojelu näyttää paikantuvat yhteiskunnassamme itsenäiseksi ja yksinäiseksi toimijaksi. Systeemisen lastensuojelun tyyppikategoriaa tarkastelemalla näemme, että sosiaalityöntekijöiden jäsenyyksen mukaan yhteiskunnan rakenteet, organisaatiot ja palveluntuottajat eivät tue systeemisuuden ja traumatietoisuuden juurruttamista läpileikkaaviksi tekijöiksi. Lapsi ja hänen perheensä jää usein lastensuojelun varaan, vaikka tuen tarpeet kohdistuisivat esimerkiksi terveydenhuollon palveluihin, erityisesti suhteessa ylisukupolvisen trauman ilmiöön. Sosiaalityöntekijän kategoriaan kytketyt odotukset auttamisesta ovat juurtuneet myös muiden toimijoiden ja yhteiskunnan ajatteluun, jolloin lastensuojelun ympärille ei sosiaalityöntekijöiden mukaan haluta rakentaa monitoimijaista yhteistyöverkostoa, jonka avulla lapsen ja hänen perheensä tilanteeseen voitaisiin vaikuttaa kokonaisvaltaisesti. Toisaalta myöskään sosiaalityöntekijöiden traumaosaamiseen ei haluta panostaa, jotta he voisivat auttaa asiakkaitaan kokonaisvaltaisemmin.

Sosiaalityöntekijät toivat esiin, että systeemiselle lastensuojelun toimintamallille asetetut odotukset kohdistuvat pitkälti perheterapeutin työpanokseen ja osaamiseen.

Erityisesti sosiaalityöntekijät toivat esiin, että toivovat perheterapeutin tuovan traumanäkökulmaa asiakasasioihin ja ohjaavan sosiaalityöntekijät näkemään asiakkaan käyttäytymisen ja toiminnan juurisyihin. Sosiaalityöntekijät näkivät, että perheterapeutin avulla he voisivat saada sellaista ymmärrystä traumoihin ja niiden ylisukupolvisiin luonteisiin, joilla he voisivat päästä pois ”keittiöpsykologina” olemisen tunteesta. Sosiaalityöntekijät toivoivat, että systeemisen lastensuojelun mallin kautta perheterapian kentän käsitteet tulisivat vielä vahvemmin osaksi lastensuojelun systemistä työtettä ja sosiaalityöntekijöiden käyttöön.

Juurruttamalla systeeminen toimintamalli osaksi koko palvelujärjestelmän ja organisaatioiden ideologiaa ja toimintaa, voidaan systeemisen lastensuojelun mallin voimavarat ja vaikutukset saada esiin täysimääräisesti. Systeemisen toimintamallin ja ideologian rinnalla tulisi kaikille yhteiskuntamme, palvelujärjestelmiemme ja organisaatioidemme tasoille juurruttaa traumainformaatio ja traumaosaaminen. Traumamat ovat universaali ilmiö, joka koskettaa meistä jokaista jossain elämämme vaiheessa. Ne traumamat, jotka jäävät käsittelemättöminä haavoina mieleemme, voivat ohjata käyttäytymistämme ja kykyämme luoda ihmissuhteita loppuelämämme ajan. Traumamat voivat lisäksi aiheuttaa fyysisiä oireita, sairauksia ja altistaa riippuvuuksille. Traumatojen ylisukupolvinen luonne kumuloi yhteiskunnalle aiheutuvia kustannuksia, joita syntyy, kun hoidamme trauman oiretta, emme itse traumaa ja trauma saattaa erilaisten mekanismien kautta siirtyä tukitoimista huolimatta seuraavalle sukupolvelle. Avaimena näiden kustannusten katkaisuun voi olla traumainformoitu järjestelmä, traumatietoisuuden lisääminen.

6 POHDINTA

Tässä luvussa pohdin tutkimukseni tuloksia ja johtopäätöksiä tarkemmin. Pohdin ensin tutkimuksen kykyä vastata tutkimustehtävääni. Tämän jälkeen pysähdyn tarkastelemaan tutkittavaa ilmiötä ja tutkimustuloksiani lapsen ja sosiaalityöntekijöiden positiosta käsin. Seuraavaksi siirryn tarkastelemaan ilmiötä suhteessa systeemiseen lastensuojeluun ja laajennan pohdinnan lopulta koskettamaan koko yhteiskuntamme rakenteita, suhteessa traumainformoituun järjestelmään ja ylisukupolviseen traumaan.

Tutkimukseni keskeinen tehtävä on tarkastella ylisukupolvisen trauman läsnäoloa systeemisen lastensuojelun kontekstissa ja tehdä ilmiö näkyväksi. Tutkimus on hyvin ajankohtainen ja tarpeellinen, koska ylisukupolvisen trauman ilmiötä on todennettu ja tutkittu psykoterapian ja perheterapian kentällä, mutta sosiaalityön kontekstissa ilmiö on jäänyt sosiaalityöntekijöiden mukaan ”keittiöpsykologian tasolle”. Traumatisoitumisen ja sen ylisukupolvisen luonteen käsittämällä voisi olla Sarvelan (2020, 16, 21) mukaan merkittävä vaikutus yhteiskunnan sosiaali- ja terveydenhuollon menoihin ja siihen, että ihmiset saavat kokonaisvaltaista apua ja ymmärrystä tilanteisiinsa. Ajattelen tutkimukseni onnistuneen ylisukupolvisen trauman läsnäolevaksi osoittamisessa ja näkyväksi tekemisessä, sekä ylisukupolvisen trauman jäsentämisessä systeemisen lastensuojelun kontekstissa.

Lastensuojelutyön keskiössä on aina lapsi ja hänen hyvinvointinsa. Sosiaalityöntekijät katsoivat, että vanhemman rooli lapsen kasvun ja kehityksen turvaamisessa on merkittävä, eikä lapsi itse voi juuri vaikuttaa traumatisoitumiseensa. Vanhemman

oman trauman ilmentäminen voi vaurioittaa lapsen kasvua ja kehitystä sekä minuuden muodostumista sekä altistaa mm. oppimisen haasteille. Oleellista on, että trauman oireen sijaan huomio kiinnitetään vanhemman trauman sävyttämän toiminnan juurisyihin ja trauman käsittelyyn tarjotaan riittävä tuki, samalla tarjoten vanhemmalle arjen tasoista tukea vanhemman tehtävästä suoriutumiseen. Vanhemman oman eheytymisprosessin rinnalla tulee kulkea vanhemmuuden tuki, joka antaa vanhemmalle mahdollisuuden omaksua uusia toimintamalleja. Lapsi tarvitsee myös tukea trauman sävyttämien perherakenteiden häivyttämiseen ja asettumiseen terveempiin perherakenteisiin, joita vanhempi työskentelyn myötä lapsen ympärille pyrkii rakentamaan.

Sosiaalityöntekijät toivoivat vahvempaa ymmärrystä trauman ilmenemisestä ja vaikutuksesta toimintaan. Sosiaalityöntekijät tunnistivat, että joissain tilanteissa ylisukupolvisuuden ketjut olivat heidän havaittavissaan, mutta tällöinkään heillä ei ole keinoja puuttua ongelman juurisyihin ja estää trauman siirtymää seuraavalle sukupolvelle. Ajattelen, että sosiaalityöntekijöiden kertoma vastaa paljon sitä, mitä ylisukupolvisen trauman ympärillä käytävässä keskustelussa tuodaan esiin, traumainformoidun järjestelmän ja traumatietoisuuden puutteita. Se miten sosiaalityöntekijät toivat esiin osaamisen tarpeita niin sosiaalityön, kuin koko palvelujärjestelmän osalta, todentaa nähdäkseni sitä, että ylisukupolvisen trauman läsnäolo lastensuojelun sosiaalityössä on kiistatonta, samoin sosiaalityöntekijöiden keinottomuus ilmiön edessä.

Erityisen mielenkiintoisena pidän aineistosta esiin noussutta pohdintaa siitä, miten sosiaalityöntekijät pohtivat traumatisoitumisen vaikutusta heidän omaan työhönsä. Traumaa ja niiden ylisukupolvinen luonne eivät koske ainoastaan lastensuojelun asiakkaita ja heikoimmassa asemassa olevia, vaan trauma koskettaa jokaista meistä jossain elämämme vaiheessa. Käsittelemättömäksi jäänyt trauma, joka voi olla tiedostamaton osa toimintaamme, voi ohjata myös sosiaalityöntekijöiden suhtautumista työhön. Käsittelemätön trauma saattaa vaikuttaa kykyymme suhtautua puoleettomasti asiakasperheiden ristiriitoihin tai ohjata tekemään rajuja oletuksia perheiden haasteiden juurisyistä. Sosiaalityöntekijät käyttävät lastensuojelussa merkittävää

julkista valtaa ja ajatus siitä, että tätä merkittävän valtaa käytetään trauman sävyttämin linssein, ei herätä luottamusta yhteiskuntaamme ja sen järjestelmiä kohtaan.

Systeminen lastensuojelun toimintamalli on tuonut ylisukupolvisen trauman ja traumatisoitumisen käsitteitä lähemmäs lastensuojelun työtä, ainakin teorian tasolla. Perheterapeutin työpanoksen ottaminen osaksi lastensuojelun tiimin toimintaa mahdollistaa trauma-ajattelun ja -tietoisuuden lisäämisen osana lastensuojelun arkityötä. Sosiaalityöntekijät ajattelivat kuitenkin, että perheterapeutin työpanos ei ole nykyisessä muodossaan riittävä. Toisella haastateltavalla tiimillä oli käytössään perheterapeutin työpanos kerran viikossa, toisella tiimillä ei ollut lainkaan perheterapeutin tukea käytössään. Sosiaalityöntekijät tunnustivat perheterapeutin työpanoksen tarpeen ja kokivat, että terapeuttisen työotteen ja systeemisyiden tukea tarvitaan nykyistä enemmän osana lastensuojelutyötä. Ajattelen, että sosiaalityöntekijöiden suhtautuminen traumaan ja sen ylisukupolvisen luonteeseen kertoi ilmiön kokonaisvaltaisesta läsnäolosta heidän työssään, mutta sosiaalityöntekijät kaipasivat keinoja vaikuttaa käsillä olevaan ilmiöön.

Tutkielmassani olen nostanut esiin, että myös lastensuojelun palvelut ja lastensuojelun ympärillä toimivat systemit tarvitsevat traumainformaatiota. Sosiaalityöntekijöiden ajattelivat, että vaikka he tunnustaisivat trauman ja sen siirtymän mekanismit, eivät he voi itse vaikuttaa tapahtumaketjuun, eikä nykyinen palvelujärjestelmä kykene vastaamaan havaittuun palvelun tarpeeseen. Erityisesti psykiatriset palvelut näyttäytyivät riittämättöminä ja asiakkaiden terapiaan pääsyn vaikeana. Sosiaalityöntekijät kuitenkin näkivät, että traumatisoituneet asiakasperheiden vanhemmat hyötyisivät terapiasta ja olisivat sitä jopa itse halukkaita ottamaan vastaan. Palvelun saavuttamattomuus kasvattaa riskiä, että käsittelemätön trauma siirtyy ylisukupolvisesti myös lapselle. Mikäli apua ei ole saatavilla trauman käsittelyyn, silloin kun trauma on havaittu ja sanoitettu, voi rohkeus kohdata oma kipeä traumansa haihtua ja avun hakeminen myöhemmin hankaloitua.

Traumainformoidussa järjestelmässä traumatietoisuus kulkee yhteiskunnan ja organisaatioiden jokaisella tasolla, samoin kuten systeminen työote. Jo varhaiskasvatuksessa, neuvoloissa ja muissa varhaisen tuen palveluissa tulisi olla ymmärrystä

traumoista ja niitä ilmentävästä toiminnasta. Lastensuojelun sosiaalityöntekijät kokevat olevansa ”kaatoluokka”, johon ohjataan kaikki perheet, joita muut palvelut eivät ole kyenneet auttamaan. Mikäli jo varhaisen vaiheen ammattilaisilla olisi kyky nähdä haastavan käytöksen taakse, ei traumakäyttäytyminen kuormittaisi yksin kalliita ja korjaavia lastensuojelun ja psykiatrian palveluita. Traumainformoidussa järjestelmässä huomioitaisiin traumojen syntymisen ehkäisy mm. varhaisen vanhemmuuden tuen avulla. Traumainformoitu järjestelmä on otettu käyttöön mm. Skotlannissa (Sarvela 2021). Skotlannissa poliisit, pelastushenkilöstö sekä sosiaali- ja terveydenhuollon työntekijät järjestelmän jokaisella tasolla ovat saaneet koulutusta traumojen tunnistamiseen ja kohtaamiseen. Erityisesti kriisitilanteissa, voi tällä osaamisella olla merkittävä vaikutus trauman käsittelyyn edellytyksiin. Perheväkivaltatilanteeseen mennyt poliisi voi omalla toiminnallaan sanoittaa ja ohjata perheitä hakemaan apua, jolloin trauman käsittely alkaa jo varhaisessa vaiheessa, eikä ylisukupolvista siirtymää välttämättä tapahdu.

Erityisen oleellista on pysähtyä tarkastelemaan, mitä tämä asetelma kertoo yhteiskuntamme kulttuuris-moraalisesta järjestyksestä. Toisaalta on tutkittu, että ylisukupolviset traumat ovat verrattavissa kustannuksiltaan kansantauteihin ja että lastensuojelun asiakkaista valtaosa ilmentää traumaa (Sarvela 2020, 16, 21). Lisäksi käytävissä on tutkimustietoa siitä, millaisin mekanismein trauma voi muuttua ylisukupolviseksi. Tästä huolimatta, palvelujärjestelmät ja lastensuojelu eivät ole valmiita kohtaamaan trauman ilmiöitä. Vaikka systeeminen lastensuojelu on tuonut trauman käsitteen lähemmäs lastensuojelun työtä, on kyseessä enemmänkin laastari kuin tilanteen muuttamiseen tähtäävä toimenpide. Perheterapeutin läsnäolo sosiaalityöntekijöiden työn tukena, konsultoivana osapuolena, ei ole riittävä vaikutin siihen, miten palvelujärjestelmämme ja yhteiskuntamme kykenee kohtaamaan trauman. Systeemisen ajattelun ja traumatietoisuuden juurruttaminen on aloitettava koko yhteiskunnan ja palvelujärjestelmien tasolla, yksin lastensuojeluun juurruttaminen ei riitä. Traumainformaatio ja systeeminen ajattelu kulkevat käsikkäin ja niissä on vahvoja yhdyspintoja ja molempien tarve yhteiskunnan kaikilla tasoilla on kiistaton.

Konkreettisenä keinona juurruttaa traumainformaatiota ja systeemisyyttä lastensuojelun ja sieltä lähtien koko lastensuojelua ympäröiviin systeemeihin on perheterapian osaamisen vahvistaminen. Perheterapeutin konsultoiva tai jopa olematon rooli osana systeemistä lastensuojelua ei vastaa sitä tarvetta, joka lastensuojelun kentällä on. Perheterapeutin työtteen tulisi olla osa arjen työtä ja pitää huomioi suhdeperustaisuudessa ja sanoittaa traumojen läsnäoloa. Ajattelen, että lastensuojelun sosiaalityö on yhteiskuntamme vaativinta erityisosaamista vaativaa työtä, jossa osaamisen puutteet vaikuttavat voimakkaasti jo valmiiksi heikoimmassa asemassa oleviin asiakasperheisiin. Tähän puutteeseen voidaan vaikuttaa vahvistamalla lastensuojelun sosiaalityöntekijöiden osaamista tarjoamalla perheterapeutin koulutusta työn tueksi tai vahvistamalla yhteistyöverkostojen ja monitoimijuuden ulottuvuuksia, mahdollistaen sosiaalityöntekijöille tarvittava tuki ja asiakkaille tarvittavat palvelut muiden palveluiden piiristä.

Kyseessä on voimakkaasti yhteiskuntamme ideologiasta kertova valinta siitä, tuleeko viimesijaisissa palveluissa itsessään olla vahvaa monitieteellistä osaamista vai tuleeko sosiaalityön ympärillä olevia asiantuntijaverkostoja ja niiden käytäntöjä vahvistaa yli sektorirajojen. Tällä ideologisella valinnalla tarkoitan, että mikäli sosiaalityötä tukevia palveluita ja monitoimijaisia asiantuntijaverkostoja, ”traumatyhmää”, ei vahvisteta, tulee sosiaalityöntekijöiden osaamista vahvistaa suhteessa traumojen tunnistamiseen, ymmärtämiseen ja hoitamiseen. Tämä voi tapahtua esimerkiksi tarjoamalla sosiaalityöntekijöille perheterapian opintoja, jopa perheterapeutin koulutuksen. Tutkielmani myötä on selvää, että traumainformoidun järjestelmän luominen on ilmeisen tarpeellista, jotta jokainen voi saada tarvitsemansa avun ja tuen.

7 LOPUKSI

Traumojen läsnäolo ja niiden ylisukupolvinen luonne on tämän tutkimuksen myötä tuotu näkyväksi ja ylisukupolvisten traumojen läsnäolo systeemisen lastensuojelun kontekstissa on kiistatonta. Traumamat jäsentyvät kategorioihin, joihin on mahdollista liittää erilaisia toimintoja, jotka ilmentävät traumaa. Tutkimustulokseni osoittavat, että yhteiskunnallamme on edessään ideologisten muutosten juurruttaminen osaksi organisaatioita ja palvelujärjestelmiämme, jotta voimme tosiasiallisesti auttaa heikoimmassa asemassa olevia perheitä. Auttamista ei voida jättää yksin lastensuojelun vastuulle, vaan tarvitaan moniammatillista yhteistyötä, ammatillista ”traumaryhmää”, jotta voimme vaikuttaa inhimillisen kärsimyksen määrään. Tämän tutkimuksen jälkeen on selvää, että ylisukupolvisten traumojen vaikutusta lastensuojelun asiakkaiden ja ylipäättään ihmisten elämään tulee tutkia lisää. Ajattelen, että sosiaalityön keinoja ja roolia tulee tarkastella jatkossakin.

Erityisen mielekästä olisi tarkastella systeemisen lastensuojelumallin vaikuttavuutta suhteessa traumojen ylisukupolviseen siirtymään ja traumainformaation lisäämisen vaikutuksia, sekä tarkastella millä keinoin palvelujärjestelmämme ja yhteiskuntamme voi ehkäistä trauman syntymistä ja katkaista ylisukupolvisuuden ketjuja. Tätä tarkastelua edellyttää käsitteiden vakiinnuttaminen ja toimintamallien kehittäminen ja tarkastelu sosiaalityön näkökulmasta käsin. Lisäksi tutkimukseni nostaa esiin uuden tutkimuksen kohteen, sosiaalityöntekijöiden oman traumatisoitumisen vaikutuk-

set heidän päätöksiinsä lastensuojelun kentällä. Traummat eivät ole yksin lastensuojelun asiakkaita koskettava ilmiö, vaan trauma voi koskettaa myös sosiaalityön ammattilaisia. Käsittelemätön trauma voi vaikuttaa sosiaalityöntekijän kykyyn arvioida lapsen etua sekä toimia puolueettomana ja läsnäolevana toimijana perhesysteemin eheytyksen eteen.

Sosiaalityö ei yksin kykene vastaamaan perheiden monisyisiin ja monitasoisiin haasteisiin lastensuojelun palveluiden puitteissa. Asiakkaalla on oikeus saada riittävät tukitoimet myös terveydenhuollon ja psykiatrian kentältä, sekä saada tukea traumaattisten kokemusten ja traumaattisen stressin käsittelyyn. Systeminen lastensuojelun malli kutsuu eri toimijat yhteen pohtimaan asiakkaiden monitahoisia haasteita ja pyrkii tarjoamaan kokonaisvaltaisen avun asiakkaalle ja hänen perheelleen. Systemisen lastensuojelun tulisi paikantua yhteiskunnassamme osaksi muita palveluja ja verkostoja, ei yksinäiseksi toimijaksi. Systeminen malli vaatii kuitenkin vielä juurruttamista. Perheterapeutin läsnäoloa arjen lastensuojelun työssä tulee vahvistaa, jotta sosiaalityöntekijöiden keinot havaita ylisukupolvisen trauman ilmentymiä vahvistuu ja psykiatristen palveluiden tulee olla valmiudessa auttaa traumojen käsittelyssä.

LÄHTEET

- Aaltio, E & Isokuortti, N. 2019. Systemisen lastensuojelun toiminnalliset ydinelementit. Kuvaus asiakastason ydinelementeistä, tavoitteista ja toimintamekanismeista. Työpaperi 33/2019. Helsinki: Terveyden ja hyvinvoinnin laitos. Saatavilla 28.10.2020:
http://www.julkari.fi/bitstream/handle/10024/138967/Ty%c3%b6paperi%2033%20Systemisen%20lastensuojelun%20toimintamallin%20ydinelementit%20Aaltio%20ja%20Isokuortti_VALMIS.pdf?sequence=4&isAllowed=y
- Auvinen, E. 2020. Kasvattajan itsetuntemus ja Internal Family Systems – sisäisen perheen harmoniasta myötätuntoiseen kohtaamiseen. Teoksessa Yhteinen kieli – traumatietoisuutta ihmisten kohtaamiseen. Basam Books: Tallinna. 168 – 199.
- Cross, S; Hubbard, A & Munro, E. 2010. Reclaiming Social Work. London brough of Hackney Children and Young people´s Services Part 1&2. London School of economics and political science tutkimusjulkaisu.
- Fagerström, K. 2016. Ihmissuhteita rakentava ja ylläpitävä lastensuojelu. Hackneyn malli ja systeminen käytäntö lastensuojelutyössä. Työpaperi 42/2016. Helsinki: Terveyden ja hyvinvoinnin laitos. Saatavilla 2.1.2020:
https://www.julkari.fi/bitstream/handle/10024/131498/URN_ISBN_978-952-302-778-7.pdf?sequence=1
- Fitzgerald, R. 2015. Membership Categorisation Analysis. Saatavilla 5.10.2021:
https://d1wqtxts1xzle7.cloudfront.net/37762253/Encyc_MCA-with-cover-page-v2.pdf?Expires=1633454003&Signature=VYSVIVS~VAURXLe8sOKFnPsLZQG EvRKdgDY1Jmd5wtxFFwzJCcNfEymiD9ndt2aKjtspfO5TeWj969St043xHCr9Vg1K3jJVCIT3ay2FcFIOVuUfblFykE6d4dfNFwbxyqQjBdffGXsbtAj0BKUTdZOZ NaZuXo2ccFmN5OMJsCH2dbupCF9DMeK5W13f6JU2BwVCPCCK6-FMF55fx9wEwJikiy--3fS2705KfaUUvWdUF7W4nlzkwyqorNx3rbbzdIOe7gh2XXtxke7DgW9qYO9M

8Du7ayzrBgVgJtX3CaTq9CON7~NX3VSjUgdQQ2Zf8LPLQF57f1p3AiUUk37T
4w__&Key-Pair-Id=APKAJLOHF5GGSLRBV4ZA

- Hirsjärvi, S & Hurme, H. 2001. Tutkimushaastattelu – teemahaastattelun teoria ja käytäntö. Helsinki: Yliopistopaino.
- Jamieson, L & Highet, G. 2013. Troubling loss? Children’s experiences of major disruptions in family life. Teoksessa Family troubles? Exploring changes and challenges in the family lives of children and young people. Toim. Ribbens McCarthy, Jane; Hooper, Carol-Ann & Gillies, Val. 135 – 150.
- Juhila, K. 2012. Ongelmat, niiden selittäminen ja kategoriat. Teoksessa Kategoriat, kulttuuri ja moraalit. Toim. Juhila, K; Jokinen, A & Suoninen, E. 131 – 173.
- Juhila, K; Jokinen, A & Suoninen, E. 2012. Kattegoria-analyysin juuret. Teoksessa Kategoriat, kulttuuri ja moraalit. Toim. Juhila, K; Jokinen, A & Suoninen, E. 18 – 43.
- Juhila, K; Jokinen, A & Suoninen, E. 2012 (2). Kattegoria-analyysin teesit. Teoksessa Kategoriat, kulttuuri ja moraalit. Toim. Juhila, K; Jokinen, A & Suoninen, E. 45 – 87.
- Knight, C. 2018. Trauma Informed Practice and Care: Implications for Field Instruction. Clinical Social Work Journal 47, 79–89. Saatavilla 5.10.2021 <https://doi-org.ezproxy.jyu.fi/10.1007/s10615-018-0661-x>
- Korbin, J. 2013. Cultural context, families and troubles. Teoksessa Family troubles? Exploring changes and challenges in the family lives of children and young people. Toim. Ribbens McCarthy, Jane; Hooper, Carol-Ann & Gillies, Val. 27 – 34.
- Lahtinen, P; Männistö L & Raivio, M. 2017. Kohti suomalaista systeemistä lastensuojelun toimintamallia. Keskeisiä periaatteita ja reunaehtoja. Työpaperi 7/2017. Helsinki: Terveysten ja hyvinvoinnin laitos. Helsinki; Juvenes Print – Suomen Yliopistopaino Oy.
- Levenson, J. 2017. Trauma-Informed Social Work Practice. Social work, 62 (2), 105–113.

- Mason, R. 2012. Liberated Thinking within a Social Work Unit. Teoksessa Goodman, S & Trowler I (toim.): Social work reclaimed : innovative frameworks for child and family social work practice. 111 - 124.
- Nikander, P. 2010. Jäsenkategoria-analyysi ja haastattelun kulttuurilliset järjestykset. Teoksessa Haastattelun analyysi. Toim. Ruusuvuori, Nikander & Hyvärinen. 242 - 268.
- Pendry N. 2012. Systemic Practice in a Risk Managment Context. Teoksessa Social work reclaimed : innovative frameworks for child and family social work practice. Toim. Goodman, S & Trowler I. 26 - 33.
- Pälve, I. 2021. Perheterapeutit systeemisen toimintamallin valonkantajina. Teoksessa Systemisiä kokeiluja - kohti jatkuvaa yhdessä oppimista. Toim. Petrelius, P; Yliruka, L & Miettunen, L. 43 - 50.
- Ribbens McCarthy, J. 2013. What is at stake in family troubles? Existential issues and value frameworks. Teoksessa Family troubles? Exploring changes and challenges in the family lives of children and young people. Toim. Ribbens McCarthy, Jane; Hooper, Carol-Ann & Gillies, Val. 327 - 353.
- Richmond, E; McColm, R; McCaig, M and Binnie, V. 2021. Improving outcomes for trauma-experienced individuals through the delivery of trauma awareness training for multi-organisational public sector workers. Saatavilla 5.10.2021: https://www.emerald.com/insight/content/doi/10.1108/JMHTEP-04-2021-0038/full/html?utm_source=rss&utm_medium=feed&utm_campaign=rss_journalLatest
- Ruusuvuori, J & Tiittula, L. 2005. Tutkimushaastattelu ja vuorovaikutus. Teoksessa Haastattelu - Tutkimus, tilanteet ja vuorovaikutus. Toim. Ruusuvuori, J & Tiittula L, 22 - 56.
- Ruusuvuori, J. 2010. Litteroijan muistilista. Teoksessa Haastattelun analyysi. Toim. Ruusuvuori, Nikander & Hyvärinen. 424 - 445.
- Saari, J; Eskelinen, N & Björklund, L. 2020. Raskas perintö - Ylisukupolvinen huonosisuus Suomessa. Gaudeamus Oy; Tallinna.

- Sarvela, K & Pelkonen, A. 2020. ACE ja polyvagaaliteoria. Teoksessa Yhteinen kieli – traumatietoisuutta ihmisten kohtaamiseen. Basam Books; Tallinna. 97 – 123.
- Sarvela, K. 2021. Lapsuuden haitalliset kokemukset ja traumainformoitu järjestelmä. Saatavilla 19.9.2021: <https://www.iloajatoivoa.fi/tammikuu/lapsuuden-epasuotuisat-kokemukset-ja-traumainformoitu-jarjestelma>
- Sarvela, K. 2020. Traumainformoidun hoivan taustaa. Teoksessa Yhteinen kieli – traumatietoisuutta ihmisten kohtaamiseen. Basam Books; Tallinna. 13 – 31.
- Siltala, P. 2016. Taakkasiirtymä – Trauman siirto yli sukupolvien. Helsinki; Therapiea-säätiö.
- Suontausta-Kyläinpää, S. 2008. Perhesalaisuudet – Vaikenemisesta vapauteen. Minervan kustannus Oy; Keuruu.
- Tarkastelua systeemisestä näkökulmasta. Artikkeliteoksessa Uudistuva lastensuojelu/Työpaperi 32/2018. Terveyden- ja hyvinvoinninlaitos.
- Trowler, I & Goodman S. 2012. A System Methodology for Child and Family Social Work. Teoksessa Goodman, S & Trowler I (toim.): Social work reclaimed : innovative frameworks for child and family social work practice. 14 – 25.
- Tuhkasaari, P. 2013. Ylisukupolvisuus – Integraatioprosessi psykoanalyttisessä psykoterapiassa. Therapiea -säätiön tutkielmasarja. Multiprint Oy.
- Valtonen, A. 2005. Ryhmäkeskustelut – Millainen metodi?. Teoksessa Haastattelu – Tutkimus, tilanteet ja vuorovaikutus. Toim. Ruusuvuori, J & Tiittula L, 223 – 241.
- Vetere, A. 2013. What supports resilient coping among family members? A systemic practitioner's perspective. Teoksessa Family troubles? Exploring changes and challenges in the family lives of children and young people. Toim. Ribbens McCarthy, Jane; Hooper, Carol-Ann & Gillies, Val. 279 – 289.
- Vilhula, A. 2017. Sosiaalinen perimä – Ylisukupolviset kohtalot tutkimuskirjallisuuden valossa. Suomen Mielenterveysseura. Saatavilla 27.9.2021: https://www.mielenterveysseura.fi/sites/default/files/materials_files/sosiaalinen_perima.pdf

LIITTEET

LIITE 1

Haastattelurunko teemoittain

1. Traumatisoituminen, mitä se on?
 - Onko sinulla ollut caseja, joiden yhteydessä olet ajatellut lapsen olevan traumatisoitunut?
 - Tiedätkö mitä on traumatietoisuus
2. Oletko havainnut työssäsi tilanteita, joissa olet ajatellut lapsen ja hänen vanhempansa olevan traumatisoitunut?
 - Millaisissa tilanteissa?
 - Oletko ajatellut trauman mahdollisesti siirtyneen vanhemmalta?
 - Miksi ajattelet, että lapsi oireili vanhemman traumaa?
 - Miten ajattelet trauman siirtyneen?
3. Ajatteletko systemisellä lastensuojelun mallilla olleen vaikutusta mahdollisiin havaintoihisi?
 - Onko perheterapeutin työpanoksella ollut vaikutusta mahdollisiin havaintoihisi?
4. Millaisia ajatuksia tai tunteita trauman havaitseminen herättää sinussa sosiaalityöntekijänä?
 - Lasta kohtaan
 - Vanhempaa kohtaan

LIITE 2

Haastattelukutsu

Hei kollegat!

Olen saanut tutkimusluvan graduani varten joka käsittelee ylisukupolvisen trauman näkymistä systeemisessä lastensuojelutyössä. Tutkimussuunnitelma on liitteenä. (Tutkijan huomio: tutkimussuunnitelmassa avattu tutkimuksen tietosuojakäytäntöjä ja tutkimuksen eettisyyttä)

Johtava sosiaalityöntekijä kehotti minua olemaan suoraan teihin yhteydessä. Tarkoituksena on toteuttaa kaksi ryhmähaastattelua, niin että kussakin haastattelussa on yhden systeemin tiimin sosiaalityöntekijät. Johtavat nimesivät teidän haastateltavaksi.

Sopiiko teille olla mukana tutkimukseni haastatteluissa? Haastatteluaineisto käsitellään ja raportoidaan niin, että kukaan yksittäinen haastateltava ei ole tunnistettavissa.

Toiveenani olisi toteuttaa haastattelut kesän 2021 aikana, toki huomioiden teidän kesälomat.

Olisitteko laittaneet minulle tiedoksi kesälomanne, niin voin ehdottaa haastatteluaikaa? Haastatteluun ei tarvitse mitenkään valmistautua ja aikaa on hyvä varata tunti. Koronatilanteen mukaan haastattelu on livenä tai teamsissa.

Kysykää rohkeasti, mikäli teille tulee kysyttävää. Käydään vielä kaikki tarpeellinen läpi haastattelun aluksi.

Julia Rosberg

LIITE 3

Esimerkkitaulukot kategoriakokoelman ja kategoriaparin muodostumisesta

Alkuperäinen ilmaus	Neuvottelu / selonteko	Ylisukupolvisen siirtymän mekanismi	Kategoria	Kategoriakoelma
<p>Onhan niitä paljon, että kun isä juo niin se lyö äitiä ja niitä lapsia. Sitten kun se lapsi on iso, niin sekin juo ja lyö puolisoaan. Kun eihän sillä ole muita keinoja, kuin se lyöminen.</p>	<p>Eiks tää oo just sitä ylisukupolvisuutta, mutta onks tää nyt trauma?</p>	<p>Vanhemmuiden siirtymä</p>	<p>Väkivalta</p>	<p>Ylisukupolvisen trauman kategoriakokoelma</p>
	<p>On se. Kyllähän se lapsi traumatisoituu, kun se altistuu tollaselle. Onhan niitä vanhempia paljon, jotka kertoo että niiden isä joi ja ne muistaa miten kamalaa se oli. Silti ne juo myös itse ja se lapsi joutuu katsomaan sitä.</p>	<p>Vanhemmuiden siirtymä</p>	<p>Vanhemman päihdeongelma</p>	
<p>Se vanhempi dissosioi itsensä siitä (lapsen kuolemasta), se on niin traumaattinen se tilanne. Ihan niinku se persoonallisuus muuttuisi ja sit se ei kykene olemaan se turvallinen vanhempi ja nää lapset elää siinä turvattomuudessa.</p>	<p>Sitä kautta se siirtyy sille lapselle, ku se oman äidin oma persoonallisuus hajoaa siihen sen trauman takia ja siitä tulee ihan eri ihminen.</p> <p>Ja se voi asettaa ihan kohtuuttomia odotuksia sille jäljelle jääneelle lapselle, niinku et sen pitäis korvata se puuttuva lapsi.</p>	<p>Tallentaminen</p>	<p>Menetys</p>	

<p>Kyl niiden (keinottomien vanhempien) kohdalla sit niinku usein miettii, että siellä on jo vanhemmat ja jopa isovanhemmat käyttänyt sellasia kasvatuskeinoja.</p> <p>Mut se on just se et ku me mietitää niitä kodinolosuhteita et mistä se lapsi tulee, niin miten paljon niihin kodin olosuhteisiin vaikuttaa ne vanhemman omat traumat, jotka sitten johtaa tavallaan siihen et siellä on sitä sellasta toimimattomuutta ja semmosta haastetta.</p> <p>Kun välillä on näitä vanhempia, jotka ei ole pystynyt käsittelemään tai ei tunnista, eikä ole käsitellyt omaa taustaa, eikä pysty kriittisesti sitä omaa toimintaa tarkastelemaan niin ei sit päästä niihin käsiiksi.</p>	<p>Mä aloin miettii et melkee jokaisella lapsen vanhemmilla, jotka on (lastensuojelun) asiakkuudessa on joku trauma heillä itsellään. Jotenkin alkaa miettii sitä, mut sit et miten se näkyy siinä lapsessa, on sit eri asia. Tottakai se vaikuttaa siihen kasvatustapaan ja miten olla vanhempi ja osaako olla vanhempi.</p> <p>Ja kun se voi olla vaan sellasta vanhemman tuottamaa puhetta ja vanhemman toimintamalleja mitkä välittyy siihen lapseen.</p>	<p>Vanhemmuuden siirtymä</p> <p>Sosiaalinen perimä</p>	<p>Vanhemmuuden puutteet</p>	
---	---	--	------------------------------	--

Alkuperäinen ilmaus	Annettu ominaisuus / toiminto	Kategoria	Kategoriapari
<p>Kylhän se on niinku, että yhtään tuhmaa lasta mä en oo koskaan tässä työssä tavannut, tiiätkö. Et kaikilla on jotain, et yhtään pahaa tai tuhmaa lasta mä en oo tavannut.</p>	<p>Mut se on just se et ku me mietitää niitä kodinolosuhteita et mistä se lapsi tulee, niin miten paljon niihin kodin olosuhteisiin vaikuttaa ne vanhemman omat traumat, jotka sitten joutaa tavallaan siihen et siellä on sitä sellasta toimimattomuutta ja semmosta haastetta. Eihän se lapsi voi niihin vaikuttaa.</p>	<p>Lapsi</p>	<p>Lapsi – vanhempi</p>
<p>Koska jos jotenkin taas maallikkona sitä miettii et jos sulla on joku trauma ja sä et siitä yli pääse niin tottakai se vaikuttaa siihen sun kykyyn olla niinku vanhempi.</p>	<p>Mut se (vanhempi) ihan selvästi aiheuttaa myös siihen lapseen sellasta pelkoa et ne paikat on sellaisia ja häntäki tullaa kiusaamaan, että. Ja se isähän ei tietenkään tarkoita sitä siirtää vaan ehkä suojella ja varoitella</p>	<p>Vanhempi</p>	